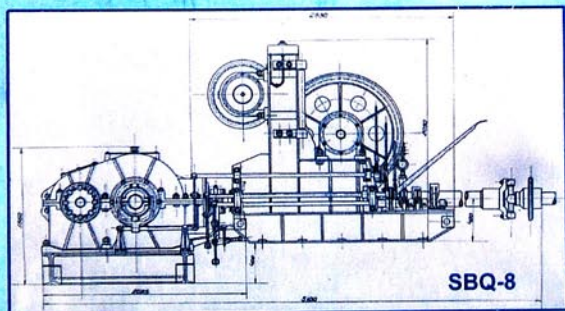

NƏZİR-MAHMUD QOCAYEV

**XX ƏSRİN GÖRKƏMLİ İXTİRAÇI ALİMİ
SALEH BALAY OĞLU QOCAYEV**

NƏZİR-MAHMUD QOCAYEV

**XX ƏSRİN GÖRKƏMLİ
İXTİRAÇI ALİMİ
SALEH BALAY OĞLU QOCAYEV**

f24-262d53

M.F.Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası

Bakı – «MBM» – 2011

Redaktoru Zülfüqar Şahsevəli

Bədii tərtibçi Turan

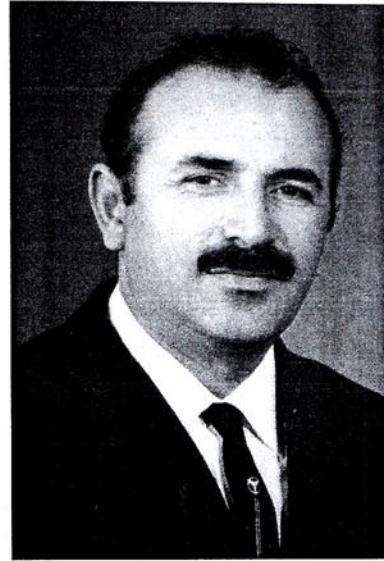
Nəzir-Mahmud Qocayev, "XX əsrin görkəmli ixtiraçı alimi Saleh Balay oğlu Qocayev", Bakı, "MBM", 2011, 200 s.

Bu kitab XX əsrin görkəmli dövlət xadimi və qüdrətli ixtiraçı alimi Saleh Balay oğlu Qocayevin keçdiyi şərəfli ömür yoluna həsr edilmişdir.

Düşünürük ki, bütün nəsillərə nümunə ola biləcək bu ömür yolu oxucularımızın da böyük marağına səbəb olacaq.

© Nəzir-Mahmud Qocayev
Bakı, 2011

MÜƏLLİF HAQQINDA

Nəzir-Mahmud Qocayev uzun illər Respublika Avtomobil Nəqliyyatı Nazirliyində rəhbər vəzifələrdə çalışmışdır. Müxtəlif illərdə Bakı Taksimotor Parkının baş mühəndisi (1953-1958), rəisi (1958-1961), Bakı Respublikalar-şəhərlərarası Sərnişindaşıma Avtobus Parkının rəisi (1961-1964), Kənd Avtomobil Nəqliyyatı Trestinin rəisi (1964-1980), Respublikalar-Şəhərlərarası Yükdəşimə Ekspedisiya Xidmətləri Birliyinin rəisi (1980-1985), Respublika Quşçuluq Sənayesi Avtonəqliyyat Birliyinin rəis müavini (1985-1990), 1 saylı Taksimotor Parkının rəis müavini (1990-1992), "Təmirçi" kiçik müəssisəsinin rəisi (1992-2000) işləmişdir. İşlədiyi uzun müddət ərzində çoxsaylı səmərələşdirici təkliflər həyata keçirən N.Qocayev daim yenilik hissi ilə yaşamış, respublikada ilk dəfə texniki xidmətlərin "T-01, T-02" axın üsulu ilə aparılması – nəticədə xəttə daha çox taksi maşınlarının buraxılmasına nail olmuşdur. Respublikada, hətta SSRİ məkanında ilk dəfə taksi avtomobillərinin briqada üsulunda, həm də iki növbəli işinin təşkili, bazar günlərinin də iş günü kimi istifadə edilməsinin təşəbbüskarı olmuşdur. Bundan başqa, o, Bakı respublikalar, şəhərlərarası sərnişindaşıyan avtobus parkında sürücülərdən nəzarətsiz işləyən ekipaj-

ların yaradılması təklifini vermişdir. Bütün bu təkliflərin tətbiqi nəticəsində plan tapşırıqların, pul gəlirlərinin qat-qat artmasına nail olunmuşdur.

Respublikanın rayon və şəhərlərində müasir tipli, yeni avtobazaların, avtovağzalların tikilib istifadəyə verilməsinə bilavasitə rəhbərlik etmişdir.

Nəzir-Mahmud Qocayev Balakən avtobazası, Zaqatala avtobazası və avtovağzalı, Qax avtobazası, Ucar avtobazası və avtovağzalı, Kürdəmir avtobazası və avtovağzalı, Beyləqan, İmişli, Füzuli, Masallı, Yardımlı, Cəlilabad, Zərdab, Ağsu, Qusar və başqa şəhər və rayonların avtobazalarının, bütövlükdə 18 obyektin vaxtında tikilib istifadəyə verilməsinə nail olmuşdur. Görülən işlərin nəticəsində respublikamızda 6 min nəfərlik yeni iş yerlərinin açılmasına şərait yaradılmışdır.

Yüksək intellekti, ziyalılığı, təşəbbüskarlığıyla seçilən Nəzir-Mahmud Qocayevin səmərəli əmək fəaliyyəti dövlətimiz tərəfindən yüksək qiymətləndirilmiş, o, "Şərəf nişanı" ordeni və medallarla təltif edilmişdir.

ÖN SÖZ

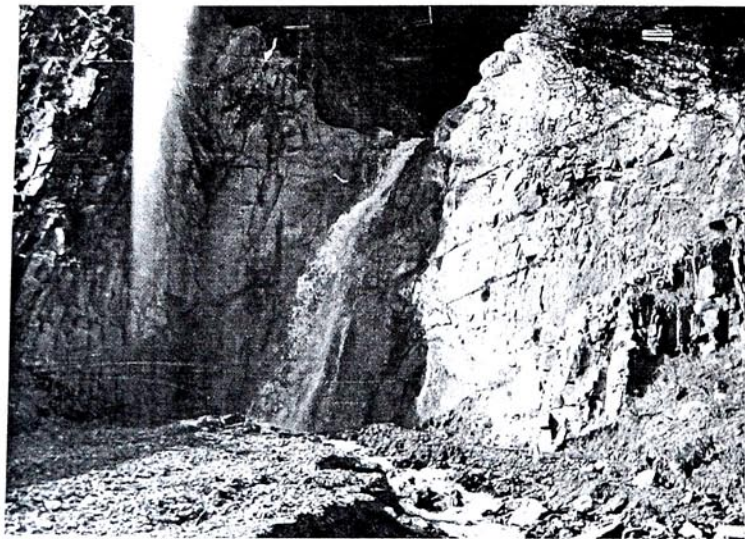
Ulu Tanrı bu yerləri elə bil könlünün xoş saatında yaradıb. Baş buludlardan nəm çəkən əzəmətli Qafqaz sıra dağlarının ətəklərində, zümrüd meşələrin qoynunda, Kürmükçayla Ağçayın (Hamamçayın) kəsişdiyi yerdə, dəniz səviyyəsindən 1400 metr yüksəklikdə yerləşən cənnətməkan qədim Oğuz yurdu İlisu.

Qalalarıyla, məscidləriylə, nəğməli bulaqlarıyla, ulu körpüləriylə, möcüzələr yaradan sənətkarlarıyla tarixin daş yaddaşında yaşayan İlisu. Öz başlanğıcını əzəmətli Qoçyataq, Vəzirçal dağlarının kəsişdiyi dərədə 30 metr hündürlükdən tökülən səsi-küylü şalalədən götürən Ağçay (Hamamçay) Səngər bulağı keçidində Kürmükçaya, Kürmükçaysa öz növbəsində Qanıxçaya qovuşub bu yerlərə əbədi nəğmə oxuyur. Hamamçay kəndə çatana qədər dərin-gen dərələrdən, o cümlədən Ağdərə, Suludərə, Selbit, Qəssəb dərələrindən, Su tökülən, Qoma, Kiçi Qoray dərələrindən axan minbir durnagözlü, yarpızlı, lilparlı bulaqlardan, irmaqlardan yaranmış kiçik çaylardan formalaşır.

Gecə-gündüz bu gözəllik səltənətini sehrli səsi ilə oxşayan şalalə, xalı kimi göz oxşayan Alp çəmənlikləri, moruq kollarıyla əhatələnmiş sıvri qayalar, qıy vuran qartallar, min bir dərdin dərmanı çiçəklər, diş göynədən buz bulaqlar yolçunu yoldan saxlayır. Təbiətin bu gözəlliyi, bu sehiri önündə mat qalırsan. İlahi, bu nə möcüzə, bu nə yuxudu, deyirsən.

İlisu zəngin flora və faunası ilə də bənzərsizdi. Buranın meşəliklərində bəbirə, ayıya, canavara, vəhşi çöl donuzuna, marala, dağ keçisinə, cüyürə, qırqovula, kəkliyə, qaratoyuğa, sarı bülbülə rast gələrsən. İlisunun zəngin flora və faunasını nəzərə alan Azərbaycan hökuməti "İlisu dövlət qoruğunun yaradılması haqqında" qərar qəbul etmiş (20 fevral 1987-ci il, № 57), daha sonra isə 31 mart 2003-cü il 48 nömrəli sərəncamla qoruğun sahəsi daha da genişləndirilmişdir. Görülən bu işlər açıq səma altında dünyanın ən gözəl, təkrarsız, analoqu olmayan muzey-qoruğunun təbii şəkildə olduğu kimi qorunub saxlanması yolunda atılan ən uğurlu addımlardır.

İlisunun müalicəvi suları, bir-birindən gözəl bulaqları haqqında saatlarla, günlərlə söhbət açmaq olar. İllərin, əsrlərin o üzündən süzülüb gələn bu əfsanəvi bulaqların quruyanı da var, yaşayanı da.

Sutökülən dərəsindən bir mənzərə.

Beşbulaq, Həcənin bulağı, Bəhərin bulağı, Bəşir bulağı, Ağ bulaq, Səngər bulaq.

Bu durnagözlü bulaqları İlisunun köhnə kişiləri, adlı-sanlı adamları üzə çıxarmış, saxsı borularla dağların döşündən kəndə çəkib gətirmişlər.

Seyidəli uşağının ağsaqqalı Hacı Əlinin çəkdiyi su kəməri Qaradolaq tabununun bütün evlərinə rahatlıq gətirmişdir. Usta Bəşirin çəkdiyi su kəməridən uzun illər bəy tabunu faydalanmış, bu xeyirxah işləri görənlərə rəhmət oxumuşlar.

İlisunun hər bulağının, hər çeşməsinin öz sərinliyi, öz dadı, öz gözəlliyi olsa da, bulaqların gözü sayılan Ağ bulaq, Beşbulaq daha məşhurdur. Su aydınlıqdır, - deyib babalarımız. Vaxt, zaman keçdikcə, insanların həyat təzi, yaşayışı yaxşılaşdıqca içməli suya olan tələbat da artıb.

Məhz buna görə də İlisunun incisi sayılan Ram-ramay şlaləsinin töküldüyü Qoma dərəsindən kəndə çəkilmiş su kəməri indi hər evə, hər ocağa aydınlıq gətirir.

İlisunun incisi Ram-ramay şlaləsi.

Ulu məscid (XVII əsr).

Ulu körpü (XIX əsr).

*Ata ocağı, (XIX əsr). 1880-ci ildə inşa edilmişdir.
(Hər üç tikili qədim memarlıq abidəsi kimi qeydə alınmış
və dövlət tərəfindən qorunur).*

Azərbaycan toponimlər ensiklopediyasında “İlisu” adının qırçaq dilindən gəldiyi və “İliq su” mənasını verdiyi haqda məlumat var. Bu məlumat ehtimal olsa da həqiqətə, reallığa da söykənir. Çünki İlisudan 3-4 kilometrlik bir məsafədə, dağlar qoynunda məşhur, müalicəvi əhəmiyyətli mineral isti su çeşmələri, o cümlədən Oğlan bulaq, Qız bulaq vannaları və iyirmi nəfərlik günbəz formalı hamam mövcuddur. Yaz-yay ayları müalicə üçün bu yerlərə gələnlərin sayı-hesabı olmur. Ürək-damar, yel (revmatizm), dəri və oynaq xəstəliklərindən əziyyət çəkənlər İlisuda sağlamlığa qovuşurlar. Dünyanın bir çox yerlərindən İlisuya gələn qonaqlar bu yerlərdən unudulmaz xatirələrlə, xoş təəssüratlarla ayrılırlar.

İxtiyar dağların döşündə meşə,
Qayalar yüksəkdən baxır keçmişə.
Ağaclar baş-başa dayanır burda,
Günəş salam verir bu doğma yurda.

Sürürəm atımı üzü yuxarı,
Bu qarlı dağların ağ buludları
Çəkib arxasınca məni aparır,
Zirvəyə qalxdıqca sinəm qabarır.
Burda ağ suların xoş nəşidəsi,
Hər budaq üstündə bir quşun səsi.
Top-tüfəng səsləri kəsəndən bəri
Gəzir qayalarda dağ keçiləri.
İşıqdan, insandan xeyli aralı
Hər axşam mələyir dağlar maralı.
Göydə çıraq kimi işıq saçır Ay,
Sıxlaşır, dağılır buludlar lay-lay.
Bu yurdun havası-suyu sərin dir.
Keçdiyim dərələr göydən dərin dir.
Baxdıqca insanın gözü qaralır,
Şair olmayan da xəyalə dalır.
Burda süd kimidir dağların qarı,
Asılmış qayadan buz salxımları.
Deyirəm ay ellər, ürəyimdə mən
Ürək cavanlaşır ellər deməkdən.

Azərbaycan sovet poeziyasının günəşi ölməz Səməd Vurğunun bu misraları elə bil İlisunun əzəmətli dağlarının boyuna biçilib.

İlisuda əhali dədə-babadan əkinçiliklə, maldarlıqla, xüsusən də qoyunçuluqla məşğul olmuşlar. İlisu həm də səma altında canlı bir muzeydi. Başdan-başa tarixi abidələrlə zəngin olan bu kəndin hər daşının, hər qayasının altında sirlə bir tarix yatır. Tarixi mənbələrdən məlum olur ki, üç yüz ildən çox yaşamış İlisu sultanlığının əsası 1563-cü ildə qoyulmuşdur.

XIX əsrin ortalarına qədər hökm sürən sultanlıq üsuli-idarəsi özünəməxsusluğu ilə tarixdə izlərini qoruyub-saxlamışdır. Zaman-zaman Türkiyə sultanlarının, İran şahlarının fərmanları ilə İlisu sultanlığının mülkiyyəti, torpaqlarının toxunulmazlığı təsdiq olunmuşdur. (İndiki Qax rayonunun ərazisi bütövlükdə İlisu sultanlığına məxsus olub). Sultanların, bəylərin təyinatını belə öz fərmanları ilə təsdiq etmişlər.

XIX əsrin əvvəllərindən başlayaraq rus imperiyasının Zaqafqaziyanı işğal etmə siyasəti başlayandan sonra Azərbaycan xanlıqları

kimisi öz arzu, istəkləri ilə, kimisi isə zorakılıqla işğalçı çar Rusiyasının tərkibinə qatıldılar.

İlisu sultanlığı bir müddət itaətsizlik göstərir. Bu səbəbdən də əmlakını, torpaqlarını alıb Zaqatala-Balakən ərazisinə qatırlar. İlisu sultanı Danyal bəyin yazılı tələbləri heç bir nəticə vermirdi. Zaqatalanın Qala düzündə yerləşmiş rus hərbi korpusunun dəstələri general Şvartsın komandanlığı altında İlisu sultanlığına qarşı hücumla başlayırlar. Qoşunlar Güllük kəndində üz-üzə gəlirlər. Qanlı döyüşlər başlayır. Qüvvələr nisbəti bərabər olmadığından Danyal Sultan geri çəkilməyə məcbur olur.

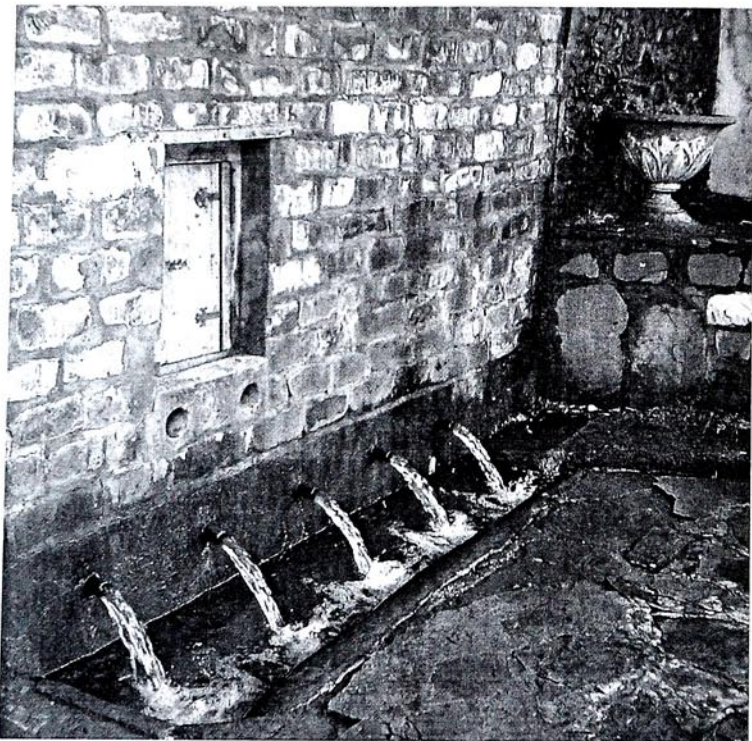
İkinci vuruşma İlisunun girəcəyində Səngər bulağı ətrafında baş tutur. Qanlı döyüşlərdən sonra Danyal sultan geri çəkilir və qoşunu ilə birlikdə Dağıstana keçib Şeyx Şamilin dəstəsinə qoşulur. Növbəti döyüşlərdə igidlik, cəsurluq, qəhrəmanlıq nümayiş etdirdiyinə görə Danyal Sultan Şeyx Şamilin naibi təyin edilir. Sonralar Şeyx Şamilin dəstəyi ilə İlisunu geri qaytarmaq üçün iki dəfə cəhd edilsə də nəticə alınmışdır.

General Şvartsın əmri ilə İlisu kəndi top atəsinə tutulmuş, kəndə od vurub yandırmışlar. Bir müddət kənd əhalisi pərən-pərən düşüb dağlarda məskunlaşmışdır.

İlisunun Qala Məhlə adlanan ərazisində hərbi hissə yerləşdirilmiş, Dağıstan keçidlərini nəzarətdə saxlamaq üçün Yezli dağının ətəklərində Beşbulaqdan xeyli yüksəklikdə "Qalaça" adlanan nəzarət məntəqəsi inşa edilmişdir. Qalaça indi də qalmaqdadır.

Məscidləri, səngər qalaları, əyilməz mərd insanlarıyla məşhur olan İlisu həm də qədim məhəllələri, nəsiləri ilə tanınmışdır. Qaradolaq, Bacar uşağı, Qala, Bucaq məhəllə, Səngər məhəllə və başqa məhəllələrdə bu gün də yaşayan Qoca uşağı, Kazım bəy uşağı, Seyidəli uşağı, Məhərrəm uşağı, Allahyar bəy uşağı, Danyal sultanın nəslindən olan Sultanovlar nəslə İlisunun əsrlərdən gələn səsinə, nəfəsini yaşadırlar.

İlisunun əhalisi qədim qoyunçuluq, maldarlıq, sənətkarlıq ənənələrini yaşatmaqla yanaşı elmə, təhsilə həmişə böyük maraqla göstərmişlər. Təsədüfi deyil ki, İlisunun yetirmələri olan elm adamlarının xoş sorağı indi nəinki respublikamızdan, hətta xarici ölkələrdən eşidilir. İlisu orta məktəbinin məzunları doğma respublikamızın, keçmiş SSRİ-nin ən məşhur, qabaqcıl ali məktəblərində, universitetlərində təhsil alırlar.

Bəşbulaq çeşməsi

Bu gün İlisu kəndinin yetişdirdiyi bir çox alimlər respublikamızın elm ocaqlarında dərs deyir, yeni nəsil kadrlarının yetişməsinə öz layiqli töhfələrini verirlər. Dünya elm xəzinəsinə yeni ixtiralar, yeni töhfələr vermiş İlisulu alimlərin bir neçəsinin adını çəkməyi özümə borc bilirəm:

- Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının akademiki, geologiya-mineralogiya elmləri doktoru, professor **ƏZƏL SULTANOV**,

- Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının akademiki, geologiya-mineralogiya elmləri doktoru, professor **ƏLƏSRƏF MƏMMƏDOV**,
- Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü, texnika elmləri doktoru, professor **KƏRİM RAMAZANOV**,
- Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü, mineralogiya elmləri doktoru, professor **DƏMİR HACIYEV**,
- SSRİ Dövlət Mükafatı Laureatı, texnika elmləri doktoru, professor **FİKRƏT SEYİDƏLİYEV** və başqaları.

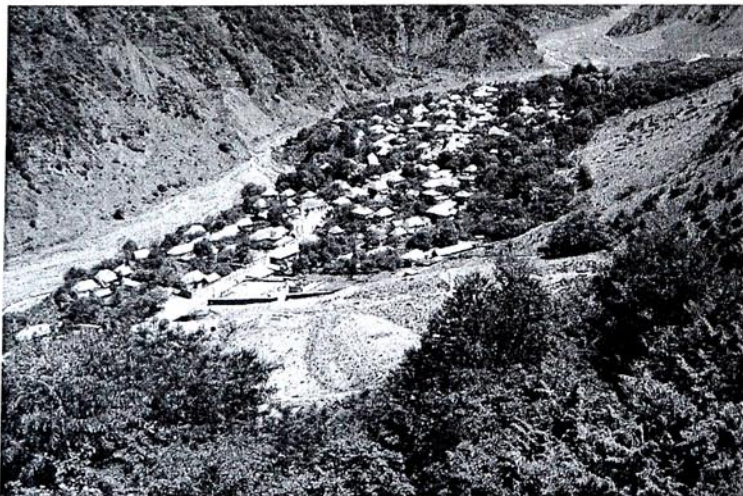
Həşiyə: DƏMİR HACIYEV elmi əsərini müdafiə etmək və elmlər namizədi alimlik dərəcəsi almaq üçün Gürcüstan Elmlər Akademiyasına müraciət edir. Attestasiya komissiyası məruzəni dinlədikdən sonra belə qənaətə gəlir ki, bu mövzu bugünkü elmə hələ məlum deyil. Bu qeyri-adi yenilikdi. SSRİ Elmlər Akademiyası və Ali Attestasiya Komissiyasının razılığı ilə Dəmir Hacıyevə elmlər namizədi yox, birbaşa elmlər doktoru alimlik dərəcəsi verilir.

FİKRƏT SEYİDƏLİYEV Moskva Metallurgiya Elmi-Tədqiqat İnstitutunda dəmir boruların hazırlanması üçün ən yeni texnologiya layihəsi təklif edir. Sınaqlar uğurlu nəticə verir və dövlət qərar qəbul edir ki, bütün boru prokatı zavodlarında Fikrət Seyidəliyevin texnologiyası tətbiq edilsin və o, elmə gətirdiyi yenilik üçün SSRİ Dövlət Mükafatına layiq görülür.

Haqqında söhbət açdığımız görkəmli ixtiraçı alim **SALEH BALAY OĞLU QOCAYEVİN** xidmətləri isə ölçüyəgəlməzdir. Hələ XX əsrin 30-cu illərində ölkədə defisit olan əlvan metalların, bronza-babbitin çatışmazlığı səbəbindən sənayedə baş verən durğunluğu aradan qaldırmaq, əlvan metalların alüminiumla əvəz edilməsi üçün o, uğurlu sınaqlar aparmış, qeyri-adi nəticələrə nail olmuşdur. SSRİ Nazirlər Sovetinin qərarı ilə ölkənin bütün maşınqayırma sənayesində alüminiumun tətbiqi həyata keçirilmişdir. İnkişaf etmiş kapitalist ölkələrində alüminiumun sənayedə tətbiqi yalnız 1956-cı ilə təsadüf edir.

Neftçixarma sənayesində yeni, çoxsürətli müasir qazma dəzgahlarına böyük ehtiyac duyulurdu. Saleh Balay oğlunun ixtira etdiyi "SBQ-8" sürətli qazma dəzgahı bu ehtiyacı demək olar ki, bütünlüklə həll etdi.

İlisu kəndindən bir görünüş. Qaradolaq tabunu.

“SBQ-8” sürətli qazma dəzgahı öz texniki üstünlüklərinə görə SSRİ məkanında, hətta ixrac edildiyi xarici ölkələrdə belə çox məşhur idi.

Qazma porselərinin avtomatik idarə olunması aktual məsələ olaraq qalırdı. Saleh Balay oğlunun ixtira etdiyi “Avtomat hidrotənzimləyici” qurğu bu məsələnin bütövlüklə həll edilməsinə səbəb oldu.

Böyük Vətən müharibəsi illərində ixtira etdiyi nadir avtomat silah növləri də öz lazımı bəhrəsini, faydasını verdi. Bütün bunlar fitri istedad sahibi Saleh Balay oğlu Qocayevin vaxtı, zamanı nə qədər qabaqladığından xəbər verir.

İlisu və ilisulular barədə Azərbaycanın ən görkəmli şəxsiyyətləri, dövlət xadimləri, ədəbiyyat, incəsənət adamları ürək sözlərini demişlər. **Görkəmli dövlət xadimi KAMRAN HÜSEYNOVUN dediklərindən:** “İlisunun elm-sənət adamları xalqımızın iftixarı olmuşlar. İlisu dedikdə Azərbaycan tarixində unudulmaz izlər qoymuş Saleh Balay oğlu Qocayevi yada salıram. Necə əzəmətli bir kişi, görkəmli dövlət xadimi idi. Onun 20 ilə qədər rəhbərlik etdiyi ali təhsil ocağı –

Azərbaycan Sənaye İnstitutu (indiki Neft Akademiyası) Azərbaycanın və keçmiş SSRİ-nin aparıcı sənaye sahələri olan – neft, kimya, energetika sənayesinin kadr hazırlığı flaqmanı idi.

Mən Sumqayıt şəhərinə rəhbərlik etdiyim illərdə bir nömrəli problemimiz kadr problemi idi. SSRİ Dövlət Plan Komitəsinin xüsusi nəzarətində olan kadr bölgüsündəki çətinliklərə baxmayaraq o, bu şəhərin tələblərinə xüsusi həssaslıqla yanaşırdı. Sərt, prinsipial, yüksək elmi təfəkkürə malik bu adamda sanki İlisu dağlarının əzəməti duyulurdu. Mənim ən çox hüsn-rəğbət bəslədiyim şəxsiyyət idi.”

İlisuluların, o cümlədən Qoca uşağı adlanan bizim nəslimizin soykökü, babaları Oğuz türkləridir. Qoca uşağı İlisunun Qaradolaq adlanan tabununun Hamamçaya bitişik 20 metr hündürlükdəki yaylada məskunlaşmışdır. Ailənin əsas məşğuliyyəti əkinçilik, maldarlıq, qoyunçuluq və sənətkarlıqdan ibarət olmuşdur. Qoca uşağının Hamamçayın üzərində üçgöz dəyirmanları, dördgöz çəltikdöyən (düyütəmizləyən) müəssisəsi fəaliyyət göstərmişdir. Əkin sahələri əsasən Ağyezlidə, Tapın üstündə (Uludağ), Çaykeçəndə və Qaxa dağında idi. Qoyun, mal-qara yataqları Kötüklü dağında, qışlaq yerləri Sarıcalar çölündə idi.

Qala məhəlləsindən bir görünüş.

Ulu babamız **Qoca**, babalarımız **Balay**, **Məmməd həsən** el-obada böyük hörmət, nüfuz sahibi olmuşlar. Balay baba maldarlıqla, qoyunçuluqla məşğul olmuşdur. Məmməd həsən öz dövrünün sayılan, seçilən elm-ürfan sahibi, ziyalı olmuşdur. Uzun illər Qax mahalının qazısı vəzifəsini icra etmişdir.

Saleh əminin ən böyük qardaşı **Məmməd tahir Balay oğlu** sənətkar-bəna kimi el arasında böyük hörmət qazanmışdır. İlisu çayının üzərində ailəmə məxsus dəyirmanların, çəltikdəyən dinqlərin tikilib istifadəyə verilməsinin təşkilatçısı və icraçısı olmuşdur. Kənd ictimaiyyəti arasında böyük nüfuz malik olduğu üçün 20 ilə yaxın bir müddətdə kəndin yüzbaşısı olmuşdur.

Atam **Qoca Balay oğlu Qocayev** 1889-cu ildə İlisuda doğulmuş, Balakəndə və Dağıstanda dini təhsil almış, Qurani-Kərimin mahir bilicisi kimi onun tərcüməsi, təfsiri və təbliği ilə məşğul olmuş, ilahiyyatçı kimi tanınmışdır.

SSRİ dövründə, 1920-30-cu illərdə müəllimlik etmişdir. Kənddə yaradılmış kooperativin ilk sədri olmuş, sonralar kolxozun təftiş komissiyasına rəhbərlik etmişdir.

İlisu camaatının ən hörmətli, nüfuzlu ağsaqqallarından olub, kəndin ictimai həyatında yaxından iştirak

etmiş, xüsusilə xeyir-şər məclislərinin böyük məsləhətçisi kimi sevilmişdir. Böyüdüb boya-başa çatdırdığı övladları Azərbaycan xalqına ləyaqətlə xidmət edən vətəndaşlar, əsl şəxsiyyətlər kimi yetişmişlər.

1968-ci ildə 79 yaşında dünyasını dəyişmişdir.

Əmin **Rəsul Balay oğlu Qocayev** 1897-ci ildə İlisuda doğulmuşdur. 1913-cü ildə Bakıya gəlib müxtəlif sənaye müəssisələrində fəhləlik etmiş, 1918-ci ildə Qızıl Ordu sıralarında xidmət etmiş, sovet hakimiyyətinin ilk illərindən dövlət vəzifələrində çalışmışdır. Qax-Almalı inqilab komitəsinin birinci sədri olmuş, 1921-ci ilin sonundan Zaqatala Qəza Komitəsi sədrinin müavini vəzifəsində işləmişdir.

1923-cü ildə Zaqafqaziya Kommunist Universitetinə oxumağa göndərilmiş, təhsilini başa vurduqdan sonra 1935-ci ilədək həmin universitetdə dosent, kafedra müdirinin müavini, sonra Zaqafqaziya Diyar Komitəsində təlimatçı, Balakən rayon Partiya Komitəsinin I katibi, Azərbaycan KP MK-da təlimatçı, mühazirəçi, bölmə müdiri işləmiş, 1945-ci ildən 1968-ci ilədək Bakı Ali Partiya Məktəbində direktor müavini, kafedra müdiri və başqa vəzifələrdə çalışmış, sonra təqaüdə çıxmışdır.

İşgüzarlığı, prinsipliliyi, həssaslığı, mənəvi saflığı ilə böyük nüfuz qazanmışdır. Qırmızı əmək bayrağı ordeni, medallar, Ali Sovetin fəxri fərmanları ilə təltif olunmuşdur.

Əmin **Vəli Balay oğlu Qocayev** 1901-ci ildə İlisuda anadan olmuşdur. 1928-30-cu illərdə "Yeni həyat" artelinin sədri, Qax rayon torpaq şöbəsinin müdiri (1931-36), İlisu kənd sovetinin sədri (1936-48), Kirov adına kolxozun sədri işləmişdir. Kolxozda yüksək məhsul istehsalını təşkil etdiyinə və dövlət tapşırıqlarını (ət, yun, taxıl və s.) artıqlaması ilə yerinə yetirdiyinə görə respublika kənd təsərrüfatı nazirliyi tərəfindən bir ədəd yük maşını və bir ədəd minik maşını

- "Pobeda M-20" markalı maşınla mükafatlandırılmışdır. O dövr üçün bu nadir hadisə sayılırdı.

1972-ci ildə 71 yaşında dünyasını dəyişmişdir.

Arz-266253

Məmməd həsənin oğlu Mahmud Qocayev 1899-cu ildə İlisuda doğulmuşdur. 1914-cü ildə Bakıya gəlib mexaniki emalatxanada çilingər kimi əmək fəaliyyətinə başlamış, 1919-cu ildə Zaqatalada kommunist təşkilatında fəaliyyət göstərmiş, Zaqatala mahalının hərbi komissarı vəzifəsində işləmişdir. Sonra Zaqatala mahalının milis rəisi, fəvqəladə komissiyada məlumat şöbəsinin rəisi, 1921-23-cü illərdə qəza ərzaq komissarı, daha sonra qəza icraiyyə komitəsinin sədri, Xalq Maliyyə Komis-

sarlığında baş müfəttiş, Bakı Kənd Sənaye İdarəsinin müdiri, Qasım İsmayılov (indiki Goranboy), Masallı, Biləsuvar (Puşkin), Zaqatala, İsmayıllı rayon icraiyyə komitələrinin sədri, Azərbaycan Xalq Sovxozlar Komissarının müavini, SSRİ-nin İrandakı ticarət nümayəndəliyinin idxal şöbəsi rəisinin müavini, SSRİ Təxil Tədarükü İdarəsinin Azərbaycan Kontorunun müdiri, 1956-cı ildən Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti yanında Baş Təxil Məhsulları İdarəsinin rəisi olmuşdur.

Əmim **Arif Balay oğlu Qocayev** el sənətkarı – dəmirçi olmuş, bütün ömrü boyu öz sadə sənəti ilə fəxr etmişdir.

Bu kitab kökü İlisunun yeddi qatından su içən Qoca uşağı nəslinin ən məşhur nümayəndəsi Saleh Qocayevin keçdiyi çətin, əzablı, amma eyni zamanda şərəfli ömür yoluna çıraq tutur.

Kimdir Saleh Balay oğlu Qocayev? Onun mərdliyinin, cəsurluğunun, dönməzliyinin, əyilməzliyinin arxasında nə dayanırdı? Saleh Qocayev 85 illik bir ömründə məni düşündürən, narahat edən bu çoxsaylı suallarla döyüşmüşdür. Onun mübarizəsi birbaşa, açıq, kişi, ər mübarizəsi idi. Bu mərdliyin, bu cəsurluğun, bu prinsipiallığın arxasında Qoca uşağı nəslinin saflığı, təmizliyi, İlisu dağlarının ucalığı, əyilməzliyi dayanırdı.

Nəzir Mahmud Qocayev

XX əsrin görkəmli ixtiraçı alimi, qüdrətli şəxsiyyəti, parlaq zəka sahibi Saleh Balay oğlu Qocayev 12 sentyabr 1899-cu ildə Qax rayonunun İlisu kəndində anadan olmuşdur.

Atası Balay Qoca oğlu qoyunçuluqla, maldarlıqla məşğul olmuş, anası İmamət xanım evdar qadın olmuşdur. Saleh Qocayev İlisu kəndində ibtidai təhsilini aldıqdan sonra 1909-cu ildə Zaqatalada sənət məktəbinə daxil olmuş, 1914-cü ildə oranı bitirmişdir. Bakıya üz tutan 15 yaşlı yeniyetmə Nobel qardaşlarının mexaniki emalatxanasında çilingər işləmişdir.

Sənət məktəbində oxuyarkən.

Azərbaycan Neft İnstitutuna daxil olmuşdur. 1932-ci ildə təhsilini uğurla başa vurub SSRİ Ağır Sənaye Nazirliyinin Azərbaycandakı səlahiyyətli nümayəndəsi təyin edilmişdir. Şəxsi xahişini nəzərə alaraq 1933-34-cü illərdə leytenant Şmidt adına Neft Maşınqayırma zavodunda sex mühəndisi işləmişdir.

1921-ci ildə Zaqatalada Diyar Partiya Komitəsinin katibi vəzifəsində çalışan Saleh Balay oğlunun gözəl təşkilatçılıq qabiliyyətini görüb tezliklə onu Azərbaycan Kommunist Bolşeviklər Partiyası Mərkəzi Komitəsində təlimatçı vəzifəsinə irəli çəkmişlər. İşləyə-işləyə Bakı Dövlət Universitetinin fəhlə fakültəsində (rabfak) təhsil alan Saleh Qocayev 1925-ci ildən Şamaxor (Şəmkir) Diyar Partiya Komitəsinin, sonralar isə Zaqatala Diyar Partiya Komitəsinin katibi olmuş, 1928-ci ildə Qırmızı Bayraq ordenli

1935-36-cı illərdə Kirov Rayon Partiya Komitəsinin katibi, 1937-38-ci illərdə "Kirovneft" trestinin rəisi, "Azneft" birliyinin rəis müavini, "Azneft" trestinin rəisi, 1939-cu ildə Azərbaycan SSR Avtomobil Nəqliyyatı naziri, 1940-41-ci illərdə Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti sədrinin müavini, 1941-60-cı illər Azərbaycan Sənaye İnstitutunun rektoru, 1961-64-cü illərdə respublika nazirlər soveti nəzdində elmi-tədqiqat işləri komitəsinin sədr müavini vəzifəsində işləmişdir.

1964-cü ildən ömrünün sonuna qədər əməkdar təqaüdçü olmuşdur. Texnika elmləri namizədidir.

Dəfələrlə MK üzvü, Zaqfederasiya Mərkəzi İcraiyyə Komitəsinin üzvü, dörd çağırış Azərbaycan SSR Ali Sovetinin deputatı, Ali Sovetin Rəyasət Heyətinin üzvü seçilən nadir ixtiralar müəllifi, Azərbaycan xalqının qüdrətli oğlu Saleh Balay oğlu Qocayev 1984-cü ildə 85 yaşında vəfat etmişdir.

Qırmızı ulduz, dörd dəfə Qırmızı Əmək Bayrağı, Şərəf nişanı ordenləri və medallarla təltif edilmişdir. Onun xidmətləri təkcə respublika miqyası üçün deyil, o zamanlar bütün SSRİ məkanı üçün əvəzsiz olmuşdur. Xüsusən, neft sənayesi kadrları hazırlanmasında Saleh Qocayevin xidmətləri yüksək olmuş, rəhbərlik etdiyi institut SSRİ-nin ən məşhur ali təhsil ocaqlarının "flaqmanı" kimi tanınmışdır.

Nobel qardaşlarının emalatxanasında çilingər işləyarkən.

Soldan ayaqüstə Mahmud, Saleh, ortada Rəsul.

Üç qardaş. Soldan Rəsul, Saleh, Qoca (1924-cü il).

Yuxarıda deyilənlər Saleh Qocayevin xidmətlərinin daha çox görünən tərəfləridir. Lakin onun görünməyən, pərdə arxasında qalan daha böyük xidmətləri məxfi xarakter daşıdığından bu günə kimi bunlardan heç kəsin xəbəri olmamışdır.

Saleh Balay oğlu Qocayev sevimli qızı Şərqiyyə xanım.

Saleh Balay oğlu Qocayev 20-dən çox məşhur ixtiraların, o cümlədən: “SBQ-8” qazma dəzgahı, “SBQ-40” qazma dəzgahı, 3 variantlı “4 sürətli” qazma dəzgahı - lentvari tormozla, hidrotormozla, mexaniki tormozla işləyən; “babbit-bronzanın alüminiumla əvəz edilməsi”, “avtomat hidro-tənzimləyici”, “çoxlüləli avtomat-minomyot”, “çoxlüləli avtomat-pulemyot”, “qazma turbalarını açıbağlayan avtomat”, “indib qrup ötürücüsü”, “reversiv avtomat”, 3 variantda - “yaylı-tənzimləyici”- rotor, elektrik və lentvari; 6 variantlı - “dolato”, “tütünqurutma konveyeri”, “pambıqqurutma konveyeri” və başqa ixtiraların müəllifidir.

1995-ci ildən 2006-cı ilə qədər nəşr edilən, qısa müddətdə ölkəmizdə və onun hüdudlarından kənarında tanınan, hörmət, nüfuz qazanan “Günay” qəzeti həmişə haqqın, ədalətin tərəfini saxlamışdır. Bu qəzet səhifəsində dərc edilən yazılar öz prinsipliyyəti ilə seçilmişdir. Hər cür cəfəngiyyətdən, ehtimallardan, yalanlardan, qeybətlərdən uzaq olan bu mətbu orqan öz aydın üslubu, dəst-xəttiylə başqa nəşrlərdən seçilirdi. Mən də bu qəzetin çoxsaylı oxucularından biri idim. “Günay”ın böyük oxucu auditoriyası qazanmış “Yaddaş” rubrikası altında gedən yazıları sevə-sevə oxuyurdum. Burda vətənimizin, xalqımızın qüdrətli alimləri, elm-mədəniyyət xadimləri, zəhmət adamları, qurub-yaradan insanları haqda xatirələr, zəngin məlumatlar oxuculara çatdırılırdı. Bu yazılar qısa müddət ərzində ictimaiyyətin böyük marağına səbəb olmuşdu.

2002-ci ildə Saleh Balay oğlu Qocayevlə bağlı illərlə işıq üzü görməyən zəngin materiallara işıq salmaq, oxucuya çatdırmaq üçün “Günay” qəzeti redaksiyasına üz tutdum. O vaxtlar qəzetin baş direktoru yazıçı **Orxan Fikrətoğlu** idi. Onunla görüşüb ətraflı söhbət etdim. Gətirdiyim sənədləri, arxiv materiallarını təqdim etdim. O, bu materiallarla tanış olduğdan sonra məni görkəmli şair, publisist **Zülfüqar Şahsevənlili**ylə tanış etdi. Zülfüqar müəllim mənimlə xeyli söhbət etdikdən sonra növbəti həftələrin birində - qəzetin 30 mart 2002-ci il tarixli 13 sayılı nömrəsində Saleh Balay oğlu Qocayevin ömür yolundan bəhs edən **“Onu öz prinsiplərindən heç kəs döndərə bilməzdi”** başlığı altında son dərəcə gözəl, bu böyük insanın adına layiq yazı ilə çıxış etdi.

“ONU ÖZ PRİNŚİPLƏRİNDƏN HƏÇ KƏS DÖNDƏRƏ BİLMƏZDİ...”

Bir həftədən çoxdur ki, dağ boyda yazıların, saralmış şəkillərin, sənədlərin, arxiv materiallarının, xatirələrin, kitabların içində itibatmışam. Dərya içində qayığa bənzəyirəm elə bil...

Sahillər görünür ki görünür. “O tay da uzaqdır, bu tay da uzaq...”

Saralmış kağızların sağ küncündəki “Soverşenno sekretno” sözü maqnit kimi məni özünə çəkir. Saleh Qocayevin – bu parlaq istedad sahibinin, qüdrətli türk oğlunun bir insan ömrünə sığmayan qeyri-adi zəhmətinə, əzab-əziyyətinə, dəmir iradəsinə, axtarışlarına, tapıntılarına, ixtiralarına heyran kəsilmişəm. Beynimdən “böyüklərin faciəsi böyük olur” ildırımını və “biz böyüklərimizi niyə görmürük?” sualı keçir. Ürəyimdə lirik əhval-ruhiyyəyə köklənmiş, macərəyə, nağıla, rahat, yüngül, “alıxdım-yandım” yazılara uyan içi özümqarıışıq qələm sahiblərinə acığım tutur:

“Biz dünənə niyə boylana bilmirik? Böyüklərimizi niyə unuduruq?”

Elə başlanğıcdan söhbətin axarını, yazının çəhlimini dəyişən **NƏZİR-MAHMUD QOCAYEV əmisi haqqında həyəcanla danışır:** “Zülfüqar müəllim, Saleh müəllimin xatirəsinə rəngli yazı yaraşmır. Yaraşmır qardaş, çıpaq həqiqət gərəkdə. Bilirsən, Saleh Balay oğlunun ixtiraları 30-cu illərdən üzübəri SSRİ-nin, indi müstəqillik qazanmış dövlətlərin büdcəsinə milyonlarla dollar gəlir gətirib, indi də gətirir... Bunu Azərbaycanda çoxları bilmir axı... “Yaddaş” rubrikanızın necə gözəl bir missiyanı həyata keçirdiyini bilirsinizmi?”

*“Yoldaş Bağirov,
bilmədiyim sahədə işləyə bilmərəm...”*

- Deyirlər müharibə ərəfəsində Saleh Qocayevin Nazirlər Soveti sədrinin müavini vəzifəsindən azad olunmasının qaribə bir tarixçəsi olub...

Nazirlər Soveti sədrinin müavini Saleh Qocayev (1941-ci il).

- Hə, bu məsələləri bir çox adamlar bilir. Əmim danışırdı ki, 1941-ci ilin aprel günlərindən biri idi. O vaxtlar Nazirlər Soveti sədrinin müavini işləyirdim. Gecədən xeyli keçmiş telefon zəng çaldı. Dəstəyi qaldırdım. Mir Cəfər Bağirovun köməkçisiydi. Təcili Mərkəzi Komitəyə - Bağirovun yanına gəlməyimi xahiş edirdi. Dedim ki, gecənin bu vaxtında nəqliyyatı hardan tapım? Cavab verdi ki, maşın aşağıda sizi gözləyir. Geyinib aşağı düşdüm, maşına oturub Mərkəzi Komitəyə gəldim. Mir Cəfər Bağirov gecədən xeyli keçsə də, Teymur Quliyevlə otaqda var-gəl edib məni gözləyirdi. Salamlaşandan sonra, sualımı gözləmədən dedi ki, biz səni NKVD-yə nazir təyin etmişik. Çağırdım ki, xəbərdar edim. Dedim ki, yoldaş Bağirov, mən texniki sahənin adamıyam, hüquqşünas deyiləm, daxili işlər naziri işləyə bilmərəm. Cavab verdi ki, müavinlərin hüquqşünas olacaq, kimi istəyirsən seç, götür. Sən ancaq sahəyə ümumi

rəhbərlik edəcəksən. Mən yenə də qəti etiraz etdim “Yoldaş Bağirov, mən müavinlərin diqtəsi ilə işləyə bilmərəm, yaxşı olar ki, başqa bir münasib namizəd seçəsiniz.” Qayıtdı ki, yoldaş Qocayev, mən artıq İosif Vissarionoviç Stalinə məruzə edib, onun razılığını almışam.

Mən öz fikrimdən dönmədim: “Yoldaş Bağirov, bilmədiyim sahədə işləyə bilmərəm. Sonra sizi də, partiyamı da çıxılmaz vəziyyətdə qoya bilərəm,” – dedim. Hirsli-hirsli: “Yaxşı, gedə bilərsiniz,” – dedi.

Gecəyarısı evə pay-piyada gəldim. Səhər tezdən xidməti maşınım gəlib çıxmadı. Nazirlər Sovetinə - iş yerimə zəng vurdum. Vəzifədən azad edilmişiniz, - dedilər.

O vaxtlar “Kommunist” qəzetində gündəlik xəbərlər dərc edilirdi. Ertəsi gün qəzetdə “Qocayev Saleh Balay oğlu Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti sədrinin müavini vəzifəsindən azad edilmişdir” xəbəri dərc edilmişdi. Heç bir səbəb göstərilməirdi. Biz kənddə çox qorxuya düşdük. Hər şey ola bilərdi. Əhməd əmim təcili Bakıya gəldi, tez də qayıdıb xəbər gətirdi ki, Allaha şükür, qorxulu bir şey yoxdu.

Bu söhbətin üstündən ayyarım keçməmiş yenidən Mir Cəfər Bağirov əmimi çağırırdı.

İlk sözü də bu olur: “Qocayev, gərək ki, sən deyirdin, texniki sahənin adamısan, hə?”

Saleh Qocayev: “Bəli, yoldaş Bağirov”- deyir. ”Onda Neft institutunda rektor yeri boşalıb, işləyə bilərsinizmi?”- “Əlbəttə” – deyə, əmim cavab verir. O işləməklə düz 60-cı ilə qədər institutun rektoru olur.

Saleh Qocayevin müxtəlif məsul vəzifələrdə işləməsi hamıya bəlidir. Çoxları onu aparat işçisi, dövlət məmuru, partiya funksioneri kimi təsəvvür edib... Amma yox, Saleh müəllim yaradıcı alim idi, fitri istedad idi, köksündə Azərbaycanı dəlicəsinə sevən duyğulu bir ürək çırpınırdı.

Onu həqiqətən də tutduğu yoldan, prinsiplərindən heç kəs döndərə bilməzdi. O, titanik zəhmətinin, böyük ixtiralarının müqabilində səsinə belə çıxarmırdı.

Saleh müəllim dövlət mükafatından da, Lenin mükafatından da, Nobel mükafatından da çox-çox yüksəkdə dayanan gözəl alim, ixtiraçı, nadir şəxsiyyət idi.

O, güzəşt etməyi xoşlamırdı

- Nəzir-Mahmud müəllim, bizim ən böyük missiyamız unudulmuş görkəmli şəxsiyyətlərimizin anılması, yeni nəsə tanınmasıdır. Saleh müəllim də belə şəxsiyyətlərdən biridir. Bizim üçün də maraqlıdır, əminiz yaddaşınızda necə qalıb?

- Uşaqılıq illərimdə əmimlə görüşlərim olmayıb, kəndə az-az gələrdi. Gördüyü işlər barəsində də atam danışardı. Ötən əsrin 20-ci illərində ölkənin elektriklişdirilməsi barədə Lenin planı həyata keçirilməyə başlanmışdı. Əmim hələ tələbə olduğu vaxt – 1929-cu ildə həmin planın həyata keçirilməsində fəal iştirak etmək niyyətinə düşür. Kəndimizdəki Hamamçayın üzərində ailəmizə məxsus olan üçgöz un dəyirmanı, dördgöz çəltikdəyən (düyütəmizləyən) dinqlər fəaliyyət göstərirmiş. Əmimin təklifi ilə tərəddüd etmədən birgöz un dəyirmanını, dördgöz çəltikdəyən dinqləri sökdürüb yerində su-elektrik stansiyasının tikintisinə başlayırlar. Kənd camaatı layihəni bəyənilir və hamılıqla tikintidə iştirak edirlər. Lazım olan avadanlıqlar Bakıdan gətirilir, stansiyanın bir hissəsi quraşdırılır. Qalan hissənin avadanlıqları isə anbarlarda yerləşdirilir. Tikintinin başa çatmasına az qalmış üç gün davam edən şiddətli leysan yağışları nəticəsində kəndin baş hissəsindəki Qoma dərəsində torpaq sürüşməsi baş verir. Sellər-sular torpaq laylarını hərəkətə gətirib Hamamçayın qabağını kəsir və göl əmələ gətirir. Suyun şişməsi, bəndin partlaması nəticəsində sel suları tikintisi başa çatmaq ərəfəsində olan elektrik stansiyasını dağıdır. Digər iki hissədən ibarət un dəyirmanları sel sularının altında qalır. Sonralar - 30-cu illərdə atam, əmilərim sel basmış dəyirmanları daş-kəsəkdən təmizləyib əvvəlki halına salırlar. Lakin bu hadisələrdən bədbinləşmiş, pərt olmuş əmim uzun illər İlisuya üz tutmur.

1941-ci ilin aprel ayı idi. Mən artıq altıncı sinifdə oxuyurdum. O vaxtlar əmim Azərbaycan Respublikası Nazirlər Soveti sədrinin müavini işləyirdi. Zaqatalada zona fəallarının yığınağı başa çatandan sonra gecələmək üçün İlisuya, doğma ata evinə gələrkən Ulu körpüdən keçib Səngər bulağına çatanda görürlər ki, yolu çay dağıdıb.

(O vaxtlar Ulu körpü ilə Səngər bulağı arası yol çayın yatağına yaxın salındığı üçün sellər tez-tez yolu uçurardı.) Əmimgilə at gətirdilər. Onlar maşını elə yoldaca qoyub atla evə gəldilər. Həmin səhnə gözələrimin qabağındadır. Evimizdə yığıncaq oldu. Əmilərim bu yığıncaqda iştirak edirdilər. Mən kəndə oturmışdım. Əhməd əmim rayon yollar idarəsinin rəisi, Vəli əmim isə kənd soveti sədri idi. Hər ikisi Saleh əmimin ciddi tənqidinə məruz qaldılar. Saleh əmim dedi ki, tezliklə mütəxəssislər göndərəcəm, axtarışlar aparıb layihə tərtib edəcəklər. Yolu Ulu körpü – Səngər bulağı arası dağ döşü ilə çəkmək lazımdır ki, insanlar əzab-əziyyət çəkməsinlər.

Bir həftədən sonra respublika yollar nazirinin müavini Ələkbər Əliyev başda olmaqla mühəndislər, mütəxəssislər İlisuya gəldi. Uzun araşdırmadan sonra lazımi materiallar gətirilib dağın dinamitlə dağıdılmasına başlandı. Bütün kənd əhalisi, o cümlədən məktəblilər daş-çınqılı yoldan təmizləməyə səfərbər edilmişdi.

Bir ayın ərzində Ulu körpü ilə Səngər bulağı arasında dağın döşü ilə təxminən 500 metr uzunluğunda şose yolu salındı. Beləliklə, əsrlər boyu Gürmük-çayın sellərindən, dağıntılarından qorxu-həyəcan keçirən İlisu camaatı dincliyə və rahatlığa qovuşdu. Onu da qeyd edim ki, İkinci Dünya Müharibəsi illərində alman faşist orduları Qafqaza soxulanda Dağıstan vasitəsilə sovet ordusunun silah-sursatla təmin edilməsində haqqında danışdığımız bu yolun böyük strateji əhəmiyyəti olmuşdur.

Əmim ilə mənim şəxsi görüşlərim 1947-ci ildə Azərbaycan Sənaye institutuna daxil olduqdan sonra başlanmışdır. O vaxt əmim institutun rektoru idi. Yataqxanada olurdum. Tez-tez Lenin (indiki Azadlıq) prospektindəki manzillərinə gedərdim. Həyat yoldaşı Xanım əmidostu son dərəcə alicənab, güləruz, qonaqpərvər bir qadın idi. Əmimin yeganə, istəkl qızı Şərqiyyə xanım (tibb elmləri namizədidir) öz valideynlərinə çox məhəbbətlə, hörmətlə yanaşardı.

İkinci Dünya müharibəsi zamanı cəbhəyə gedən nümayəndə heyətinin rəhbəri Saleh Balay oğlu döyüşçülər arasında. Mozdok, 1942-ci il.

Əmimlə söhbətimiz qısa olurdu. Dərslərim, kənddə olub-keçənlər barədə qısa sorğu-sualdan sonra öz otağına çəkilər, uzun saatları yazıb-pozardı. Nə dərdim olsaydı əmidostuna danışardım. Birinci kursun qış imtahan sessiyasında Ali riyaziyyatdan kəsirim qalmışdı. İmtahana vaxtında verə bilməsəydim təqaüdsüz qala bilərdim. Dərdimi Xanım əmidostuna dedim. Elə bu vaxt əmim biz olan otağa girdi. Mənalı-mənalı üzümə baxıb soruşdu: “Hə, yenə nə var, nə yox?” – Xanım əmidostu gülümsəyərək: “Şeydayev Nəzirə pis qiymət verib,” - dedi. Əmimin elə bil rəngi dəyişdi. Düz gözlərimin içinə baxıb: “Yadında qalsın, imtahana görə heç vaxt mənə ağız açma, zəhmət çək, hazırlaş və sübut elə ki, sən aciz deyilsən. Nəslinin, nəcəbətinin adını uca tut!” – Söz mənə şapalaq kimi dəydi. İnstitutun son kursuna kimi kəsrim olmadı, təhsilimi yaxşı qiymətlərlə başa vurdum.

Amma bir hadisə də heç vaxt yadımdan çıxmır. Rza Talibzadənin çertyojlarını təhvil vermək üçün kafedraya tələsirdim. İkinci növbə idi, heç ağılıma gəlməzdi ki, bu vaxtlar Saleh Qocayev institutda olar. Kafedranın qarşısında üz-üzə gəldik. Şapkamı çıxarmağı unutmşdum.

Ciddi şəkildə: “Qocayev, niyə nizam-intizamı pozursan? – dedi. – Gedərsən dekanın yanına və deyərsən ki, intizamı pozduğun üçün sənə töhmət versin.” – Gəldim dekanın yanına və hadisələri təfəsilatı ilə ona danışdım. Güldü, eybi yoxdur, töhməti yazıram, özünü yaxşı aparsan, tezliklə lövhədən çıxararam, - dedi.

- Nəzir-Mahmud müəllim, Manaf Süleymanlı danışdı ki, Saleh Qocayev son dərəcə ciddi adam olub. Zarafatı, yersiz söhbəti xoşlamırmış. Amma xeyirxahlıq etməkdən də yorulmazmış. Əlini çörəyə çatdırdığı minlərlə tələbəsi uzun illər müxtəlif ölkələrdə çalışıb, rektorlarını xoş xatirələrlə yad etmişlər.

- Əmim mənim də həyatımda ciddi rol oynayıb. Qazandığım bütün uğurlarda onun zəhməti olub.

İnstitutu bitirib Respublika Avtomobil Nəqliyyatı Nazirliyinə təyinat almışdım. Biz beş nəfər idik. Nazir Zinaid Kuzmakayev kabinetində bizi təbrik etdi. Sonra hansı təsərrüfatlarda işləyəcəyimiz haqda sərəncamı oxudular. Yevlax avtobus parkına baş mühəndis təyin edilmişdim.

Saleh Balay oğlu Qocayevin “SBQ-8” qazma aqreqatı neft sənayesində ən təkmilləşmiş qazma mexanizmi olmaqla çox böyük təcrübi əhəmiyyətə malikdir və onun istehsalata tətbiqi sözsüz ki, dövlət vəsaitinin böyük həcmdə qənaətinə səbəb olacaq.

Mühəndis Saleh Qocayev müasir qazma aqreqatı yaratmaq üçün qarşısına çox çətin məsələ qoymuş və onun öhtəsindən müvəffəqiyyətlə gəlmişdir. Azərbaycan xalqı belə oğulları ilə fəxr edə bilər.

S.A.Orucov, SSRİ Neft Sənayesi Nazirliyi “Azneftərazvedka” birliyinin rəisi.

Saleh Qocayevin rektoru olduğu Azərbaycan Sonaye institutunun professor-müəllim heyəti.

*Saleh Qocayev, İmam Mustafayev
Misir nümayəndə heyəti ilə görüş zamanı.*

Misirli qonaqlarla görüş zamanı.

Rumıniya nümayəndə heyəti ilə görüş zamanı.

İsveçdən gəlmiş nümayəndə heyəti ilə birlikdə.

Alban nümayəndə heyəti institutun qonağıdır.

Mən sənədlərimi aspiranturaya verdiyimi söyləyərək Bakıda qalmaq istəyimi bildirdim. Nazir xahişimi qəbul etmədi. 15 gün nazirliyin şöbəsində təcübə keçməli idik. Təcübənin başa çatmasına iki gün qalmış qatara bilet alıb yol tadarükü görmüşdüm. Əmimlə vidalaşmaq üçün evinə gəldim. Olub-keçənləri danışdıqdan sonra Yevlax avtobus parkına baş mühəndis təyin olunduğumu və üç gündən sonra yola düşəcəyimi dedim. Qayıtdı ki, yox, sən Bakıda qalacaqsan. Dedim ki, axı aspirantura məsələsi ilə əlaqədar etdiyim xahişi nazir qəbul etmədi, bunun sonrası necə olar? - Bunun sonrası lap yaxşı olar, - deyə o, cavab verdi. - Get, təcübəni davam etdir.

Səhəri gün plan şöbəsində idim. Telefon zəng çaldı. Şöbə müdiri Qudkin Semyon İsakoviç mənə xitabən: - Nazir səni kabinetində gözləyir, - dedi. Kabinetə girdim. Nazir qaşqabaqlı idi. Məni məzəmmət edib bildirdi ki, bu kimi işlər yaxşı əlamət sayılır. Hələ işə başlamamış nazirə təzyiqlər etdirirsən. And içib, izah etdim ki, mənim bu işlərdən xəbərim yoxdu. Bu xahişlə mən ancaq sizə müraciət etmişəm, başqa birisinə yox. - Bir az fikrə getdi. Görünür, mənim səmimi, təmiz danışmağım onu sakit etmişdi. Telefonla kadrlar şöbəsinə tapşırıd ki, məni 2 saylı avtotəmir zavoduna texniki-nəzarət şöbəsinə rəis təyin etsinlər. Beləliklə, mən Bakıda qaldım. Kirayədə yaşayırdım, Bakı Sovetində mənzil növbəsində idim. O vaxtlar institutu bitirən mütəxəssisləri tezliklə mənzillə təmin etmək barədə dövlətin qərarı var idi. Akademik Rüstəm İsmayılov Bakı Sovetinin sədri idi, eyni zamanda Neft Akademiyasında dərs deyirdi. Əmimlə böyük dostluq əlaqələri var idi. Növbəti görüşlərimizdən birində əmimdən mənzil növbəmin tezləşdirilməsində mənə kömək etməsini xahiş etdim. Çox az vaxtdan sonra Vaqif küçəsində mənzillə təmin olundum. Yaşamaq xeyli yüngülləşdi.

Qazandığım bütün uğurlarda əmimin zəhməti olub. Ömrüm boyu ona minnətdar olmuşam. Bu gün də bu böyük insanı xoş xatirələrlə yad edirəm. Bu qeyri-adi insanın öz prinsipləri, qazandığı uğurlara doğru addım-addım getməsi vardı.

Səhərlər hamıdan qabaq durar, bir qayda olaraq 30-40 dəqiqə bədən tərbiyəsi ilə məşğul olar, sonra soyuq duş qəbul edərdi. Artıq çəkiyə yol verməz, hər gün üzünü qırxaq, təmiz, səliqə ilə geyinər, içki içməz, siqaret çəkməzdi. Boyu uca, yerisi qətiyyətli, baxışları iti idi. Heç vaxt həkimə müraciət etməzdi. Tanıdığım vaxtdan xəstələndiyi yadıma gəlmirdi. Çox qısa, aydın, həm də astadan danışardı. Kənar söhbətlərə yol verməzdi, zarafat etməz, ucadan gülməzdi.

Serqo Orconikidze təklifi bəyəndi...

- **Zaqatala Diyar Partiya Komitəsində işlədiyi vaxtlar Serqo Orconikidze ilə görüşüb bir çox məsələləri yoluna qoyduğu haqda o dövrün qəzetlərində yazılar var...**

- İyirminci illərdə Zaqatalada vəziyyət çox ağır idi. Aclıq, səfalət, birtəyandan da iş yerləri yox idi. Əmim danışdı ki, bizləri adətən Azərbaycan K(b) P MK-dan əlavə Zakfederasiyanın da iclaslarına dəvət edirdilər. Zakfederasiyanın icraçı sədri Serqo Orconikidze növbəti iclasların birində hesabat verdikdən sonra çıxış edib bildirdim ki, Zaqatalada və qonşu rayonlarda kifayət qədər fındıq və tütün istehsal olunur. İnsanlar fındığı çətinliklə təmizləyir, tütünü əziyyətlə qurudub ticarət üçün başqa şəhərlərə aparırlar. Yaxşı olardı ki, Zaqatalada fındıqtəmizləmə zavodu və tütün fabriki tikib, əhalidən fındıq və tütünü qəbul edərk. Sonra sənəyə məhsullarının istehsalını təşkil edib, eyni zamanda insanlar üçün yeni iş yerləri açarıq.

Serqo Orconikidze təklifimi bəyəndi və tezliklə Zaqatalaya mütəxəssislər göndərdi. Onlar fındıqtəmizləmə zavodu və tütün fabrikinin tikintisindən başqa, bizim təklifimizlə Tala çayının üstündən yeni dəmir körpü salınması üçün də layihə hazırladılar. Bütün bu işlərə şəhər əhalisini səfərbər etdik və qısa müddətdə hər iki sənəyə müəssisəsinin və dəmir körpünün tikintisi başa çatdırıldı. Bundan başqa Qala düzündə istirahət parkı təşkil edib, şəhər içindəki meydanın yenidən qurulmasına da nail olduq.

Çox qısa müddətdə fındıq ləpəsi, fındıq halvası, "Nərgiz" siqaretinin istehsalına başladıq. Bunlar o dövr üçün böyük hadisə idi.

- **Saleh Qocayev 30-cu illərdən başlayaraq neft sahəsində artıq bir sıra məşhur ixtiraların müəllifi idi. Sizinlə görüşərkən bu ixtiralardan söhbət açdırmı?**

- Əmim gördüyü işləri qabartmağı xoşlamazdı. Elmi axtarışları və ixtiraları barədə heç kəslə məsləhətləşməz, işlərini tam sərbəst, özünün vacib bildiyi sahəyə yönəldərdi. - Əksər hallarda da ixtisasına uyğun...

Amma bir dəfə kefinin kök vaxtı məni avtomobil mühərriklərinin iş rejimi haqda xeyli sorğu-suala tutdu. Bildirdi ki, yanacağa qənaət etmək və şəhərdə havanın qismən az çirklənməsinə nail olmaq, ekoloji

tarazlığı qorumaq üçün avtomobillərin yüksüz gedişləri zamanı silindrlərin 50 faiz güclə işləməsi üçün təklif hazırlayıram. Bu işə sən necə baxırsan? Mən işin uğurlu həlli nəticəsində dövlətin qazanacağı külli miqdarda vəsaitdən söz açdım. Sözümlü yarımçıq kəsdi: “Ən əsası insan sağlamlığı, insan amilidir, - dedi. Yay vaxtı Dağüstü parkdan şəhərə baxmısanmı heç? Bakı tüstünün içində arxası üstə uzanıb ağır-ağır nəfəs alan qocaya bənzəyir...” Söhbətimizin şirin yerində o biri otağa keçib əlində qalın bir jurnal tez də geri qayıtdı. Jurnalı vərəqləyə-vərəqləyə öz ixtirası olan “Qazma alətinin hidravlik tənzimlənməsi” ilə bağlı yazını və şəkli göstərərək: “- Nəzir-Mahmud, bura bax, sən Allah, - dedi, - bu hidravlik avtomat dəzgahının müəllif şəhadətnaməsi məndədir. Amma ABŞ-da tətbiq olunur. A.N. Kosigina neçə dəfə yazdım ki, bu ixtira SSRİ-yə, konkret desək, mənə məxsusdur. Nə üçün ABŞ-dan patent tələb etməirsiniz?” Sonralar A.N.Kosiginin göstərişi ilə yazışmalar olmuş və mübahisəyə son qoyulmuşdur.

Quyuların hidro-mexaniki karotajı geoloji çöküntülər kəsiminin ən mükəmməl öyrənilməsi yollarından biridir və şübhə yoxdur ki, onun gələcəyi böyükdür. Avtomat hidro-mexaniki karotajın müəllifi S.B. Qocayev quyuların kəsiminin öyrənilməsi işində yeni metod təklif edib. Başqa üsullarla yanaşı, həmin metodun geoloji-kəşfiyyat işində geniş tətbiqi müxtəlif geoloji şəraitdə dərin qazılan quyularda rast gəlinən çöküntü kəsirlərinin kompleks öyrənilməsi işini xeyli asanlaşdıracaq.

*Ə.A. Əlizadə,
Geologiya-mineralogiya elmləri doktoru,
Stalin mükafatı laureatı, professor
21.03.1955*

Əmim 1933-34-cü illərdə öz ixtisası üzrə işləməyi xahiş edir. Onu leytenant Şmidt adına Neft Maşınqayırma zavodunda sex rəisi vəzifəsinə təyin edirlər. Respublikamızda və onun hüdudlarından kənarında neft istehsalı üçün lazım olan maşın və mexanizmlər bu zavodda istehsal edilirdi. Zavodda işləyərkən Amerika konstruksiyasının analoqu “Lİ-4m” və zavodun öz konstruksiyası 6 sürətli qazma aqreqatı istehsal edilirdi. İstehsal edilən hər iki konstruksiyanın ciddi çatışmazlıqları var idi. Ən birincisi, ölçüləri böyük, çəkisi çox ağır idi. Qazma sürəti az olduğundan, qazma prosesinə çox vaxt sərf edilir, aqreqatın işlədilməsi üçün əlavə mexanizmlər tətbiq etmək lazım gəlirdi. Ən başlıcası, qazma dəzgahı zavodda quraşdırıldıqdan sonra iş sahələrinə, mədənlərə aparılması üçün yenidən sökülüb həmin vəziyyətdə daşınmalı idi. Mədəndə yenidən yığılması üçün əlavə vaxt sərf edilirdi. Bir sözlə, qazma aqreqatları öz mürəkkəbliyi və çatışmazlıqları ilə günün tələblərinə cavab vermirdi. Yuxarıda göstərilənləri ətraflı təhlil edərək yeni qazma dəzgahının yaradılması qənaətinə gələn Saleh əmim müasir konstruksiyalı sovet qazma aqreqatının layihəsini verir. Əvvəllər üç variantda, sonra isə daha da təkmilləşmiş “SBQ-8” dəzgahının konstruksiyasını verir.

Mühəndis Saleh Qocayevin təklif etdiyi “SBQ-8” konstruksiyası “Lİ-4m” qazma dəzgahında tətbiq olunan əlavə mexanizmləri bütövlükdə ləğv edir, daşınma prosesində sökülüb-yığılmasına ehtiyac qalmır. Qazma aqreqatı olduqca yığcam, ölçüləri kiçik, çəkisi az idi. Qazma aqreqatının ikinci variantı elektrik enerjisi olmayan rayonlarda kəşfiyyat quyularının qazılmasında dizel mühərrikləri ilə işlədilirdi. Hər iki qazma dəzgahı mədənlərə yığılmış formada çatdırılır, sökülüb-yığılmasına ehtiyac qalmır.

“Azneft” Birliyi tərəfindən aparılmış çoxsaylı sınaqlar zamanı “SBQ-8” (səkkiz sürətli) dəzgahının hər iki variantda əvvəlki konstruksiyalardan qat-qat effektiv və qənaətbəxş olması sübut edilmişdir.

“SBQ-8” qazma dəzgahının təkmilliyi və yüksək keyfiyyətli işləri barədə ekspertlərin, alimlərin, “Azneft”, “Qroznineft”, “Krasnodarneft”, “Saratovneft”, “Dağneft”, “Türkməneft”, “Azmorneft” və başqa təşkilatların rəyləri diqqətəlayiqdir.

"Azneft" Birliyinin rəisi A.Karasev 22 oktyabr 1949-cu il tarixli məktubunda yazır: "Mühəndis Saleh Qocayevin "SBQ-8" dəzgahı Azərbaycan respublikasının neftçixarma idarələrində, o cümlədən, turbinli qazmalarda, qazma sürətinin 12 faiz, endirmə-qaldırma normalarının 15-20 faiz artması ilə özündən əvvəlki konstruksiyalardan çox-çox yüksəkdə dayanmışdır."

Mühəndis Saleh Qocayevin "SBQ-8" konstruksiyası geniş tətbiq olunur. Məhz bu səbəbdən SSRİ Neft Sənayesi naziri N.Baybakovun əmri ilə seriya qaydasında hazırlanması təklif olunmuşdur.

- Saleh Qocayevin "SBQ-8" qazma aqreqatı xüsusilə dəniz qazmalarında öz yığcamlığına, rahat nəql olunmasına görə çox yüksək keyfiyyətliyə malikdir. Aqreqat işləyərkən qazmalar üçün tətbiq olunan güc xeyli azalır. Bundan başqa aqreqatın istismarı rahat olduğundan, reduktorun, rotor xəttinin və hidravlik tənzimləyicinin qoşulmasına ehtiyac qalmır. Aqreqat yığcam olduğundan buruq və sarayın quraşdırılması üçün lazım olan sahə xeyli azalır. Bir sözlə, müəllifin qazandığı inandırıcı uğurlara etiraz etməyə heç bir lüzum yeri qalmır.

M.A.Kapelyuşnikov, SSRİ Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü, professor.

B.M.Şaydarov, SSRİ Neft Sənayesi Nazirliyi, cənub-qərb rayonları texniki qazma birliyinin rəisi.

Копия

П Р И К А З

МИНИСТРА НЕФТЯНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ ЮЖНЫХ И ЗАПАДНЫХ РАЙОНОВ СССР

№ 517

3 августа 1948 года

О внедрении в бурении станков системы инженера Годжаева.

Рассмотренные Техническим Советом Министерства результаты испытания 8-ми скоростного бурового станка системы инженера ГОДЖАЕВА С.Б. указывают на значительные технико-экономические преимущества этой конструкции перед существующими типами станков зав.Шмидта и Л1-4м.

В пробуренных станком системы ГОДЖАЕВА двух скважинах № 211 и № 374 в тресте "Бузовиннефть" достигнуто ускорение спуско-подъемных операций более чем на 20%.

Учитывая возможность получения большого технико-экономического эффекта в бурении скважин от применения 8-ми скоростного бурового станка системы ГОДЖАЕВА, ПРИКАЗЫВАЮ:

1. ГЛАВНЕФТЕМАШУ (тов.ГЛИКМАН Л.С.) начать серийное производство станков системы ГОДЖАЕВА, обеспечив выпуск в течение 1948-1949 г.г. не менее 120 комплектов.

2. ГЛАВНЕФТЕДОБЫЧЕ (тов.ВЕЗИРОВУ С.А.) приступить к широкому промышленному внедрению 8-ми скоростного станка системы ГОДЖАЕВА на площадях Миннефтепрома, обеспечив внедрение в течение 1948-1949 г.г. не менее 120 станков.

3. Контроль за выполнением настоящего приказа возложить на Техническое управление Министерства.

МИНИСТР
НЕФТЯНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ ЮЖНЫХ
И ЗАПАДНЫХ РАЙОНОВ СССР

Н.БАЛБАКОВ

Верно: /подпись/

SSSR

Министерство Нефтяной Промышленности

Нормаль

Нефтяной промышленности

Н -184-50

Буравой Станок СБГ-8 Инж. Годжаева
Технический Условия на Поставку

«Утверждаю»

Зам. Министра Нефтяной промышленности
6/ХП-1950 год ЮШИН И.В

“SBQ-8” təkcə sovet ölkəsinin deyil, dünyanın neft texnikasına qiymətli töhfədir.

Saleh Balay oğlu Qocayevin nadir ixtiralarından sayılan “SBQ-8” qazma dəzğahı ümumittifaq “Maşino-ekspert” sorğu kataloquna daxil edilmiş və xarici ölkələrə satışı təmin edilmişdir.

“SBQ-8” sistemli qazma dəzğahları ali-texniki institutların dərslərinə daxil edilmişdir.

30-cu illərdə SSRİ məkanında, o cümlədən, Azərbaycanda az tapılan əlvan metalların – “bronza-babbit”in çatışmaması səbəbindən neft sənayesində durğunluq baş verir. Əlvan metal işə demək olar ki, yox idi.

Saleh Qocayev əlvan metalları alüminiumla əvəz edir. Aparılan sınaqlar uğurlu nəticə verir. Sınaqlar neft quyularında, elektrik mühərriklərinin qazma dəzğahlarının yastıqlarında, hətta avtomobillərin, traktorların mühərriklərində sınaqdan çıxarılır və ən yaxşı nəticələr alınır.

“Tam məxfi” qırifi ilə SSRİ Ağır Sənaye üzrə Xalq Komissarı L. Kaqanoviçin 11 oktyabr 1938-ci il 113 saylı əmrinə əsasən Saleh Qocayevin o dövrdə sensasiyaya səbəb olan ixtirasının sınaqdan keçirilməsi üçün təcili şərait yaradılması və işin gedişi barədə hər gün məlumat verilməsi tələb olunur. Azərbaycanda dayanmış neft quyularının avadanlıqlarının, o cümlədən, elektrik mühərriklərinin yastıqlarında “bronza-babbit”i alüminiumla əvəz edirlər, sınaqlar uğurlu nəticə verir. Bir-birinin ardınca neft quyuları istismara buraxılır, istehsal artır, planlar vaxtından əvvəl yerinə yetirilir.

L. Kaqanoviçin əmrində Kirov adına Qorlov zavodunda 10 ədəd kömür çıxaran maşının alüminium yastıqlarla buraxılması və onların şaxtada sınaqdan keçirilməsi, “Azneft”in 23 neftçixarma quyusunda alüminium şariklərin tətbiq edilməsi, NKTP-nin 2 ədəd EM-1, 2 ədəd ZİL avtomobillərində alüminium porşen və kolsolarının, yastıqlarının alüminiumdan hazırlanub sınaqdan keçirilməsi, eyniadlı sınaqların Leninqrad Sənaye institutunda sınaqdan keçirilməsi nəzərdə tutulurdu.

Сов.Секретно.

зв. № 2...

П Р И К А З
НАРОДНОГО КОМИССАРА ТЯЖЕЛОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

№ 113сс

«//» сентября 1938 года.

В соответствии с постановлением Эконом.Совета при СНК Союза ССР от 5/IX-1938г. № 834-126с о внедрении алюминиевых подшипников, — П Р И К А З И В А Ю:

1. Начальнику Главгормаша тов.СУББОТИНУ обеспечить к 5 октября выпуск на Горловском заводе им.Лирова 10 шт.врубчатых машин БШ с алюминиевыми подшипниками.
2. Обязать Начальника Главгормаша тов.СУББОТИНА и Начальника Главугля тов.КАРТАШЕВА произвести испытания БШ в работе на шахтах с 10/Х по 1/ХП и дать заключение к 10/ХП с.г. Все измерения и наблюдения в работе этих машин возложить на ВУТИ.
3. Обязать Начальника "Азнефтедобыча" тов.ЛОПОВИНА произвести испытания насосов с алюминиевыми шариками в 23-х нефтяных скважинах.
4. Управляющему Делегации НКТП тов.ДУБРОВСКОМУ перевести 2 автомашины И-1 и 2 автомашины ЗИС-101 автобазы НКТП на работу с алюминиевыми подшипниками и поршневными кольцами и провести их испытания в работе представив заключение к 10/ХП-с.г.

5. Обязать Ленинградский Индустриальный Институт произвести всесторонние испытания алюминиевых подшипников и алюминиевых поршневых колец (на коэффициент трения, износа, смазки и температурного влияния), представить результаты испытаний Наркомашу (ЦРИИМАШ) к 1 ноября 1938г.

6. Обязать т.ГОДЖАЕВА в десятидневный срок разработать инструкцию и дать ее всем организациям, проводящим испытания алюминиевых подшипников.

7. Начальнику "Азнефтедобыча" тов.ЛОПОВИНУ откомандировать в распоряжение т.ГОДЖАЕВА работников, участвовавших в опытах проведывающей в Баку по алюминиевым подшипникам.

8. Начальнику Главалюминия тов.УЛЬЯНОВУ обеспечить необходимым количеством алюминия все проводимые опыты по подшипникам.

9. Техсовету НКТП тов.НОВИЧКОВУ — рассмотреть в пятидневный срок сметы на указанные работы по испытаниям по Главгормашу, Главуглю, Ленинградскому Индустриальному Институту и автобазе НКТП и представить мне на утверждение.

10. Начальнику Контрольно-Инспекторской группы тов.ИЗКОПАЕВУ и тов.КОЗМЕНТЬЕВУ ^{по линии Комитета СНК СССР} установить специальный контроль за ходом, проводимых испытаний и о результатах докладывать мне раз в три дня.

НАРОДНЫЙ КОМИССАР
ТЯЖЕЛОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ:

Л.КАГАНОВИЧ.

© подписан в руко:
11. IX. 38. *М.И.З.*

Saleh Qocayevdən bir həftə ərzində görüləsi işlərin texnologiyasını, təlimatını hazırlayıb yuxarıda göstərilən müəssisələrə çatdırmaq, eyni zamanda yerlərə kömək etmək məqsədilə briqadaların göndərilməsi tələb edilirdi. Bütün müəssisələrdə sınaqlar yüksək səviyyədə təşkil olunur və uğurlu nəticələr əldə edilir. Görülən işlərin nəticələri L.Kaqaqoviçə məruzə edilir. SSRİ Nazirlər Sovetinin qərarı ilə ölkənin bütün iri maşınqayırma, avtomobil, traktor, aviasiya, gəmiqayırma, dəzgahqayırma sahəsində, habelə yüngül sənayedə əlvan metalların alüminiumla əvəz edilməsi həyata keçirilir. Nəticədə ölkənin büdcəsinə milyardlarla manat gəlir daxil olur və indinin özündə də daxil olmaqdadır.

Saleh Balay oğlu Qocayevin bu ixtirası dünya miqyaslı, analoqu olmayan bir hadisədir.

Əlvan metalların alüminiumla əvəz edilməsi dünyanın ən qabaqcıl, inkişaf etmiş ölkələri olan ABŞ-da, İngiltərədə və başqa ölkələrdə ancaq 1958-ci ildə baş vermişdi (Ekspress informasiya, 1958-ci il, 29-32).

İkinci Dünya Müharibəsi illərində müasir silah növləri yaradılması sahəsində də Saleh Qocayevin xüsusi xidmətləri olmuşdur. Döyüş xəttində əllə doldurulan təklüləli minomyotlar və fasilələrlə atəş açan "Maksim" tipli pulemyotların atəş gücü çox aşağı olduğundan ağır döyüş qarşıdurmalarında lazım olan effekti vermirdi. Saleh Qocayev güclü silah növü olan barıt qazının hesabına bir dəqiqə ərzində yüzlərlə mina atmaqla güclü atəş sahəsi yaradan və düşmənin məhv edilməsində həlledici rol oynayan yeni altülüləli avtomat minomyot və altülüləli avtomat-pulemyot silah növləri yaratmışdı. Altülüləli minomyot mövcud olan birlüləli minomyota nisbətən qabariti böyük, çəkisi ağır olduğundan onu avtomobilin üstündə quraşdırmaq qərara alınmışdı (onu "Qrad" qurğusu, məşhur "Katyuşa"-nın ilk variantı kimi də qəbul etmək olar).

Altülüləli pulemyotlardan qırıqı təyyarələrdə, sahil hərbi gəmilərində, zenit qurğularında və s. istifadə edilməsi nəzərdə tutulmuşdu. Hər iki silah növü cəbhədə ordu mütəxəssislərinin iştirakı ilə uğurla sınaqlardan keçmiş və müəlliflik şəhadətnaməsinə layiq görülmüşdü. Bütün bu ixtiraların sənədləri hal-hazırda Moskvada müdafiə nazirliyinin ixtiralar şöbəsində "Tam məxfi" qrifi altında saxlanılmaqdadır.

Görkəmli xalq yazıçısı Manaf Süleymanlının "Son bahara çatdıq" kitabından parçalar.

"İnstitutda on doqquz il direktor olmuş Saleh Balay oğlu Qocayev sözün əsl mənasında şəxsiyyət idi. Boy-buxunu, ağıllı siması, ciddiyyəti ona hörmət yaradırdı. Astadan, mülayim səsle danışması adamı vadar edirdi ki, özünü yığırdırsın. Çox nadir hallarda səsini ucaldardı. Qısa cümlələrlə danışırdı. Dünyasında vəd verməzdi, amma imkan və qanun çərçivəsində kömək edərdi. Adamın dik gözələrinin içinə baxardı, elə bil qarşısında dayananın ürəyindəkiləri görmək istəyirdi. Sözüni üzə deyərdi, heç kəsdən çəkinməzdi. Adı adamlara diqqət yetirərdi.

O, vəzifəyə başlayandan nizan-intizam gündən-günə möhkəmləndi. İnstitutda paltolu və papaqlı gəzmək qadağan idi, heç kəsə güzəşt edilməzdi. Qayda-qanunu pozan professorlara belə töhmət elan olunardı.

Saleh Qocayev tanınmış ixtiraçı idi, qazma alətləri üzrə ixtiraları var idi. Müharibə vaxtı hərbi ixtira üçün Stalin mükafatına layiq görülmüşdü. Pulları müdafiə fonduna vermişdi. Ali Sovetin Rəyasət Heyətinin üzvü seçilmişdi. Yaman tərs idi. Öz prinsiplərindən dönməzdi.

...Mərkəzi Komitənin birinci katibi Mircəfər Bağirov Qocayevi Xalq Daxili İşlər Komissarı təyin edir, o, boyun qaçırır. Bunun ucbatından işdən azad edilir. Mir Cəfərə "yox" – demək hələm-hələm adamın işi deyildi. İşsiz qalan Saleh Qocayev üz tutur əvvəllər işlədiyi Şmidt adına Neft Maşınqayırma zavoduna. Zavodun direktoru ilə görüşdükdən sonra xahiş edir ki, ona müvəqqəti, bir-iki aylığına konstruktor şöbəsində iş verib şərait yaratsın ki, o, ixtira etdiyi qazma dəzgahının elektrik enerjisi olmayan çöl şəraitində kəşfiyyət işlərində dizel mühərrikindən istifadə edilməsi üçün ötürücü aqreqatın yeni variantını layihələndirsin. Beləliklə, işə başlayır.

Bir gün zavodun direktorunu mərkəzi komitəyə - M.C. Bağirovun yanına çağırırlar. Mərkəzi komitəyə getməmişdən qabaq direktor Saleh

Qocayevi yanına çağırır soruşur: - Olmaya səni işə götürdüyümə görə məni mərkəzi komitəyə çağırırlar? Saleh Qocayev soyuqqanlıqla deyir: - Narahat olma, əgər mənə görə səni cəzalandırmaq istəsələr, bütün günahları öz boynuma götürüb səni cəzadan azad etdirəcəm.

Direktor M.C. Bağırovun kabinetinə daxil olanda Bağırov hirsiz yerindən qalxıb: - Qocayev sənə zavodunda işləyir? - deyər soruşur. Direktor dili dolaşa-dolaşa: - Bəli, yoldaş Bağırov, müvəqqəti, iki ay müddətinə iş vermişik ki, öz ixtirası olan qazma dəzgahının dizel mühərriki vasitəsilə işləyən variantını layihələndirsin, - deyir. M.C. Bağırov Saleh Qocayevin dalınca maşın göndərir. Qocayev kabinetə daxil olanda M.C. Bağırovun ilk sözü bu olur: - Qocayev, görək ki, sən deyirdin texniki sahənin adamısan, hə? - Saleh Qocayev: - Bəli, yoldaş Bağırov, - deyir. - Onda neft institutunda rektor yeri boşalıb, işləyə bilərsənmi? - deyər soruşur. - Əlbəttə, - deyər Qocayev cavab verir. Elə həmin gündən, yəni 1941-ci ildən 1960-cı ilə qədər Saleh Qocayev instituta rəhbərlik edir.

Macarıstan qadın nümayəndə heyəti ilə birlikdə.

...Rektor Saleh Qocayev sadə, təmiz, eyni zamanda tələbkar olduğu üçün özünə layiq, təmiz əqidəli insanları – Əbdülhəmid Xəlilovu və Musa Həşimovu müavinləri təyin edir. Onlardan biri tədris məsələsinə, ikincisi isə təsərrüfat işlərinə məsul idilər.

Professor Apresov Qocayevi qeyri-adi, cəsur insan adlandırır. Deyirdi ki, insanlar bir-birinə dəstək vermək üçün qruplaşırlar. Amma özlərinə arxayın olanlar heç bir qruplaşmaya qoşulmurlar.

Qocayevin işdən çıxartdığı adamları heç kəs yerinə bərpa etməzdi. Bilirdilər ki, o boş yerə belə iş görməz.

Müharibənin ağır vaxtında əsas neft sahələri üçün ali texniki kadrlar hazırlayan institutu idarə etməyi Qocayev kimi kristal təmizlikdə olan şəxsə əbəs yerə tapşırمامışdılar.

...Üçüncü qoşa saatın axırına azca qalmış dekan auditoriyaya gəlib xəbər verdi ki, Manaf, səni partkoma çağırırlar. Ürəyim sancdı, "Allah xeyir eləsin" - deyib, tələbələrini buraxdım. Partkom katibi erməni idi.

Mən otağa girəndə telefon zəng çaldı. Partkom dəstəyi qaldırdı. "Bəli, - dedi. - Bəli, bu dəqiqə içəri girdi. - Ayağa qalxıb əlavə etdi: - Direktor məni çağırır, elə səni də çağırtdırıb, otur gözlə.

"Görəsən məni niyə çağırıblar?" - deyər fikirləşdim. "Axı direktorun mənimlə nə işi ola bilər? Çox ciddi, heç kəsə güzəştə getməyən köhnə bolşevik nə eşidib görəsən?" Birdən qapı açıldı, Qocayev və partkom içəri girdilər. Üç adam idik otaqda. Qocayev dedi: - "Sizi aerodroma göndəririk, Bakıya gələn kürd nümayəndələrini qarşılamağa." Elə bil çiyimdən ağır dağı götürdülər. Balaca bir köhnə maşında bizi aerodroma yola saldılar. Kürdləri qarşılamağa başqa müəssisələrdən də gələnlər vardı.

...Institutumuz müharibə dövründə də neftçi kadrları hazırlamaqla bərabər mühüm elmi-texniki problemləri həll edirdi. Rektorumuz Saleh Qocayev yeni texniki kəşf üçün aldığı 200 min manat mükafatı cəbhə fonduna köçürmüşdü.

Digər ixtirası üçün o, hərbi ordenə layiq görülmüşdü. Qocayevin xüsusi laboratoriyasında neft-qazma avadanlığı üzrə layihələr tərtib edilir, qazılan quyularda cihaz və avadanlıq təcrübədən keçirilir və təkmilləşdirilirdi.

Ömrü uzununu yüksək vəzifələrdə olmağına baxmayaraq ixtiraçılıq

fəaliyyətini yorulmadan davam etdirirdi.

İnstitutda ilk üç ildə geyimi kommunist məsul işçilərsayağı qaldı – yarımqalife şalvar, yaxası qapalı köynək, ayaqlarında uzunboğaz çəkmə, başında şapka. Yalnız üç ildən sonra qalstuk və kostyuma, tufliyə keçdi. Əl verməkdən çəkinər, vadar olanda istəmədən əl uzadar, imkan daxilində tez də əllərini sabunla yuyardı.

Adi işçilərə qarşı xoşrəftar idi, hər vəchlə kömək edirdi. Yaltaqlardan zəhləsi gedirdi. Qanun-qaydanı, nizam-intizamı hər şeydən üstün sayırdı. Mərkəzi komitənin və ali sovetin rəyasət heyətinin üzvü idi.

Bununla əlaqədar maraqlı bir əhvalat ağızdan-ağıza gəzirdi. Baş nazir Məhəmməd Abdul oğlu İsgəndərov nəyisə bəhanə edib, (institutda dərslər dediyi vaxt bir il uşağının alimentini gizlədib vermirmiş. Qocayevə məlumat çatanda alimenti bütünlüklə, birdəfəlik İsgəndərovun maaşından tutdurubmuş. Bəhanə bu olub.) Qocayevə töhmək verir. O da ali sovetdə növbəti rəhbərliyi vaxtı baş naziri çağırır və dörd saat qəbul otağında gözlətdirəndən sonra beş dəqiqəliyə qəbul edib qeyri-qanuni elan etdiyi töhmətin ləğvi barədə göstəriş verir.

Saleh Qocayev institutun əməkdaşları ilə.

Mənə çox hörmət edərdi. Direktor müavini professor Mitrofan Mitrofanoviçin kabinetində idim. Qocayev içəri girib nə barədə isə sorğu-sual apardı, sonra mənə işarə edib dedi: “Kozin getmək istəyir. Süleymanovu müvəqqəti olaraq geoloji-kəşfiyyat fakültəsinin dekanı təyin etmək barədə əmr hazırlayın, verin imzalayım.” Qarıya tərəf yönəldi. Nə etiraz edə bildim, nə də bir söz deyə bildim.

...Mən nizam-intizama diqqət yetirirdim. Tələbələr səbəbsiz dərslər buraxmırdılar. Dayısı rütbə və elm nərdivanı ilə yüksəldikcə, A.A. tələbə olduğunu unudub tez-tez dərslər buraxır və imtahanlardan pis qiymətlər alırdı. Onu iki-üç dəfə xəbərdar etdim. Dərstdən qalan başqa tələbələri danlayanda tənə vururdular ki, A.A. hamıdan çox dərslər buraxır. İş həddini aşanda auditoriyaya girib A.A.-nı qovdum. Çox keçmədən hiss etdim ki, iş yoldaşlarım məndən qaçırlar.

Bir gün professor qoluma girib öz kabinetinə apardı, dedi: “Mənəf kişi, bir xəbər verəcəyəm sənə, amma heç kəs bilməsin ki, mən demişəm.” “Buyurun, Samson Mesropoviç, əgər xeyir xəbərdirsə.” “Həm xeyirdir, həm də xeyir deyil. Mənəf kişi,” - deyə qoca erməni mənə mənəli-mənəli, tərs-tərs nəzər salıb soruşdu: - “Mənəf kişi, məgər sən bilmirsən ki, arxalı köpək qurd basar.” Belə bir məsəl var. “Məsəl yox, həqiqətdir bu. – professor davam etdi. - Sənin tünd, tərs xasiyyətin var. Sənə dekan olmaq yaramaz. Bu vəzifədən çıx.” “Saleh Balayeviç buraxmır. Bir də bu nə böyük vəzifədir ki?” “Böyük adamın qohumuna sataşib eləmişən.” “O böyük adam gərək mənə təşəkkür eliyə.” “Tərs adamsan, Mənəf kişi, ehtiyatlı ol. Məndən deməkdi.”

Həftənin axırında professor Apresov telefonla danışib, məni nahara dəvət etdi. “Mənəf kişi, gözləyəcəm, gəl, xeyir xəbər var.” Görüşdük. Professor dedi ki, Mənəf kişi, sənə bir xeyir xəbər verəcəyəm. Amma heç kəs bilməsin. Qocayevə boş yerə qeyri-adi, cəsur adam demirəm. “O adı siz qoymusunuz ona, Samson Mesropoviç.” “Mən heç vaxt səhv etmirəm,” - deyə qoca fərəhlə gülməyə başladı və əlavə etdi: - “Mənəf kişi, sən bundan sonra çox ehtiyatlı ol, adamlara sataşib eləmə.” “Sizdən öyrənmişəm, Samson Mesropoviç.” “Sən Qocayevə təşəkkür elə, Allaha dua elə ki, canı sağ olsun, – deyə danışmağa macal vermədi. – Göstəriş

**AZƏRBAYCAN SSR ALİ SOVETİNİN
RƏYASƏT HEYƏTİ**

İ.K. ABDULLAYEV
Azərbaycan SSR Ali Soveti
Rəyasət Heyətinin Sədri

S.M. CƏFƏROV
Azərbaycan SSR Ali Soveti
Rəyasət Heyəti Sədrinin müavini

H.F. MƏMMƏDOV
Azərbaycan SSR Ali Soveti
Rəyasət Heyəti Sədrinin müavini

S.B. QOCAYEV
Azərbaycan SSR Ali Soveti
Rəyasət Heyətinin üzvü

K.Ə. HÜSEYNOV
Azərbaycan SSR Ali Soveti
Rəyasət Heyətinin üzvü

M.Ə. HÜSEYNOV
Azərbaycan SSR Ali Soveti
Rəyasət Heyətinin üzvü

R.T. ŞAHRAMANYAN
Azərbaycan SSR Ali Soveti
Rəyasət Heyəti Sədrinin müavini

Z.Z. ŞÜKÜROVA
Azərbaycan SSR Ali Soveti
Rəyasət Heyətinin Katibi

Q.Ə. ƏLƏKBƏROVA
Azərbaycan SSR Ali Soveti
Rəyasət Heyətinin üzvü

İ.D. MUSTAFAYEV
Azərbaycan SSR Ali Soveti
Rəyasət Heyətinin üzvü

Ə.S. SUMBATZADƏ
Azərbaycan SSR Ali Soveti
Rəyasət Heyətinin üzvü

Ə. TAĞIZADƏ
Azərbaycan SSR Ali Soveti
Rəyasət Heyətinin üzvü

H.Ə. ƏLİYEV
Azərbaycan SSR Ali Soveti
Rəyasət Heyətinin üzvü

B.M. BAÇIROVA
Azərbaycan SSR Ali Soveti
Rəyasət Heyətinin üzvü

A. B. BELYAKOVA
Azərbaycan SSR Ali Soveti
Rəyasət Heyətinin üzvü

veriblər ki, Süleymanovu institutdan çıxart, yuxarıdan.” “Bilirsən, Samson Mesropoviç”... “Bilirəm, bilirəm, - o əlinin hərəkəti ilə məni susdurdu. – Kasıb oğlansan, bürüş yat, nəyinə gərək uzanmaq. Dərsdən qovduğun oğlan gedib dayısına şikayət edib. O da Saleh Balayeviçə zəng çalıb ki, Manaf Süleymanovu qov işdən. Saleh Balayeviç soruşub ki, o boyda vəzifə tutursan, ayrı işin yoxdur ki, dekanı müvəqqəti əvəz edəni işdən çıxartmaqla məşğulsan? – dəstəyi qoyub yerə. Zəng çalan qəzəblənib, minib maşına, gəlib instituta. Saleh Balayeviç sözündən dönməyib. Deyib ki, Süleymanovun vəzifəsi həтта institutun nomenklaturasına daxil deyil. Əgər təkid etsən, məsələni lazımi səviyyədə həll edirik. Dayıya yerin göstərib ki, sən deyən mən

deyiləm. Bax buna deyərlər cəsür, qeyri-adi insan. Hə, başuva dönüm, deyib ki, buranı mənə tapşırıblar, kimi çıxarıb, kimi saxlamağı mən həll edirəm.”

Professor mənə baxıb həzz almıuş kimi gülümsədi.

Saleh müəllimin prinsipiallığı barədə bir əhvalat da danışrlar: “İyirminci illərdə Kirov Azərbaycanda birinci katib olanda təsadüfən danışq vaxtı telefonları bir-birinə calanmış, mübahisə düşmüşdü ki, kim birinci olaraq dəstəyi yerə qoysun. Saleh Qocayev təkid etmişdi ki, siz gərək dəstəyi qoyasınız ki, mən başladığım söhbəti sona çatdırım. Kirov dəstəyi yerə qoyur.”

Dəniz ömrü

Saleh Qocayev şəxsiyyəti haqqında çox adamların fikrini öyrənməyə çalışdım. Bir yazının başlığı xoşuma gəldi: “Yüksək əyarlı ömür” (jizn visokoy probı).

Görkəmli yazığımız Mehdi Hüseynin hələ 1959-cu ildə yazdığı “Qabar” hekayəsinin qəhrəmanı – həyatının mənasını öz millətinə, xalqına ləyaqətlə xidmətdə görən Saleh Balay oğlu Qocayevin yüksək əyarlı ömür yolu həqiqətən bugünkü gəncliyə, xalqını sevən, onun taleyini düşünən hər bir kəsə nümunədir.

“Mənim atam dəniz ömrü yaşadı. Hara getdisə, insanlara təmizlik, paklıq, işıq, nur, sevgi və ən başlıcası ümid apardı...” – Şərqiyyə xanımın bu sözlərində böyük həqiqət var.

Saleh Balay oğlu Qocayev görkəmli dövlət xadimi olmaqla yanaşı həm də məşhur ixtiraçı idi. İyirmi ilə yaxın rektoru olduğu Azərbaycan Sənaye institutunun (indiki Neft Akademiyasının) nəzdində elmi-tədqiqat institutu fəaliyyət göstərirdi. İxtiraların layihələri, modellərin, alətlərin, cihazların hazırlanması institutun laboratoriyalarında, emalatxanalarında həyata keçirilirdi. Hazırlanmış modellərin təcrübi sınaqları isə Azərbaycan Neft-Sənaye Nazirliyinin mədənlərində, qazma və istismar quyularında, kəşfiyyat birliklərində, zavodlarda, avtobazalarda sınaqdan keçirilir, seriya yolu ilə hazırlanması "Neftməşinqayırma" birliyinin zavodlarına həvalə edilirdi.

SSRİ Ali Təhsil Nazirliyi Komissiyasının Azərbaycan Sənaye İnstitutunun rəhbərliyi, alimləri, professor-müəllim heyəti ilə aparılan birgə iclasından Stenoqram.

Komissiyanın sədri Lebedev: Azərbaycan Sənaye İnstitutu ölkəmizin bir qrup qabaqcıl ali məktəblərindən biridir. Ona görə də nazirliyin komissiyasının bu elm ocağının işinə olan marağı aydındır. Azərbaycan Sənaye İnstitutu – elmi tədqiqat işlərinin təşkili, aparılması sahəsində SSRİ-nin aparıcı ali məktəbidir və onun təcrübəsindən bəhrələnmək mümkündür. Azərbaycan Sənaye institutu elmi tədqiqat sahəsində aydın, planlı şəkildə hazırlanmış layihələrlə işlərini təşkil edir.

Biz, komissiya üzvləri, mülahizələrimizlə, bizə ruh və ümid verən sevindirici göstəricilərlə kifayətlənməyib, qərara gəldik ki, bütün bunları respublikanın ayrı-ayrı müəssisələrində sınaqdan keçirək. Neftçixarma trestlərinin rəisləri, Neft Sənaye nazirinin müavini ilə görüşlərimizdə gördüklərimiz tam gerçəkliyini tapdı.

Zavodlarda, mədənlərdə sizin kollektivinizi tanıyır və sizlərə dərin hörmət və məhəbbətlə yanaşırlar. Bu isə tutduğunuz yolun düzgün istiqamətdə olmasının, yüksək potensialda olmasının əyani sübutudur.

Azərbaycan Neft Sənayesi Nazirliyində sizin kadrlarınız, yetişdirmələriniz haqda dediklərinizi bütün kollektivlərə arzulamaq olar.

24 fevral 1956-cı il.

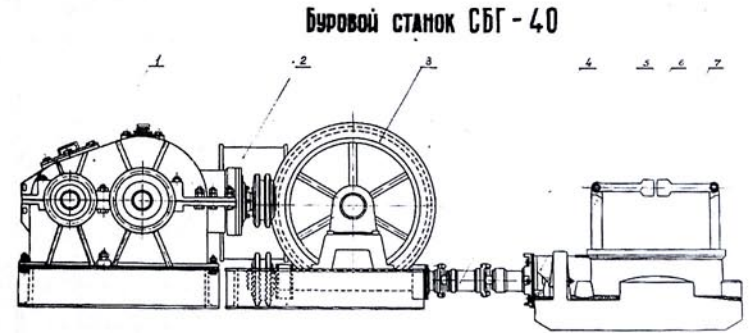
Saleh Qocayevi əvvəllər qeyd etdiyimiz kimi Azərbaycan tarixində görkəmli dövlət xadimi, təşkilatçı rəhbər, xalqına, vətəninə müstəsna xidmətlər göstərmiş parlaq bir şəxsiyyət kimi tanınışlar. Lakin onun öz xalqına, vətəninə daha çox faydası ixtiraçılıq fəaliyyəti ilə bağlı olmuşdur. Yaradıcılığının ən faydalı və üstün cəhəti heç şübhəsiz onun müasirliyidir. Görünür, hələ Nobel qardaşlarının emalatxanasında çilingər işləyərkən qarşılaşdığı ağır, üzücü və dözülməz iş şəraiti qəlbində dərin izlər buraxmış, məqsədi ötüb-keçənləri təhlil edərək, yeni dünyanın tələblərinə cavab verəcək, insan əməyini yüngülləşdirəcək müasir avtomatikanın sirlərini açmaq və ondan yararlanmaq olmuşdur.

Saleh Qocayevin fəaliyyəti boyu qazandığı uğurlar saysız-hesabsızdır. Bu, bəlkə də bir neçə ömrə bəs edərdi. Şərəfli ömür yaşamış bu insanın 85 ildə gördüyü işlər heyrət doğuracaq qədər böyükdür. Mən o nəslə mənsub olduğumdan Saleh Qocayevlə ömrünün son anlarına qədər sıx münasibətdə olmuşam. Dövlət işindən sonra işi-gücü, qayğısı ixtiralarının sınaqlarında keçən bu adam elə bil heç nə olmamış kimi özünü sakit və rahat hiss edirdi. İxtisasca mühəndis olduğumdan hərdən bəzi mövzularda sual-cavablarımız olardı. İndi özü haqq dünyasındadır. Onu xatırlayarkən, söhbətlərimizi yada salarkən məəttəl qalırım. Adam inana bilmir ki, insan bu dərəcədə təvazökar ola bilmiş. Başqaları ixtiralarından öz mənfəətləri, qazancları üçün istifadə etdiyi halda Saleh müəllimdə nəfs, tamah deyilən şey yox idi. Kristal kimi saf olan bu şəxsiyyət ancaq məvacibi ilə dolanar, ixtiralarına ayrılan mükafatları son qəpiyinə qədər cəbhə fonduna, körpələr evinə köçürdüürərdi. Yaşadığım bu illər ərzində saflığı, təmizliyi ilə ona bənzəyən ikinci bir adam tanımıram. Sən demə ən yüksək dövlət vəzifələrində işləyən, dövlət işlərindən bir an belə ayrılmayan, işdən kənar vaxtlarını müasir avtomat-qazma dəzgahlarının, qazma alətlərinin yaradılmasına sərf edən alim, fitri istedad sahibi, 20-dən çox, (bəziləri hətta dünya şöhrətli) ixtiranın müəllifidir (“SBQ-8”, “Avtomat-hidrotənzimləyici”, “Bronza-babbitin alüminiumla əvəz edilməsi”). Müasir silah növləri, qazma trubalarının avtomatik açılıb-bağlanması, “reversiv avtomat”, “bir şaroşkalı balta” və s. haqqında ayrıca danışacağıq.

İndi isə müəyyən səbəblərdən istehsalı az həcmdə olan bəzi ixtiralarından danışmaq istərdim.

Saleh müəllim danışdı ki, 1940-cı ildə Azərbaycanın rayonlarında ezamiyyətdə olarkən müəssisələrdə, tütün plantasiyalarında, pambıq becərilən rayonlarda, tütün və pambığın qurudulmasında zəhmətkeşlərin, ələlxüsus da qadınların iş şəraitinin acınacaqlı vəziyyətdə olduğunu gördüm. Tütün və pambığın qurudulmasında qadın əməyinin necə ağır, dözülməz olduğunun şahidi oldum. Fəhlə əməyinin, xüsusilə də, qadın əməyinin yüngülləşdirilməsi üçün tütün və pambığın qurudulmasında konveyer üsulundan istifadə edilməsini təklif etdim. Hər iki konveyer sınaqlardan uğurla keçdi. Təəssüflər olsun ki, yerli təşkilatlar onların sənaye üsulu ilə hazırlanmış istehsalata tətbiq edilməsinə maraq göstərmədilər.

1952-ci ildə daha təkmil avtomat-qazma dəzgahı icad etdim. “SBQ-40” dəzgahı indiyə qədər qazma prosesində tətbiq edilən mexanizmləri ləğv edir. Qazma trubalarının qaldırılıb-əndirilməsi avtomatik olaraq həyata keçirilir. Avtomatik qazmanın dərinliyini, parodaların tərkibini, qazma vaxtını, gücünü, layların bərkliyini cihazlar vasitəsilə qeydə alır. “Uralmaş”, “Hidroneftmaş” zavodları dəzgahın istehsalı üçün çertyojların göndərilməsini xahiş edirlər.

Qazma prosesində vibrasiya hallarının vacibliyini nəzərə alaraq vibroşaroşkalı balta icad etdim. Bu balta qazma prosesini sürətləndirirdi. Aparılmış sınaqlar və müqayisələr nəticəsində adi baltalardan

“vibroşaroşkalı balta”ların qat-qat üstün olması məlum oldu.

Mərkəzi konstruktör bürosu qeyd edir: haqqında danışdığımız “vibroşaroşkalı” balta SSRİ-də tətbiq olunmayıb. Birinci dəfədir ki, təklif edilir. Bu səbəbdən istifadə edilən baltalarla müqayisə edilib, faktiki effektləri təsdiq edilməsi üçün bir partiya hazırlanması məsləhət bilinir.

1968-ci ildə neft quyularının təmirində yeni mexanizm təklif etdim. Mexanizm fəhlələri ağır, üzücü zəhmətdən azad edir, qazma trubalarını, ştanqları avtomatik olaraq açır və bağlayır. Eyni adlı mexanizmin vacibliyi barədə amerikalı mütəxəssislər **“İNJENER-MEXANİK” jurnalının 1967-ci il 1-ci sayında yazırdılar.**

2 fevral 1965-ci ildə təklif etdiyim berrəngli “şaroşkalı” baltaların mədənlərdə sınaqdan keçirilməsi təsdiq etdi ki, bu baltalar zavodların hazırladığı “çoxvenesli şaroşkalı” baltalardan qat-qat məhsuldardır. Təsədüfi deyil ki, qazma müəssisələri belə baltaların yeni partiyalarla hazırlanmasını sifariş edirlər.

Eyni cinsdən olan daha beş növ biri digərindən daha məhsuldar olan qazma baltaları ixtira edilib və neft quyularının qazılmasında tətbiq edilmişdir.

1971-ci ilin martında ən müasir üsulla porşenli nasosların, kompresorların hazırlanmasının layihəsini verdim. Burada artıq dirsəkli val, şatunlar və mürəkkəb ramaya ehtiyac qalmır. Nəticədə külli miqdarda dövlət vəsaitinə qənaət edilir.

Platondan soruşurlar ki, dünyada ən gözəl, dəyərli şey nədir? Cavab verir ki, düz söz danışmaq və eşitmək. Qəlbimdə bir rahatlıq duyuram ki, mən sizlərə XX əsrin görkəmli ixtiraçı alimi Saleh Balay oğlu haqqında sözün düzünü açıb deyirəm. İllərlə üstünü toz basmış həqiqəti üzə çıxarıram.

BRONZA-BABBİTİN ALÜMİNİUMLA ƏVƏZ EDİLMƏSİ

П Р И К А З

НАРОДНОГО КОМИССАРА ТЯЖЕЛОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

№ 113 сс

№ 113 сс
11 сентября 1938 года.

В соответствии с постановлением Эконом.Совета при СНК Союза ССР от 5/IX-1938г. № 634-126с о внедрении алюминийных подшипников, - **П Р И К А З И В А Ю:**

1. Начальнику Главгормаши тов.СУББОТИНУ обеспечить к 5 октября выпуск на Горловском заводе им.Кирова 10 шт. врубленных машин БИ с алюминийными подшипниками.

2. Обязать Начальника Главгормаши тов.СУББОТИНА и Начальника Главугля тов.КАРТАШЕВА произвести испытания БИ в работе на шахтах с 10/Х по 1/ХП и дать заключение к 10/ХП с.г.

Все измерения и наблюдения в работе этих машин возложить на ВУГИ.

3. Обязать Начальника "Авиадетобыча" тов.ЛОЛОВИНА произвести испытания насосов с алюминийными шариками в 23-х нефтяных скважинах.

4. Управляющему Делами НКТП тов.ДУБРОВСКОМУ перевести 2 автомашин И-1 и 2 автомашин ЗИС-101 автобазы НКТП на работу с алюминийными подшипниками и поршневыми кольцами и провести их испытание в работе представив заключение к 10/ХП-с.г.

5 сentyabr 1938-ci ildə aparılan sınaqların nəticələri SSRİ Nazirlər Soveti nəzdindəki iqtisadi şuraya məruzə edilmişdir. İqtisadi şura öz qərarı ilə:

а) Baş enerji sənayesinə, Leningrad sənaye institutuna, N.İ.İ. -rç. Baş dizel (NUDU), Stalin və Molotov adına avtomobil zavodlarına, traktor zavodlarına, nazirliklərin avtobazalarına geniş tədqiqat işlərinin aparılması, bizlərə işə aidiyyatı təşkilatları təlimatlarla və briqadalarla təmin etmək həvalə olunurdu. Aparılan çoxsaylı sınaqlar təklifin fəvqəleffektli olmasını təsdiq edir.

Briqadalarımız hazır təlimatlarla Moskva, Leningrad, Qorki, Yaroslavl və digər şəhərlərdə Hərbi Sənaye Nazirliyində, Müdafiə Sənayesinin Baş İdarəsində, V.İ. Lenin adına, "Krasno proletariy" adına zavodlarda podşibniklərin zalivkasında iştirak edib, lazımı köməklik göstərmişdir.

**СОВЕЩАНИЕ У ДИРЕКТОРА ЦНИИГ
МАШИНОСТРОЕНИЯ 8 ФЕВРАЛЯ 1939 ГОДА**

«О состоянии работ по проведению опытов с подшипниками из алюминия согласно постановлению экономсовета при СНК СССР» (НКМ, ЦНИИТМАШ, Акад.наук, НАТН, Глававтопром, ЗИС, RAZ, ЦЧАМ, Зав.кр.Пролетарий, ХТЗ, Главгузев)

Заслушав сообщения заводов и организаций, проводившиеся на основании постановления экономсовета при СНК СССР и приказа НКМ испытания алюминийных подшипников и поршневых колец, совещание считает, что, в настоящее время работа по сплавам на алюминиевой основе является чрезвычайно актуальной и требует быстрого разрешения замены дефицитных цветных металлов баббитов. Учитывая большую активность вопроса, необходимо иметь постоянный центральный орган, концентрирующий весь опыт НИИ и заводов по алюминийным сплавам и координацию работы. Отметим чрезвычайно важную работу по применению алюминия в автобазе Верховного Совета СССР в трудных гаражных условиях.

К сожалению, т.Годжаев не мог приехать на совещание. Хотя при проведении работ по подшипникам исполнители поручали инструкции со стороны т.Годжаева.

По итогам совещания было принято решение: создать Координационный совет при ЦНИИТ машиностроения.

ƏN MÜASİR QAZMA
DƏZGAHININ KƏŞFİ.
“SBQ” QAZMA
DƏZGAHININ
İXTİRASI

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ КОМИТЕТ СОВЕТА МИНИСТРОВ СССР
ПО ВНЕДРЕНИЮ ПЕРЕДОВОЙ ТЕХНИКИ В НАРОДНОЕ ХОЗЯЙСТВО
ПАТЕНТНЫЙ ОТДЕЛ

АВТОРСКОЕ СВИДЕТЕЛЬСТВО
№ 84008

Настоящее авторское свидетельство выдано
гр. Г О Д Ж А В У С Б .

на изобретение " БУРОВОЙ СТАНОК "

в соответствии с приложенным описанием по заявке № 117/349456
приоритетом от 26 ноября 1946 года
с присоединением заявки № 349635
Действие авторского свидетельства распро-
страняется на всю территорию Союза ССР.
Внесено в Государственный реестр изобретений
Союза ССР 10 февраля 1950 г.

Начальник
Патентного отдела
Начальник Государственного
реестра изобретений СССР
15 апреля 1950 г.

101699 15/III 1949. Моск. пат. ф-ка „Геликс“, 1950. Зв. 22%.

~~Копия~~

П Р И К А З

**МИНИСТРА НЕФТЯНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ ЮЖНЫХ И ЗАПАДНЫХ
РАЙОНОВ СССР**

№ 517

3 августа 1948 года

О внедрении в бурении станков системы
инженера Годжаева.

Рассмотренные Техническим Советом Министерства результаты испытания 8-ми скоростного бурового станка системы инженера ГОДЖАЕВА С.Б. указывают на значительные технико-экономические преимущества этой конструкции перед существующими типами станков зав.Линдта и Д1-4м.

В пробуренных станком системы ГОДЖАЕВА двух скважинах № 211 и № 374 в тресте "Бузовианефть" достигнуто ускорение спуско-подъемных операций более чем на 20%.

Учитывая возможность получения большого технико-экономического эффекта в бурении скважин от применения 8-ми скоростного бурового станка системы ГОДЖАЕВА, ПРИКАЗЫВАЮ:

1. ГЛАВНЕФТЕМАШУ (тов.ГЛИКМАН Л.С.) начать серийное производство станков системы ГОДЖАЕВА, обеспечив выпуск в течение 1948-1949 г.г. не менее 120 комплектов.

2. ГЛАВНЕФТЕДОБЫЧЕ (тов.ВЕЗИРОВУ С.А.) приступить к широкому промышленному внедрению 8-ми скоростного станка системы ГОДЖАЕВА на площадях Миннефтепрома, обеспечив внедрение в течение 1948-1949 г.г. не менее 120 станков.

3. Контроль за выполнением настоящего приказа возложить на Техническое управление Министерства.

**МИНИСТР
НЕФТЯНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ ЮЖНЫХ
И ЗАПАДНЫХ РАЙОНОВ СССР**

Н.БАЛБАКОВ

Верно: /подпись/

СССР

Министерство Нефтяной Промышленности

Нормаль

Нефтяной промышленности

Н-184-50

Буровой Станок СБГ-8 Инж. Годжаева
Технический Условия на Поставку

«Утверждаю»

Зам. Министра Нефтяной промышленности
6/ХП-1950 год ЮШИН И.В

СССР

ЗАМЕСТИТЕЛЬ МИНИСТРА
НЕФТЯНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

27/III 1951 г.

№ 10632

Москва, ул. Ногина, 2. № 2/5

НАЧАЛЬНИКУ ГЛАВТЕХПРОМСТАВА
тов. ВТИРАЖУ С.В.КОПИИ: НАЧАЛЬНИКУ ГЛАВТЕХСПАИИЗСТА
тов. БОДЯКИНУ С.И.ДИРЕКТОРУ АЗНИ им. АЗИЗБЕКОВА
тов. ГОДЖАЕВУ С.В.НАЧАЛЬНИКУ ПРАВОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО
УПРАВЛЕНИЯ
тов. ГАЛЬПЕРСОН Е.Б.

В частичное изменение ранее установленного плана,
утвержденного Главнафтепромомплану план производства на 1951 г.
по выпуску лебедки и редукторов 2-х моторных и буровых
стационарных станков в следующих показателях:

/в штуках/

	ПЛАН на 1951 г. по кварталам				
	1	2	3	4	Итого
Лебедки буровые - всего:	100	23	24	26	27
в том числе:					
Лебедки буровые 4-х моторные	54	17	11	13	13
Лебедки Годжаева	46	6	13	13	14
в т.ч. на электроприводе	24	8	8	6	7
" " на дизеле внутреннего сгорания	22	3	5	7	7
Редукторы 2-х моторные /для ком- плектации буровых стационарных станков/	60	23	11	13	13

Главнафтепромомплану /г. ВТИРАЖУ/ обеспечить выпуск лебе-
док Годжаева с учетом их модернизации в соответствии с про-
токолом комиссии Министерства от 6. XII-1950 года.

Е. В. Ю ш и н

НОРМАЛЬ
НЕФТЯНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ
Н484-50БУРОВОЙ СТАНОК СБГ-8
ИНЖ. ГОДЖАЕВА

Технические условия на поставку

Утверждаю:
Зам. министра нефтяной
промышленности
И. В. Ю ш и н

Каталог
спрабоник
Ассоевское объединение
Машиноэкспорт

стр 37-38

РАЗДЕЛ 2

ЛЕБЕДКИ БУРОВЫЕ

130201. ЛЕБЕДКА БУРОВАЯ СИСТЕМЫ ИНЖ. ГОДЖАЕВА

130201/1. Лебедка системы Годжаева СБГ-8М предназначена для бурения нефтяных скважин.

С приводом от электродвигателя

ОСНОВНЫЕ ДАННЫЕ

Напряжение набегающего на барабан каната	14,5 м
Число скоростей подъема	8
Передаваемая мощность	320 кВт
Диаметр бочки барабана	650 мм
Лебедка снабжена цепными колесами с трехрядными фрезерными зубьями и трехрядными цепями.	
Габаритные размеры:	
длина	5000 мм
ширина	5100 мм
высота	2430 мм
Вес (без двигателей)	16600 кг

КОМПЛЕКТ ПОСТАВКИ

В комплект поставки входят:

1. Лебедка (без электродвигателей) ..... 1 шт.
2. Коробка перемены передач ..... 1 шт.
3. Карданный вал ..... 1 шт.
4. Муфты дисковые ..... 1 компл.
5. Предохранительный кожух для муфт и карданного вала ..... 1 шт.
6. Щиты для цепной передачи ..... 1 компл.
7. Колебатель ..... 1 шт.
8. Пресс-насос для смазки ..... 1 шт.
9. Ключ для пробок ..... 1 шт.

Saleh Qocayev 1933-34-cü illərdə öz xahişi ilə ixtisası üzrə işləmək üçün leytenant Şmidt adına neft-maşınqayırma zavodunda işə qəbul olunur. Onu sex mühəndisi təyin edirlər. Zavodda işləyərkən orada Amerika konstruksiyasının analoqu Lİ-4m və zavodun öz konstruksiyası olan altı sürətli qazma aqreqatı istehsal edilirdi. Saleh Qocayev zavodun istehsal etdiyi qazma dəzgahlarının çox ciddi çatışmazlıqlarını aşkar edir. Ən birinci, qazma dəzgahlarının ölçülərinin böyük, çəkirlərinin isə çox ağır olması idi. Qazma sürəti az olduğundan qazma prosesinə çox vaxt sərf edilir, aqreqatın işlədilməsi üçün əlavə mexanizmlər tətbiq etmək lazım gəlirdi. Qazma dəzgahı zavodda quraşdırıldıqdan sonra iş sahəsinə, mədənlərə aparılması üçün yenidən sökülüb həmin vəziyyətdə daşınırdı. Mədəndə yığılması üçün artıq vaxt sərf edilirdi. Bir sözlə qazma aqreqatları öz mürəkkəbliyi və çatışmazlıqları ilə günün tələblərinə cavab vermirdi. Saleh Qocayev yuxarıda göstərilənləri tam təhlil edərək yeni qazma dəzgahının yaradılması qənaətinə gəlir. Və müasir konstruksiyalı sovet qazma dəzgahının layihəsini verir. Ən əvvəl üç variantda qazma aqreqatı istehsalatda sınaqdan çıxarılır. Qazma sürətinin az olmasını nəzərə alaraq sonra ən müasir, təkmilləşdirilmiş "SBQ-8" dəzgahını təklif edir.

Mühəndis Saleh Qocayevin təklif etdiyi "SBQ-8" dəzgahı Lİ-4m qazma dəzgahında tətbiq olunan əlavə mexanizmləri bütövlükdə ləğv edir. Qazma dəzgahı olduqca yığcam, ölçüləri kiçik, çəkisi az idi, daşınma prosesində sökülüb-yığılmasına ehtiyac qalmırdı.

Qazma dəzgahının ikinci variantı elektrik enerjisi olmayan rayonlarda kəşfiyyat quyularının qazılmasında dizel mühərrikləri vasitəsilə işlədilir. Hər iki qazma dəzgahı mədənlərə yığılmış formada çatdırılır, sökülüb-yığılmasına ehtiyac qalmırdı. Azneft birliyi tərəfindən aparılmış çoxsaylı sınaqlar zamanı "SBQ-8" sürətli qazma dəzgahının işinin hər iki variantda əvvəlki konstruksiyalardan qat-qat effektiv və qənaətbəxş olması sübut edilmişdir. "SBQ-8" qazma dəzgahının təkmilliyi, yüksək keyfiyyətli işləri barədə ekspertlərin, alimlərin, "Azneft", "Qroznneft", "Krasnodarneft", "Saratovneft", "Dağneft", "Türkməneft", "Azmor-neft" və başqa təşkilatların rəyləri diqqətə layiqdir. Onların bəziləri haqda söhbət açmaq lazım bilirik.

“Azneft” birliyinin rəisi A.Karasev 22 oktyabr 1949-cu il tarixli məktubunda yazır:

“Saleh Qocayevin “SBQ-8” qazma dəzgahı Azərbaycan respublikasının bütün neftçixarma idarələrində, o cümlədən turbinlə qazmalarda aparılan uzun sınaqlarda qazma sürətinin 12 faiz, endirmə-qaldırma normalarının 15-20 faiz artması ilə özündən əvvəlki aqreqatlardan çox-çox yüksəkdə dayanmışdır. Mühəndis Saleh Qocayevin “SBQ-8” dəzgahı istehsalatda geniş tətbiq edilir. Məhz bu səbəbdən SSRİ Neft Sənayesi naziri N.Baybakovun əmri ilə seriya qaydasında hazırlanması təklif edilmişdir. “SBQ-8” ölkənin ən iri neft sənayesi texnikasına qiymətli töhfədir və xalq təsərrüfatının inkişafında müstəsna əhəmiyyəti var.

“Azneft” birliyi ixtiranın müəllifi Saleh Balay oğlu Qocayevin ixtirasını Stalin mükafatına təqdim etməyi mümkün hesab edir”.

Lakin Saleh Balay oğlunun ixtirası Stalin mükafatına təqdim edilsə də qəlbəqara, xəbis, paxıl insanların ucbatından bu böyük insan halal haqqını almadı. Öz vətəninə, xalqına, millətinə böyük sevgisi olan Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin I katibi İmam Mustafayevin haqsız yerə işdən azad olunmasından sonra iş başına gələnlər guya onun yerlibazlıq, regionçuluq siyasəti yeritdiyini bəhanə gətirərək bir çox istedadlı kadrları, o cümlədən görkəmli dövlət xadimi və ixtiraçı-alim olan Saleh Balay oğlu Qocayevi işdən azad etdilər və onun Stalin mükafatı almasına mane oldular.

Stalin mükafatı laureatı, texnika elmləri namizədi, SSRİ Neft Sənayesi naziri. “Azneftərazvedka” trestinin dənizdə qazma idarəsinin rəisi Y.A. Səfərov 4 oktyabr 1949-cu il tarixli məktubunda yazır:

“Saleh Balay oğlu Qocayevin kəşfi səkkiz sürətli qazma dəzgahı qazma avadanlığını kökündən dəyişmiş, təkmilləşdirmişdir.

“SBQ-8” qazma dəzgahı dəniz qazmalarında daha çox əhəmiyyətlidir. Məlumdur ki, dənizdə özül sahəsinin, hətta ən kiçik şəkildə azaldılması vəsaitə və avadanlığın quraşdırılması üçün tələb olunan vaxta qənaət edir. “SBQ-8” qazma dəzgahı özünün yığcam və təkmil olması ilə dəniz özülünün faydalı sahəsinə və sahəyə düşən

statik təzyiqi azaldır. Aqreqat konstruktiv və texniki üstünlüklərindən başqa qazma baltasının və rotorun dövrlər sayının tənzimlənməsi ilə həm dənizdə, həm də quruda qazma üçün böyük elmi-texniki və təcrübəvi əhəmiyyət kəsb edir.

Aparılan uzun sınaqlardan sonra məlum olur ki, mühəndis Saleh Qocayev tərəfindən təklif olunmuş qazma dəzgahı “SBQ-8” neft sənayesi üçün fəvqəlahəmiyyətlidir, dəniz şəraitində aparılan qazmalarda tələb olunan bütün parametrlərə cavab verir.

“Saleh Balay oğlu Qocayevin “SBQ-8” qazma dəzgahı neft sənayesində ən təkmilləşmiş qazma mexanizmi olmaqla çox böyük təcrübə əhəmiyyətə malikdir və onun tətbiqi sözsüz ki, dövlət vəsaitinin böyük həcmdə qənaətinə səbəb olacaq.

Mühəndis Saleh Qocayev müasir qazma aqreqatı yaratmaq üçün qarşısına çox çətin və məsuliyyətli bir məqsəd qoymuş və onun öhdəsindən müvəffəqiyyətlə gəlmişdir. Bu onun həmin sahədə apardığı elmi axtarışlarının məntiqi nəticəsi olmuşdur.”

SSRİ Neft Sənayesi Nazirliyi

“Azneftərazvedka” birliyinin rəisi S.A.Orucov

SSRİ Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü professor M.A. Kapel-yuşnikov, SSRİ Neft Sənayesi Nazirliyi Cənub-Qərb rayonları texniki qazma birliyinin rəisi V.M.Şaydarev yazırlar: “Mühəndis Saleh Qocayevin “SBQ-8” qazma dəzgahı xüsusilə dəniz qazmalarında öz yığcamlığına, rahat nəql olunmasına görə yüksək keyfiyyətlərə malikdir, çox dəyərlidir. Dəzgah işləyərkən qazmalar üçün tətbiq olunan güc xeyli azalır, bundan başqa aqreqat təkmilləşmiş, istismarı

rahat olduğundan reduktorun, rotor xəttinin və hidravlik tənzimləyicinin qoşulmasına ehtiyac qalmır. Dəzgah yığcam olduğundan vıška və sarayın quraşdırılması üçün lazım olan sahə xeyli azalır, qaldırıcı valın aşağıda oturdulması, katuşka və açarların iş şəraitinin rahatlığı, lebyotkanın mütləq dözümlü olduğu haqda müəllifin fikirlərini inandırıcı formada təsdiq edir. Heç bir etiraza yer qalmır.”

“Orconikidzenef” qazma kontorunun direktoru Əliyev M.A. 6 oktyabr 1949-cu il tarixli məktubunda yazır:

“Mühəndis Saleh Qocayevin “SBQ-8” dəzgahı 1394 sayılı quyuda işi başa vurduqdan sonra (II punkt üstünlük qeyd edilmişdir) 1403 sayılı dərin quyuda quraşdırılmışdır. Dəzgahın yüksək keyfiyyətlərinə görə eyniadlı dəzgahlar almaq üçün Şmidt zavoduna sifarişlər vermişik. Dəzgah qazma təcrübəsində çox böyük maraq doğurur.”

Mühəndis Saleh Qocayevin “SBQ-8” qazma dəzgahının “B2-300” daxili yanacaq mühərriklərində (DYM) sənaye sınaqlarının

NƏTİCƏSİ

“SBQ-8” qazma dəzgahı qazma əməliyyatlarının, xidmətlərin idarə olunmasının sadəliyi ilə neft sənayesində, xüsusən də kəşfiyyat qazmalarında geniş tətbiq edilməlidir.

Mühəndis S.Qocayevin (B2-300) daxili yanacaq mühərriki ilə işləyən qazma dəzgahı “Azneftrozvedka” birliyinin Tuba mədəninə 22-si sentyabr 1950-ci il tarixində quraşdırılmışdır. Birinci sınaq yaxşı nəticə verdiyindən birlik 6 sentyabr 1950-ci il tarixli məktubu ilə SSRİ Neft Sənayesi naziri N.Baybakovdan daha iki dəstin hazırlanması üçün “Azneftmaş” birliyi və I-t Şmidt zavoduna sərəncam verilməsini xahiş etmişdir. Nazir N.Baybakovun sərəncamı ilə daha iki “V2-300” mühərriki ilə işləyən dəzgahın hazırlanması zavodun rəhbərliyinə həvalə edilmişdir.

“Azneftrozvedka” trestinin rəis müavini **A.Rüstəmbəyov**.

Eyni məzmunlu rəylər, “Qroznineft”, “Dağneft”, “Türkməneft”, “Krasnodarneft” və başqa təşkilatlardan da daxil olmuşdur.

Telegram

Moskva SSRİ Neft Sənayesi Nazirliyinə Nazir müavini Qolodova
Nazir müavini Orucov S.A.
Nazir müavini Yuşunə

Mühəndis Qocayevin “SBQ-8” dəzgahının “Azneft”, “Azneft-erazvedka”, “Azmorneft”də istismarı, ələlxüsus daxili yanacaq mühərrikləri ilə işləyən dəzgahların adı lebyotkalardan xeyli üstün olduqları sübut olunmuşdur.

Neft Sənayesi nazirinin müavini Dadayanın təşkil etdiyi komissiyanın qərarı ilə mühəndis Qocayevin “SBQ-8” dəzgahlarının istehsal həcmi 1951-ci ildə daha 50 ədəd, o cümlədən elektrikle işləyən 26 ədəd, daxili yanacaq mühərrikləri ilə işləyən 24 ədəd “SBQ-8” dəzgahının istehsal edilməsini nəzərdə tutasınız.

Bakı şəhəri, Stalin prospekti 73,
“Azneft” birliyinin qazma idarəsi

6 mart 1951-ci il

Baş qama idarəsinin rəis müavini

Tagiyev E.İ.

“Azneft” birliyinin rəis müavini

Əliyev M.A.

“Azneftkəşfiyyat” birliyinin rəis müavini

Rüstəmbəyov.

“Azneft” birliyinin rəis müavini

Safərov Y.İ.

“Azneftmaş” birliyinin rəisi

Məmmədov D.D.

“Azmorneft” birliyinin rəis müavini

Qazımzadə R.

Yanvar 1950-ci ildə "Azmozneft" birliyində mühəndis Saleh Qocayevin "SBQ-8" dəzgahı ilə 78 quyu qazılıb. Bunlar aqreqatın təkmilləşmiş, effektiv olması və geniş tətbiq edilməsi nəticəsində mümkün olmuşdur. "Azneft" birliyində 20 ədəd "SBQ-8" dəzgahı var və hər biri estakadanın ayrı-ayrı dəniz özüllərinə quraşdırılmışdır. Dəniz şəraitində qənaətin başlıca şərti mövcud sahədən səmərəli istifadə etməkdir. $8 \times 4 = 32$ kvadratmetr faydalı sahəyə qənaət edilmişdir.

SSRİ Qaz Sənayesi naziri S.A. Orucov "Neft təsərrüfatı" jurnalının 1977-ci il 10-cu sayında dərc etdirdiyi məqaləsində yazır: "Neft-qaz quyularının yüksək sürətlə qazılmasının əldə edilməsi, texnologiya proseslərinin kökündən dəyişdirilməsi, özünün güclü neft maşınqayırmasının yaradılması, onun yenidən qurulub buxarla işləyən qazma aqreqatlarının elektrik və dizel mühərrikləri ilə işləyən aqreqatlarla əvəz edilməsi hesabına baş vermişdir. Bütün bunların həyata keçirilməsində aparıcı rol S.B. Qocayevin, M.M. Skvartsovun və başqalarının üzərinə düşür".

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКИЙ КОМИТЕТ
СОВЕТА МИНИСТРОВ СССР

№ 11-18

21 ноября 1958 г.

МИНИСТЕРСТВО НЕФТЯНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ
АЗЕРБ.ССР

тов.АЛИХАНОВУ Ә.Н.

Во исполнение Соглашения, заключенного между правительствами СССР и КНР "О совместном проведении исследовательских работ в области науки и техники и оказания помощи Советским Союзом Китаю в этой работе", на Вашу организацию возложено выполнение в 1959 году обязательств согласно прилагаемому перечню.

Просим не позднее 1 декабря 1958 года сообщить ВНИИТМАШ (адрес Москва 12, проезд Куйбышева № 6, зам.директора по научной работе т.Плавинскому В.И., тел. № К-5-98-10), как головной организации о Вашей готовности к выполнению указанных обязательств.

Приложение: Упомянутое в тексте на 1 листе.

Зам.Председателя
Государственного научно-технического
Комитета Совета Министров СССР - А.Коробов

Копия верна - подпись

Предложения по плану научно-технического сотрудничества в соответствии с соглашением по 122 проблемам между КНР и СССР на 1959 год

Наименование работ, требующих выполнения
и ответственной организации

К Н Р

---

16. Чертежи и расчетно-
пояснительная записка уст-
ройства для подачи долота
конструкции Годжаева и БАР.

* * *

Предложения по плану научно-технического сотрудничества в соответствии с соглашением по 122 проблемам между КНР и СССР на 1959 года

Наименование работ, требующих выполнения и ответственной организации
КНР

16. Чертежи и расчетно-пояснительная записка устройства для подачи долота контрукции Годжаева и БАР.

SALEH
BALAY OĞLUNUN
HƏRBİ
İXTİRALARI

Отдел Изобретательства Красной Армии

СПРАВКА

(взамен авторского свидетельства)

Дана настоящая справка гр. ГОДЖАЕВУ С.Б.

_____ в том, что ему Отделом изобретательства
Красной Армии 19 марта 1946 г. выдано, не подлежащее
опубликованию, авторское свидетельство, зарегистрированное
в Бюро изобретений при Госплане Союза ССР за № 5964с.

Авторское свидетельство гр. ГОДЖАЕВА С.Б.
хранится в ОИ КА в деле № 9755арт.

Начальник Отдела изобретательства
Красной Армии

Инженер-полковник: _____

№ 1640/2955

25 марта 1946 г.

Москва, Красная площадь, 2-й дом НКО

В. Глухов
/В. Глухов/.

ЦТ НКО. 5531-45

Отдел Изобретательства Красной Армии

СПРАВКА

(взамен авторского свидетельства)

Дана настоящая справка гр. ГОДЖАЕВУ С.Б.

в том, что ему Отделом изобретательства Красной Армии „20“ ноября 1946 г. выдано, не подлежащее опубликованию, авторское свидетельство, зарегистрированное в Бюро изобретений при Госплане Союза ССР за № 6297/1122.

Авторское свидетельство гр. ГОДЖАЕВА С.Б. хранится в ОИ КА в деле № 10415арт.

Начальник Отдела изобретательства
Красной Армии
Инженер-полковник

В. Глухов
(В. Глухов).

№ 1304/10415
20 “ ноября 1946 г.

Москва, Красная площадь, 2-й дом НКО

ЦТ НКО. 672-46

Министерство Обороны
Союза ССР

ГЛАВНОЕ
АРТИЛЛЕРИЙСКОЕ УПРАВЛЕНИЕ

24 ноября 1959 г.
№ *af 164*

гр. ГОДЖАЕВУ С.Б.

гор. Баку, проспект Ленина, 20,
Азербайджанский институт нефти
и химии им. Азизбекова

В связи с Вашей просьбой сообщая, что материал на изобретения по авторским свидетельствам № 5964с и 6297/1122 относится к секретному, поэтому гриф секретности с него не может быть снят.

С уважением

НАЧАЛЬНИК БЮРО ГАУ ПО ИЗОБРЕТАТЕЛЬСТВУ
ИНЖЕНЕР-ПОЛКОВНИК -
В. Никитов (НИКИТОВ)

★
НКО СССР
ГЛАВНОЕ
Артиллерийское
УПРАВЛЕНИЕ КА

По Арткому
20 сентября 1943 г.
№ 788

Оплата командировочных за
счет Бюро Изобретений НКО.

Нач-к 13 отдела АК ГАУ КА
(Отдел Изобретений)
Инженер-подполковник
20.9.43. /mmck /ПОПКОВ/
Командировочное предписание

Кому ГОДЖАЕВУ С.Б.
(двойное звание, фамилия и инициалы
командированного)

С получением сего предлагаю Вам отправиться на ст. ЩУРОВО,
Ленинской ж.д. НИПСВО КА для выполнения спец.
заданий
(указать пункт командировки)
(указать цель командировки)

Срок командировки 4 дней, с 21. Сеп 1943 г.
по 25. Сеп 1943 г.

Об отбытии донести:

Основание:

Для проезда выданы требования на перевозку за №

Действительно по предъявлении удостоверения личности (красно-
армейской книжки).

ЗАМ. НАЧАЛЬНИКА ГАУ КА и
ПРЕДСЕДАТЕЛЯ АРТКОМА
ГЕНЕРАЛ-ЛЕЙТЕНАНТ АРТИЛЛЕРИИ

/ХОХЛОВ/

Отдел Изобретательства Красной Армии

СПРАВКА

(взамен авторского свидетельства)

Дана настоящая справка гр. ГОДЖАЕВУ С.Б.

_____ в том, что ему Отделом изобретательства
Красной Армии „20“ ноября 1946 г. выдано, не подле-
жащее опубликованию, авторское свидетельство, зарегистрированное
в Бюро изобретений при Госплане Союза ССР за № 6297/1122.

Авторское свидетельство гр. ГОДЖАЕВА С.Б.
хранится в ОИ КА в деле № 10415 арт.

Начальник Отдела изобретательства
Красной Армии
Инженер-полковник

Глухов
(В. Глухов).

№ 1304/10415
20 „ ноября 1946 г.

Москва, Красная площадь, 2-й дом НКО

ЛТ НКО. 672-46

Отдел Изобретательства Красной Армии

СПРАВКА

(взамен авторского свидетельства)

Дана настоящая справка гр. ГОДЖАЕВУ С.Б.

_____ в том, что ему Отделом изобретательства Красной Армии, 19 _____ марта 1946 г. выдано, не подлежащее опубликованию, авторское свидетельство, зарегистрированное в Бюро изобретений при Госплане Союза ССР за № 59646.

Авторское свидетельство гр. ГОДЖАЕВА С.Б. хранится в ОИКА в деле № 9755арт.

Начальник Отдела изобретательства
Красной Армии
Инженер-полковник

В. Глухов
/В. Глухов/

№ 1640/4755
25 _____ марта 1946 г.
Москва, Красная площадь, 2-й дом НКО

ЦТ НКО. 5531-6

В годы войны (1941-1943) предложил 2 оборонных изображения, на которые получил два авторских свидетельства, не подлежащих оглашению.

15 декабря 1941 года предложил многоствольный миномет

а) Многоствольный миномет может быть использован на военных судах береговой обороны, на отдельных объектах против штурмовой авиации и как сильнейшее оружие против танков и живой силы прифронтовой полосы, имея возможность в минуту автоматически выбрасывать сотни мин миномет автомат создает усиленный огонь и сыграет решающий роль в разгроме гитлеровских бандитов.

в) Многоствольный пулемет может быть использован на самолетах, танках, зенитных установках и как станковый пулемет. Несомненно многоствольный пулемет имея больше вероятностей поражения противника может стать сильнейшим оружием и окажет громадную помощь нашей доблестной армии.

Заключение: Данный вид оружия может быть применен для ведения борьбы с воздушными силами противника как зенитный пулемет. По своему устройству данный вид оружия гораздо проще по сравнению с имеющимися зенитной счетверенной установкой пулемета «Максима» по изготовлению и по обслуживанию.

Для окончательного заключения о приемлемости данного вида оружия предлагаем изготовить опытный образец. Предварительно необходимо произвести следующие расчеты:

1. обеспечит ли воздушное охлаждения сохранности ствола.
2. Скорострельность.
3. Дальность стрельбы.
4. прицельное приспособление для стрельбы по зенитным целям.

Руководитель – АБТТУЗА

в/инж. 2 ранга проф. Алиев

Руководитель материальной части

Туза интенд 3 ранга Тихий

И июле 1943 года состоялся совещания у секретаря БККП по машиностроению Халилова К.А. по вопросу:

«Итоги испытания шестиствольного автомата минамета и пути дальнейшей работы над ним» Инженер подполковника Урецки Я. И. Проектирования автомата произвести в Баку.

Тов. Годжаев отметил трудности создания модельного образца и то, что эти трудности приходится решать экспериментальным

путем. Полагает что при работе над модельным образцом накопилась достаточного опыта и что поэтому нужно немедленно приступить к разработке проекта нового образца, выделив для этого максимально возможное количества людей.

Необходимые данные можно получить через Загорчонт, что пожалуй будем быстрее, чем поездка в Москву.

20 сентября 1943 года мною получено командировочное предписание от зам.нач. ГАУКА и представителя АртКОМА генерал-лейтенанта артиллерии Хохлова на стану. Шуурово Ленинградской ж.д. НЦПСВОКА для выполнения спец задания.

НКО СССР гл. арт. Управ.КА.

Н-К 13 отд. АКГАУКА инж. Подполк. Панков
(отдел изобретения)

Заключение: Проведенные Испытания опытного образца 50 мм шестиствольного автоматического миномета (вариант 7) показали что решение вопроса автоматически подачи мин в минометах за счет использования энергии пороховых газов. Возможно, предлагаемый проект VIII варианта автоматического миномета более прост по устройству. Наиболее приемлем 82 мм автоматической миномет удовлетворяющий следующие тактико-техническим требованиям:

1. Весь в боевом положении не более 80 кг
2. Наличие колесного хода для транспорта на поле боя
3. Разборы на 4 людских выюках.
4. сохранение баллистики, скоротечь и усилия на рукоятках наведение штатных образцов.
5. Скорострельность 60-80 выстрелов в минуту.
6. При обработке механизма автоматической подачи и заряжения целесообразно разработать проект многоствольный самозарядный 120 мм автомобильной установка бульба.

Нач. НИПСВОКА

Инж. Полк
Зам.нач. НИПСВОКА
По Н.ТУ инж. Подполк
Руков.опыта инж. Капитан
Отпечатано 4 Экз.

Охотников
Медвежников
1,2,3 = АРТ ком ГАУ

№ 4 = в дело НИЛСВО.
Исп.Медвежников 30.09.1943 г.

«Утверждано» секретно
Зам. Начальник ГАУКА и
Председатель АРТКОМА
Генерал-лейтенант –Горохов.

Заключение:
**По конструкции 82 мм автоматического миномета
С.Б.Годжаева.**

Автором, тов. Годжаевым С.Б. в течение 1943-45 гг. разработан и изготовлен образец 82 мм автоматического миномета, под штатную мину.

Отработка конструкции миномета велось в соответствие с тактико-техническими требованиями.

Арткома, ГАУКА данному автору в октябре 1943 года на основании изучения и опробования стрельбой макета 50 мм многоствольного миномета этой же Конуструкции. Представленный тов. Годжаевым образец 82 мм автоматического миномета был подвергнут Изучению и подробным испытаниям на полигоне.

Результаты изучения и испытания автоматических минометов Конструкции т. Годжаева С.Б показывает, что им проделана в этой области большая и значительная работа, опыт и результаты которой будут учтены при разработке Новых Минометов Специального Назначения. (Как Катюша?) (для укрепления, Механизированных войск).

НК Отд. Изобр.
АК ГАУКА инж. полковник Попков.

Заявление

В отдел изобретения Красной Армии

Образец шестиствольного миномета автомата сконструированный в 1941 г. был испытан на полигоне вооружение Красной Армии 01.10.1943 года. С тех пор авторское свидетельство мною не оформлено.

Прошу выдать мне авторское свидетельство.
С. Б. Годжаев.

СССР
Министерство Вооруженных Сил
Отдел изобретательства

Москва Красная площадь 2-ой дом МВС

Решение

Рассмотрев материалы заявки «Шестиствольный Миномет автомат» отдел изобретательства МВС решил выдать Секретное авторское свидетельство на многоствольный Миномет.

Врио начальника 3 отдела изобретательства
МВС Коменский. 23 декабря 1946 г.

Выданы 2 справки (взамен авторского свидетельства).

Отдел Изобретательства Красной Армии
Справка
(взамен авторского свидетельства)

Дана настоящая справка гр. Годжаеву С.Б. о том, что ему отделом изобретательства Красной Армии 20.11.1946 г. выдано не подлежащее опубликованию, авторские свидетельства, зарегистрированные в бюро Изобретений при Госплане Союза ССР за № 6297/1122.

Авторское свидетельство гр. Годжаева С.Б. храниться в ОИКА в деле № 10415 арт.

Н-к отдела изобретательства Красной Армии
Инженер-полковник: В.Глухов

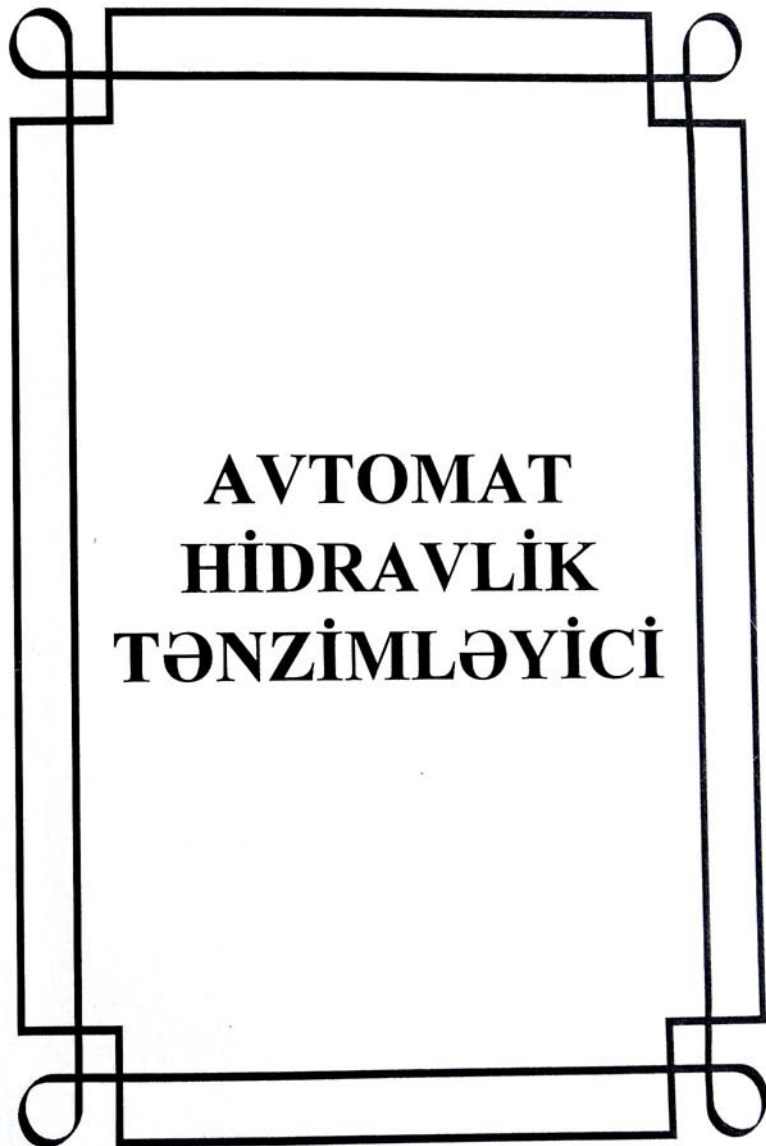
20.ноября 1946 г.

Министерство обороны Союза ССР
Глав Арт Управл. 27 ноября 1959 г. № а/1671

Тов. Годжаеву С.Б.

В связи с Вашей просьбой сообщаем, что материалы на изобретение по автор. свидетельству № 5964 и 6297/1122 относится к секретному, по этому гриф секретности с него не может быть снят. С уважением

Нач. Бюро ГАУ по изобретательству
Инж.полковник Никитов

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ КОМИТЕТ СОВЕТА МИНИСТРОВ СССР
ПО ВНЕДРЕНИЮ ПЕРЕДОВОЙ ТЕХНИКИ В НАРОДНОЕ ХОЗЯЙСТВО

ПАТЕНТНЫЙ ОТДЕЛ

АВТОРСКОЕ СВИДЕТЕЛЬСТВО

№ 79134

Настоящее авторское свидетельство выдано

гр. ГОДЖАЕВУ С.Б.

на изобретение "ГИДРАВЛИЧЕСКИЙ РЕГУЛЯТОР ПОДАЧИ
ИНСТРУМЕНТА ПРИ ВРАЩАТЕЛЬНОМ БУРЕНИИ"

в соответствии с приложенным описанием по заявке № 384756
с приоритетом от 27 сентября 1948 года

Действие авторского свидетельства распро-
страняется на всю территорию Союза ССР.

Внесено в Государственный реестр изобретений
Союза ССР 27 октября 1949 г.

Кеняев
Май
1949 г.

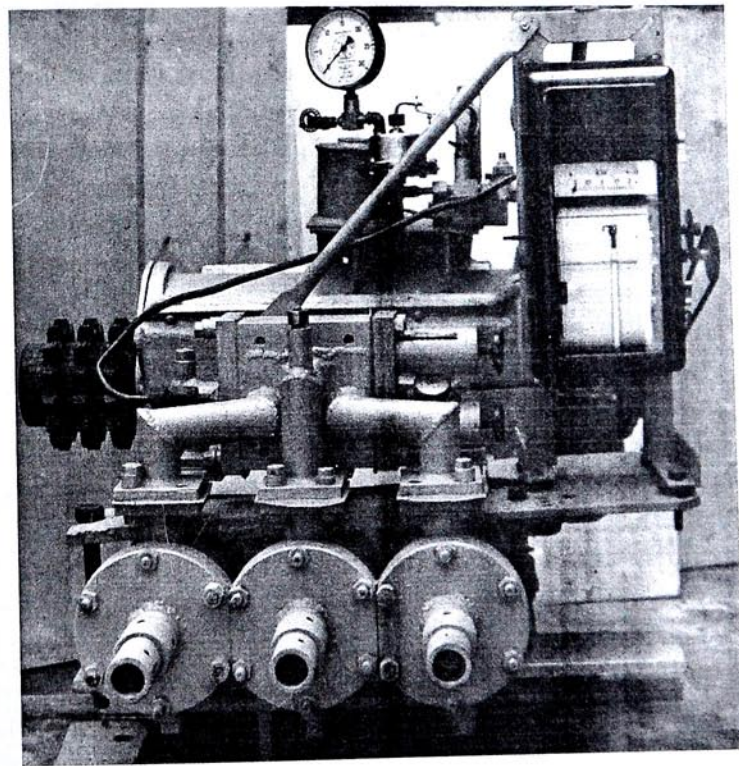
Adətən bir qayda olaraq mədənlərdə qazma prosesləri əllə idarə olunur. Usta qazma alətini quyuya gözüyarı yönəldir və tez-tez tormozlayır. Belə olan halda sözsüz ki, qazma prosesində qeyri-müəyyən tənzimləmələr aparılır. Və qazma alətinin səliss, ahəngdar işini təmin etmək mümkün olmur. 1948-ci ildə mühəndis Saleh Qocayevin ixtira etdiyi yeni konstruksiyası - "Avtomat hidravlik tənzimləyici" ustanı yorucu, ağır işdən tam şəkildə azad edir. Qazma prosesi avtomatik idarə olunur, zaboyun dərinliyi, qatların bərkliyi, plastların gücü, qazma vaxtları, qazma alətinin işləməsi, qaldırma vaxtları və i.a. özüyazan cihazla qeydiyyatdan keçir.

1 aprel 1952-ci il tarixdə SSRİ Neft Sənayesi nazirinin müavini Y.Yuşinin sədrliyi ilə keçirilən texniki şüaranın iclasında ixtiranın müəllifi mühəndis Saleh Qocayevin məruzəsi dinlənilmiş və Baş Sənaye "Neftemaş"a 10 ədəd hidrotənzimləyicinin hazırlanıb "Başburneft"ə və "Başneftrozvedka"ya sınaqdan keçirilməsi həvalə edilir. Nəticələr sevindirici olur. SSRİ Neft Sənayesi Nazirliyinin 8 oktyabr 1954-cü il 23/68 qərarı ilə aparılmış sınaqların müvəffəqiyyətli olduğunu nəzərə alaraq Azərbaycan SSR Neft Sənayesi Nazirliyinə əlavə 10 ədəd hidravlik tənzimləyicinin hazırlanıb neft-qazma mədənlərində tətbiq edilməsi həvalə edilmişdir. Avtomat tənzimləyicinin istehsalatda geniş şəkildə tətbiqindən xəbər tutan çoxsaylı neft-kəşfiyyat idarələri, o cümlədən Leningrad Elmi-Tədqiqat İnstitutu, Qubkin adına Moskva Neft İnstitutu, Ukrayna Neft Kəşfiyyatı 2 saylı qazma kontoru, Ufa Neft İnstitutu, "Dağneft", "Qroznineft" və başqaları avtomatın istehsalatda tətbiqi, lazım olan hesab və çertyojların göndərilməsini xahiş edirlər.

Azərbaycan Sənaye İnstitutunda qalmış bir ədəd avtomat tənzimləyicinin Xarkov Neft-Kəşfiyyat İdarəsinə göndərilməsini SSRİ Plan Komitəsi məsləhət görmüşdür. "Neft və qaz" jurnalının 1955-ci il

buraxılışında avtomatın neft sənayesindəki mühüm rolundan bəhs edilir. "Avtomat hidrotənzimləyici" tələbə və müəllimlər üçün lazımi dərs vəsaiti olaraq ali təhsil ocaqlarının proqramına daxil edilmişdir.

"Nedr" jurnalının 1964-cü il "Rotorla qazma" sorğusunun (94-95) səhifələrində, eyniadlı (oxşar) avtomatın ancaq 1964-cü ildə yaradılması haqda məlumat və şəkil verilmişdir.

о работе кандидата технических наук С.Б.ГОДЖАЕВА
на тему: "Гидро-механический кароттаж нефтяных
скважин".

Изучение разреза отложений, проходимых скважинами глубокого бурения является одной из основных задач при поисках и разведке залежей нефти и газа.

Как известно существует ряд способов, при помощи которых в той или иной степени точности удаётся составить литологический разрез проходимых скважинами пород. Среди этих способов наиболее широкое применение получили электрометрические измерения в стволе скважины, а так же вынос керна грунтоносами. Само собою разумеется, что электрокароттаж производится после бурения определенного интервала разреза, и следовательно до этого мы лишены возможности иметь правильное представление о литологическом составе проходимых пород.

Бурение скважин с отбором керна значительно задерживает темп проходки и сопряжено с определенными трудностями, особенно при сплошном отборе образцов.

Изучение разреза отложений бурящихся скважин при помощи отбора шлама из отходящего глинистого раствора, позволяет иметь только общее представление о литологическом составе пород и не всегда даёт надежные данные, т.к. при движении струи глинистого раствора по стволу скважины, не исключена возможность смещения частиц разбуриваемых пород различного литологического характера.

Что касается отбора образцов боковыми грунтоносами, то их возможность для составления послонного разреза совершенно ограничена. Кроме того боковые грунтоносы почти не применимы для очень плотных и крепких пород - песчаников, известняков, мергелей и др.

Таким образом, все вышеперечисленные способы изучения разреза отложений, проходимых скважинами глубокого бурения имеют свои определенные недостатки. Только комплексное применение всех этих способов дает возможность иметь представление о непрерывном разрезе отложений, проходимых поисковыми и разведочными скважинами.

Предложенный С.Б.Годжаевым новый метод изучения разреза скважин гидро-механическим кароттажем имеет ряд преимуществ, позволяющих значительно дополнить наши представления о литологическом составе разбуриваемых пород.

Сконструированный С.Б.ГОДЖАЕВЫМ гидравлический регулятор подачи долота автоматически регистрирует процесс бурения в зависимости от характера проходимых пород, и изменения на забое, через индикатор веса передаются гидравлической системе регулятора и пишущему прибору. На ленте регистрирующей осевое давление, твёрдость проходимых пород, мощность пластов, глубина залегания, время бурения и мощность расходуемой энергии.

В результате интерпретации полученных диаграмм, удаётся составить послонный разрез проходимых отложений, включая даже небольших по мощности, пропластков.

Таким образом гидро-механический кароттаж позволяет непрерывно, по мере углубления долота, выяснить литологический состав проходимых пород, что значительно уточняет геолого-технический наряд и даёт возможность составить непосредственное представление о разрезе разбуриваемых отложений.

Метод гидро-механического кароттажа особенно ценен при бурении скважин в осложнённых геологических условиях, с которыми часто приходится иметь дело в таких нефтеносных областях, как Азербайджан, Туркмения, Узбекистан, Казахстан, Сахалин, Грозный, Дагестан и др.

На площадях с заведомо осложнёнными геологическими условиями трудно предопределить все возможные случаи внезапного проявления сильных газовых, нефтяных и водяных выбросов, прихвата инструмента и т.п. Как известно, в результате подобных фактов нередки случаи, когда глубокие скважины попадают в тяжёлые аварии. Понятно, что в таких скважинах часть геологического разреза, а быть может даже весь пройденный разрез остаётся не выясненным, ввиду отсутствия возможности для производства электрометрических измерений и работ по выносу керна или боковых грунтоносов. В таких случаях общее представление о пройденных породах может дать изучение шлама из глинистого раствора, если таковое до этого проводилось. Одним из основных преимуществ гидро-механического кароттажа заключается в том, что на площадях с осложнёнными геологическими условиями, если даже те или иные

поисковые и разведочные скважины выходят из строя в результате тяжёлых аварий, то новый метод, предложенный С.Б.ГОДЖАЕВЫМ позволяет иметь данные для составления геологического разреза по всей глубине скважины вплоть до момента аварии.

Таким образом, гидро-механический кароттаж скважин является одним из совершенных способов изучения геологического разреза отложений и нет сомнений, что ему принадлежит большая будущность.

Автор гидро-механического кароттажа С.Б.ГОДЖАЕВ предложил оригинальный метод изучения разрезов скважин, широкое применение которого в геолого-разведочном деле, наряду с другими способами, значительно облегчит работу по комплексному изучению разрезов отложений, проходимых скважинами глубокого бурения в различных геологических условиях.

Доктор геолого-минералогических наук, Лауреат Сталинской премии, профессор

Самсонов
/АЛИ-ЗАДЕ А.А./
21/III-55г.

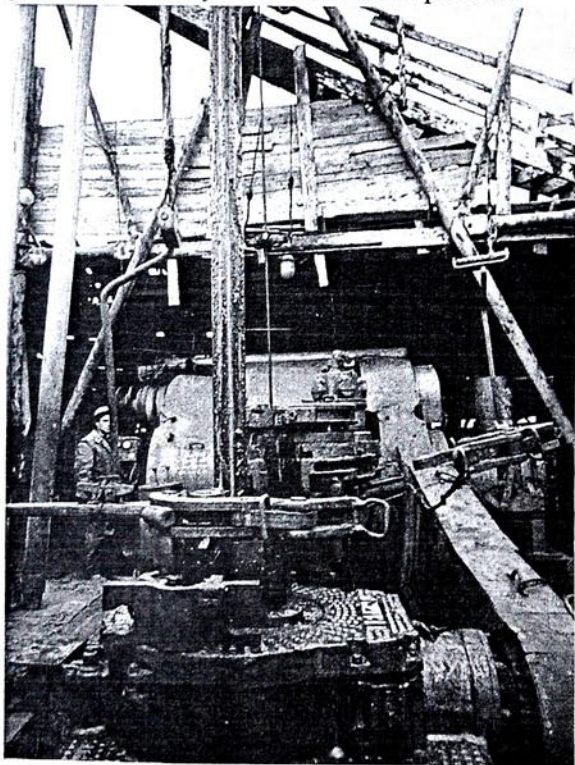
**QAZMA
TRUBALARININ
BAĞLAMA-AÇMA
MEKANİZMİ**

Hesablamalar göstərir ki, ittifaq miqyasında quyuların qazılmasında turbaların baėlanıb-açılması prosesinə hər gün 18 min nəfər fəhlə cəlb olunur. Bəzən  z həyatlarını təhlükə qarşısında qoyan fəhlələr üzücü, aėır iř řaraitində bu prosesi həyata keçirirlər.

18 min nəfər iřcini gündəlik üzücü, aėır iřd n azad etmək məqsədilə mühəndis Saleh Qocayev yeni mexanizm təklif etmiřdir. Bu mexanizm turbaların açılıb-baėlanması avtomatik olaraq həyata keçirir. Beləliklə fəhlə əməyi y ng ll řir v  qazma prosesi sürətlənir. Yeni mexanizmin tətbiqində fəhlə ancaq elevatoru azad edir və turbanı tutan řarikl ri əyir, turbaların açılıb-baėlanması, qaldırılması prosesi avtomatik olaraq həyata keçirilir. Beləliklə, q za halları, turbaların və onların yivl rinin sıradan çıxma halları aradan qaldırılır.

REVERSİV KANAT ÖTÜRÜCÜSÜ

СОЮЗ СОВЕТСКИХ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ РЕСПУБЛИК
ГОСУДАРСТВЕННЫЙ КОМИТЕТ
ПО ДЕЛАМ ИЗОБРЕТЕНИЙ И ОТКРЫТИЙ СССР

АВТОРСКОЕ СВИДЕТЕЛЬСТВО

№ 158461

На основании полномочий, предоставленных Правительством СССР,
Государственный комитет по делам изобретений и открытий СССР
выдал настоящее свидетельство

ГОДНАЕВУ Салиху Балаевичу

на изобретение "Реверсивный канатный привод"

по заявке № 788519 с приоритетом от 18 июня 1962 г.
автор изобретения: ОН же

Зарегистрировано в Государственном реестре
изобретений Союза ССР
27 августа 1963 г.

Действие авторского свидетельства распро-
страняется на всю территорию Союза ССР

Заместитель Председателя
Комитета

Начальник отдела

1958-ci ildə Saleh Qocayevin təklif etdiyi konstruksiyanın “Reversiv kanat ötürücüsü”nün istehsalatda tətbiqi, istismarda olan bütün buruqların, kaçılkaların, ştanqların tamamilə, gələcəkdə isə hətta quyuya buraxılan turbaların bir qisminin ləğv edilməsinə səbəb olur. Avtomatın tətbiqində gediş sürəti xeyli artır. Bu səbəbdən kaçılkaların sayı, yeyilmə halları, təmiri azalır, quyunun istismar müddəti artır. Nəticədə neft hasilatı qat-qat yüksəlir. Avtomat eyni vaxtda iki və bir neçə quyunun işləməsini təmin edir. Avtomatın qrup halında işlədilməsindən ancaq Bakı şəhəri üzrə on minlərlə elektrik materiallarının reduktor və başqa mexanizmlərin ixtisarını əldə etmək mümkündür. Bundan başqa zavodların işləri yüngülləşir. Minlərlə ton metala, ittifaq üzrə neft sənayesində milyardlara manat dövlət vəsaitinə qənaət edilir.

Avtomatın modeli ümumittifaq sərgisində nümayiş etdirilmiş və Azərbaycan Neft Sənayesi Nazirliyinin 11 mart 1959-cu il tarixli tapşırığı ilə hazırlanıb, “Stalinneft” birliyində sınaqdan keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Təəssüflər olsun ki, avtomatın seriya halında hazırlanması öz həllini tapmamışdır.

Reversiv avtomatın qrup halında işləyən variantının yaşayış məntəqələrinin, suvarılan torpaq sahələrinin, bağların bol su ilə təmin edilməsində, drenaj, torpaqların duzlaşmasına səbəb olan yeraltı suların səviyyəsinin azaldılmasında çox böyük təsərrüfat əhəmiyyəti vardır.

Avtomat elektrik, traktor, motosikl, külək motorları ilə işləyə bilər. Yerli şəraitdən asılı olaraq hər hansı motorun bağlanması və böyük diametrlə nasosların qoşulması ilə bol su vurmaqla çətin və baha başa gələn meliorasiya kanalları çəkmədən torpaq sahələrini suvarmaq mümkün olur. Avtomat xüsusən uzaq rayonlara, isti səhralara malqara fermalarına yem bazasının artırılmasında, duzlaşmış torpaq sahələrinin yuyulmasında çox böyük əhəmiyyət kəsb edir.

1965, 1969, 1970-ci illərdə buraxılmış xarici jurnallarda bizim 1958-ci ildə ixtira etdiyimiz eyni prinsipli reversiv mexanizmin tətbiqindən və yaxşı nəticələr əldə edilməsindən danışılır.

СОЮЗ СОВЕТСКИХ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ РЕСПУБЛИК

КОМИТЕТ ПО ДЕЛАМ ИЗОБРЕТЕНИЙ И ОТКРЫТИЙ
при СОВЕТЕ МИНИСТРОВ СССР

АВТОРСКОЕ СВИДЕТЕЛЬСТВО

№ 274025

На основании полномочий, предоставленных Правительством СССР
Комитет по делам изобретений и открытий при Совете Министров СССР
выдал настоящее свидетельство

ГОДЖАЕВУ Салиху Баласевичу

на изобретение "Шарошечное долото"

по заявке № 74633I с приоритетом от 28 сентября 1961 г.
автор изобретения: ОН ЖЕ

Зарегистрировано в Государственном реестре
изобретений Союза ССР
13 апреля 1970 г.

Действие авторского свидетельства распро-
страняется на всю территорию Союза ССР

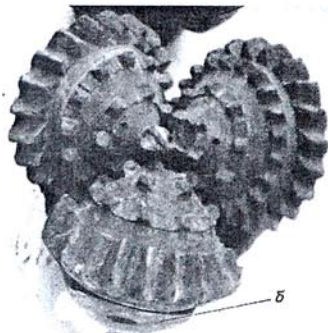
Председатель
Комитета

Начальник отдела

Савицкий
А.И. Минин

Московская печатная фабрика Гамма. 1970. Лист 13460.

Hal-hazırda zavodların istehsal etdiyi çoxvenesli şaroşkalı qazma baltalarının hazırlanmasında çoxsaylı dəzqahlar işə cəlb olunur. Artıq işçi qüvvəsi, metal sərf edilir. Baltanın dişlərinə düşən vahid təzyiğin zəif olması səbəbindən dişlər tez-tez yeyilir, kütləşir. Artıq vaxt sərf edərək qazma alətini tez-tez qaldırıb-endirmək lazım gəlir ki, bu da ümumi qazma müddətini azaldır. Əvəzində təklif etdiyim yeni konstruksiya – berrəngli şaroşkalı qazma baltasının hazırlanması dəzqahların işinin 40 faiz azalmasına, minlərlə ton metalın, eləcə də işçi qüvvəsinin ixtisar olunmasına səbəb olur. Eyni zamanda şaroşkaların ştamplama yolu ilə hazırlanmasına imkan yaradır. Qazma baltasının dişlərinə düşən nisbi təzyiqli çox olduğundan qazma prosesi tez başa çatdırılır.

2 fevral 1965-ci il tarixli sınaq aktında göstərilir ki, seriya ilə buraxılan baltalarla müqayisədə şaroşkalı qazma alətində mexaniki sürət daha yüksəkdir. Onlarda görüşmə səthinin az olması vala düşən eyni təzyiqli baxmayaraq baltaya düşən təzyiqli daha çox olur. Dişlər öz-özlüyündə cilalanır, yuyulma asanlaşır, bərkidilmə mexanizmləri cüzi yeyilməyə məruz qalır.

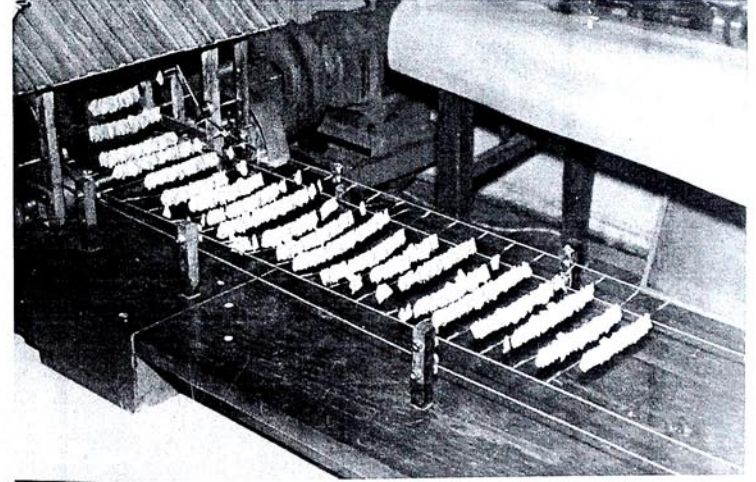
14 iyun 1963-cü il “şaroşkalı baltanın” sınaqdan keçirilməsi haqda 243 sayılı quyuda (Qum adası) germetik bağlı 40V-11MQ tipli yağlama üsulu ilə bir venesli şaroşkalı balta sınaqdan keçirilmişdir. (S.B. Qocayevin konstruksiyası). Sınaqlar göstərmişdir ki, birvenesli şaroşkalı baltanın göstəriciləri seriya üsulu ilə hazırlanmış baltalardan qat-qat yüksəkdə durur.

Direktor: K.A. Abbasov NPU “Pəşçanıyneft”

Sınaqlardan sonra kontora daha bir partiya baltaların hazırlanması sifariş verilmişdir.

TÜTÜN QURUDAN KONVEYER

Saleh Qocayev 1940-cı ildə respublikamızın rayonlarında ezamiyyətə olarkən tütün plantasiyalarında tütünün becərilib qurudulması prosesləri ilə tanış olur. Tütünün qurudulmasında iştirak edən fəhlələrin, ələlxüsus da qadınların çətin iş şəraitində çalışdıqlarının, primitiv üsullarla tütün qurudulması prosesinin şahidi olur. Apardığı hesablamalar göstərir ki, ittifaq miqyasında bir mövsüm ərzində 35 min nəfər tütün sərilməmiş çərçivələri saraydan sahəyə və geriyə daşımaqla məşğul olurlar. Mövsüm ərzində fəhlələrin daşımalara sərf etdikləri vaxtın ancaq 22 faizi faydalı, qalan 78 faizi faydasız gedib-gəlmələrə sərf edilir.

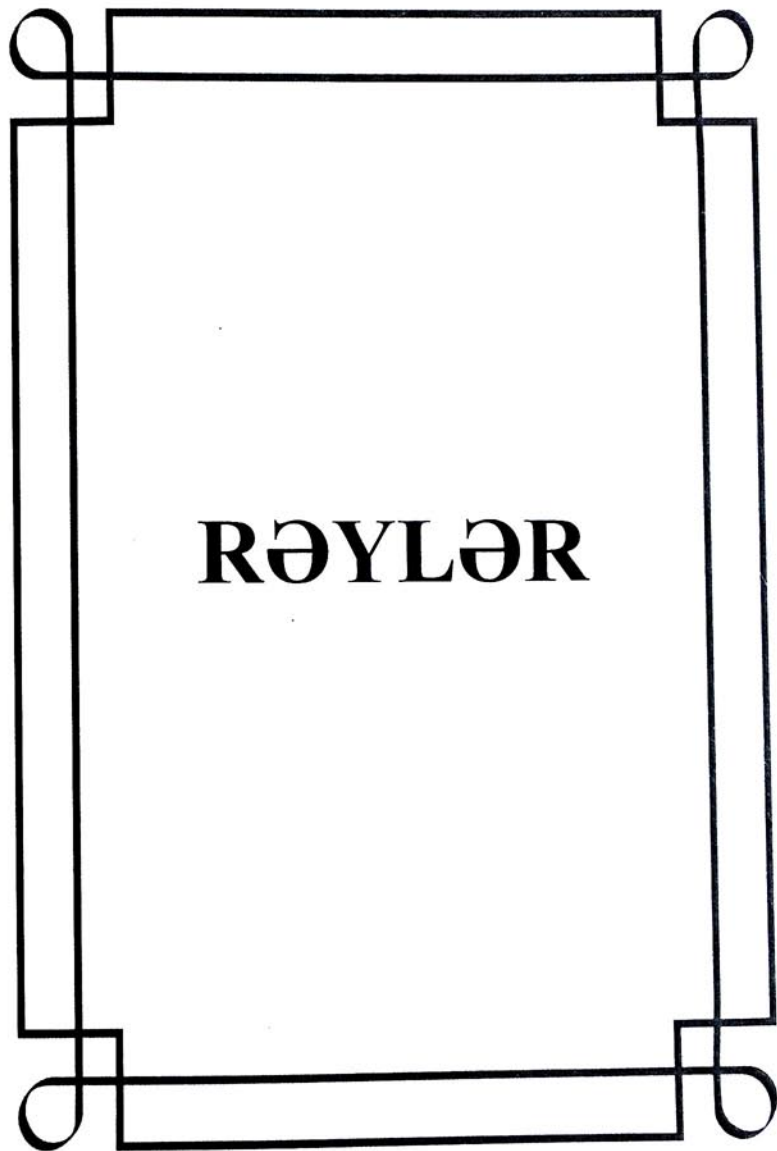

Sarayların, çərçivələrin hazırlanmasına külli miqdarda taxta-şalban, fəhlə qüvvəsi, pul vəsaiti xərclənir. İnsanları ağır fiziki işdən xilas etmək, gördükləri işləri mexanikləşdirməklə tütün istehsalının durmadan artırılmasını təmin etmək məqsədilə tütün qurudan

konveyerin təklifini verir. Konveyer üsulunda çərçivələr tamamilə ləğv edilir, tütün lentvari kanatlara asılır, ötürücü vasitəsilə 10 dəqiqə müddətində sahəyə ötürülür və geri saraya yığıla bilər.

Hazırlanmış model sınaq zamanı öz məhsuldar işi ilə çox əhəmiyyətli olduğunu nümayiş etdirmişdir.

1942-ci ildə SSRİ Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin tütünçülük üzrə keçirdiyi Ümumzaqafqaziya müşavirəsindən sonra Saleh Qocayevin icad etdiyi "konteyner" nümayiş etdirilmişdir. Ümumzaqafqaziya tütünçüləri "konteyner" in işi ilə ətraflı və yaxından tanış olub, onun tütünçülükdə böyük maraq yaratdığını qeyd etmiş, tezliklə istehsalatda tətbiq edilməsi qərarını vermişlər.

RƏYLƏR

О Т З Ы В

О восьмикоростном буровом агрегате инж. С.Б.ГОДЖАЕВА

Восьмикоростной буровой агрегат инж. С.Б.ГОДЖАЕВА являющийся изобретением коренным образом совершенствующим буровое оборудование представляет для бурения на море особый интерес.

Известно, что даже незначительное уменьшение площади морского основания для буровой буровой приводит к большой экономии средств и необходимого времени на его сооружение.

Разработанный инж. С.Б.ГОДЖАЕВЫМ буровой агрегат, благодаря своей компактности и совершенству дает возможность уменьшить необходимую полезную площадь морского основания, а также значительно уменьшить статическую нагрузку на него.

Наряду со многими другими конструктивными и технологическими преимуществами, разработанный инж. С.Б.ГОДЖАЕВЫМ агрегат для бурения, равно как и его регулятор подачи долота и числа оборотов ротора, имеют большое научно-практическое значение для бурения как на суше, так и на море.

Агрегат, предложенный инж. С.Б.ГОДЖАЕВЫМ, является результатом его длительных исследований в этой области, представляет для нефтяной промышленности большой практический интерес и как показала практика, отвечает всем требованиям, предъявляемым к подобного рода механизмам в условиях бурения на море.

УПРАВЛЯЮЩИЙ ТРЕСТОМ МОРСКОГО БУРЕНИЯ
ОБЪЕДИНЕНИЯ «АЗНЕФТЕРАЗВЕДКА» МНП СССР, лауреат

Сталинской премии, кандидат технических наук

(Ю.А.САФАРОВ)

Верно:

4 октября 1949 г., г.Баку

Секретарь ученый Совет АЗИИ доцент: Казым-заде З.И.

О Т З Ы В,

В буровой № 780 треста "Кагалошичефь" 12 марта 1949 года был установлен серийный образец 8-ми скоростного бурового агрегата инж.ГОДЖАЕВА С.Б.

Процесс бурения продолжался с 12/III-49 г. по 12/VI-49 г. Скважина пробурена на глубину 2620 метров и спущена 6" колонна. Буровая закончена досрочно на 16 дней.

За это время произведено 72 подъемно-спускных операций. Норма подъемно-спускных операций бригадой выполнялась на 138%, в то время, как при обычных станках эта же бригада выполняла норму на 112%.

Максимальная нагрузка при различных операциях доходила до 120 тонн на крюке при оснастке 5 х 6.

Преимущества агрегата инж.ГОДЖАЕВА.

При применении этого агрегата अनुжаются:

1. Индивидуальный привод.
2. 2-х моторный редуктор к индивидуальному приводу.
3. 2 электромотора для ЦИРа.
4. Две станции управления.
5. Фундамент под ПИР.
6. Сарай для ПИРа.
7. 2-х моторный редуктор для лебедки.
8. Уменьшается сарай вышки на 34 кв.м.
9. Расположение ротора освобождает 2-ую площадку для установки бочечей, что имеет важное значение, особенно для глубоких скважин.
10. Станок имеет водяное охлаждение, что значительно экономит расход тормозных лент.
11. Устройство для смазки цепей.
12. Сокращается объем работ по монтажу, демонтажу и ремонту в связи с исключением ряда механизмов (редуктора, ЦИРа, моторов, станций управления и т.д.).
13. Непосредственное соединение моторов с коробкой скоростей, создает удобство обслуживания и применения более мощных моторов.

14. Наличие 8 скоростей с достаточной грузоподъемностью значительно сокращает время на спуско-подъемные операции.
  15. Уменьшение скоростей ротора производится с поста буровика более удобно и надежно в отличие от ПИРа, где буровику приходится останавливать бурение, прибегая к помощи второго рабочего.
  16. Сокращаются расходы, связанные с обслуживанием и монтажом ПИРа, редуктора, станции управления.
  17. Благодаря горизонтальному расположению каната, идущего от ключа, устраняются поломки ключей, суларей, перемещение свечей, порча резьбы и ускоряется процесс отворачивания и заворачивания труб.
  18. За время бурения затрачено 14 тормозных лент, против обычного количества 29.
  19. Совпадение центра барабана с центром скважины улучшает намотку каната.
  20. На наблюдаемом случаем удара тормозных ручек; хотя работали без компенсатора, это объясняется особенностью конструкции тормоза.
  21. За время работы станка затрачено 210 цепей (звеньев), против обычного количества 350-400 звеньев.
- 8-ми скоростной агрегат инж. ГОДЖАЕВА является ценным вкладом в нефтяную технику. Широкое применение агрегата в нефтяной промышленности создаст крупный экономический эффект в народном хозяйстве.

ДИРЕКТОР КОМТОРЫ БУРЕНИЯ
ТРЕСТА КАГАНОВИЧНЕФТЬ

/КВЯНИМОВ/

5/Х-1949 г.
г. Баку

СЕКРЕТАРЬ УЧЕБНОГО СОВЕТА АЗИИ
ЦЕНТ

(НАЗЫМ-ЗАДЕ В.И.)

В буровой № 780 треста «Кагановичнефть» 12 марта 1949 года был установлен серийный образец 8-ми скоростного бурового агрегата инж. ГОДЖАЕВА С.Б.

Процесс бурения продолжался с 12/III-49 г. По 12/VII-49 г. Скважина пробурена на глубину 2620 метров и спущена 6 колонна. Буровая закончена досрочно на 16 дней.

За это время произведено 72 подъемно-спусковых операций бригадой выполнялась на 138%, в то время, как при обычных станках эта же бригада выполнила норму на 112%.

Максимальная нагрузка при различных операциях доходила до 120 тон на крюке при оснастке 5х6.

Преимущества агрегата инж. ГОДЖАЕВА

При применении этого агрегата аннулируются:

1. Индивидуальный привод.
2. 2-х моторный редуктор к индивидуальному приводу.
3. 2 электромотора для ПИРа.
4. Две станции управления.
5. Фундамент под ПИР.
6. Сарай для ПИРа.
7. 2-х моторный редуктор для лебедки.
8. Уменьшается сарай вышки на 34 кв.мт.
9. Расположение ротора освобождает 2-ую площадку для установки свечей, что имеет важное значение, особенно для глубоких скважин.
10. Станок имеет водяное охлаждение, что значительно экономит расход тормозных лент.
11. Устройство для смазки цепей.
12. Сокращается объем работ по монтажу, демонтажу и ремонту в связи с исключением ряда механизмов (редуктора, ПИРа, моторов, станций управления и т.д.).
13. Непосредственное соединение моторов с коробкой скоростей, создает удобство обслуживания и применения более мощных моторов.

14. Наличие 8 скоростей с достаточной грузоподъемностью значительно сокращает время на спуско-подъемные операции.
  15. Изменение скоростей ротора производится с поста бурильщика более удобно и надежно в отличие от ПИРа, где бурильщику приходится останавливать бурение, прибегать к помощи второго рабочего.
  16. Сокращаются расходы, связанные с обслуживанием и монтажом ПИРа, редуктора, станции управления.
  17. Благодаря горизонтальному расположению каната, идущего от ключа, устраняются поломки ключей, сухарей, перекашивание свечей, порча резьбы и ускоряется процесс отворачивания и заворачивания труб.
  18. За время бурения затрачено 14 тормозных лент, против обычного количества 20.
  19. Совпадение центра барабана с центром скважины улучшает намотку каната.
  20. Не наблюдалось случая удара тормозных ручек; хотя работали без компенсатора, это объясняется особенностью конструкции тормоза.
  21. За время работы станка израсходовано 210 цепей (звеньев), против обычного количества 350-400 звеньев.
- 8-ми скоростной агрегат инж.ГОДЖАЕВА является ценным вкладом в нефтяную технику. Широкое применение агрегата в нефтяной промышленности создаст крупный экономический эффект в народном хозяйстве.

Директор конторы бурения треста кагановичнефть Кязимов

Секретарь ученый Совет АЗИИ доцент: Казым-заде З.И.

О Т З В

О БУРИЛЬНОМ АГРЕГАТЕ СИСТЕМЫ инж.С.Б.ГОДЖАЕВА.

Вопрос о создании новой, более совершенной конструкции агрегата для вращательного бурения много лет стоит в порядке дня советского нефтяного машиностроения.

Конструкция восьмикоростного бурового агрегата инж. С.Б.ГОДЖАЕВА, построенная на базе советской техники и опыта бурения в значительной степени решает эту задачу.

Автору этого агрегата, инж.С.Б.ГОДЖАЕВУ принадлежит приоритет создания бурильной лебедки, состоящей из крупных блоков, устанавливаемой на отдельном фундаменте, не связанной с машиной и имеющей охлаждаемую тормозную систему, т.е. лебедки по принципу построения которой пошло развитие современного бурового машиностроения как у нас в СССР, так и за рубежом. Восьмикоростной бурильный агрегат является весьма совершенным буровым механизмом, на практике глубокого бурения себя полностью оправдал.

Владельцами наиболее удачной компоновки и конструктивного решения при установке восьмикоростного агрегата в буровой исключается необходимость наличия бурильного редуктора, индивидуального привода для ротора и т.п. со всеми необходимыми и трудоемкими сооружениями, связанными с этими механизмами.

При установке в буровой агрегата инж.С.Б.ГОДЖАЕВА так значительно сокращается необходимая площадь привинченных инструментов. Эти указанные обстоятельства является большим преимуществом агрегата в условиях разведочного и морского режима.

Бурильный агрегат инж. С.Б.ГОДЖАЕВА, являясь наиболее совершенным бурильным механизмом имеет большое практическое значение для нефтяной промышленности и его применение несомненно приводит к значительной экономии средств.

По нашему мнению, инж. С.Б.ГОДЖАЕВ поставил перед собой трудную задачу создания современного бурильного агрегата решил её вполне успешно.

Это явилось результатом его длительных исследовательских работ в этой области.

НАЧАЛЬНИК ОБЪЕДИНЕНИЯ
«АЗНЕФТЕРАЗВЕДКА» МИНИСТЕРСТВА
НЕФТЯНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ СССР,
Кандидат технических наук

/С.А.ОРУДЖЕВ/

5 октября 1949 г.
г. Баку.

Верно:

СЕКРЕТАРЬ УЧЕНОГО СОВЕТА АЗИИ
ДОЦЕНТ -

(КАЗЫМ-ЗАДЕ З.И.)

О Т З Ы В О БУРИЛЬНОМ АГРЕГАТЕ СИСТЕМЫ инж.С.Б.ГОДЖАЕВА

Вопрос о создании новой, более совершенной конструкции агрегата для вращательного бурения много лет стоит в порядке дня советского нефтяного машиностроения.

Конструкция восьмикоростного бурового агрегата инж. С.Б.ГОДЖАЕВА, построенная на базе советской техники и опыта бурения в значительной степени решает эту задачу.

Автору этого агрегата, инж. С.Б.ГОДЖАЕВУ принадлежит приоритет создания бурильной лебедки, состоящей из крупных блоков, устанавливаемой на отдельном фундаменте, не связанной с вышкой и имеющей охлаждаемую тормозную систему, т.е. лебедки по принципу построения которой пошло развитие современного бурового машиностроения как у нас в СССР, так и за рубежом. Восьмикоростной бурильный агрегат являясь весьма совершенным буровым механизмом, на практике глубокого бурения себя полностью оправдал.

Вследствие наиболее удачной компоновки и конструктивного решения при установке восьмикоростного агрегата в буровой исключается необходимость наличия бурильного редуктора, индивидуального привода для ротора и т.п. со всеми необходимыми и трудоемкими сооружениями, связанными с этими механизмами.

При установке в буровой агрегата инж.С.Б.ГОДЖАЕВА также значительно сокращается необходимая площадь при вышечных сооружений. Эти указанные обстоятельства являются большим преимуществом агрегата в условиях разведочного и морского бурения.

Бурильный агрегат инж.С.Б.ГОДЖАЕВА, являясь наиболее совершенным бурильным механизмом имеет большое практическое значение для нефтяной промышленности и его применение несомненно приводит к значительной экономии средств.

По нашему мнению, инж.С.Б.ГОДЖАЕВ поставив перед собою трудную задачу создания современного бурильного агрегата решил её вполне успешно.

Это явилось результатом его длительных исследовательских работ в этой области.

НАЧАЛЬНИК ОБЪЕДИНЕНИЯ «АЗНЕФТЕРАЗВЕДКА»
МИНИСТЕРСТВА НЕФТЯНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ СССР, Кандидат
технических наук

С.А.ОРУДЖЕВ

5 октября 1949 г.
г. Баку.

Верно:

Секретарь ученый Совет АЗИИ доцент: Казым-заде З.И.

НЕФТ СӨНАИИ НАЗИРЛИЙИ
Азербайжан Девлет Нефтьчарма Санган бирлийи
„АЗЭРНЕФТ“

Баки, Сталин ашпа проспекти, 33. Коммутор № 3-95-85

Министерство Нефтяной Промышленности
Государственного ОЗ'единения
Азербайджанской Нефтедобывающей Промышленности
„АЗНЕФТЬ“
г. Баку, Проспект им. Сталина, 33. Коммутор № 3-95-85

211

№ 41/889

22. октябрь 1949 г.

О Т З В

Об'единения „Азнефт“ "О 8-ми скоростной лебедке для бурения нефтяных скважин" конструкции инженера ГОДЖАЕВА С.Б.

За годы последовательной выработки, резко возросла скорость бурения, а также скорость достижения целевых глубин.

Возросшие скорости бурения потребовали применения новейшей вышки бурового оборудования, разработки процессов бурения, облегчающих труд бурения шуртов и уменьшающих стоимость метра проходки.

Одним из видов такого оборудования является лебедка, конструкция инж. ГОДЖАЕВА С.Б. прошедшая длительные испытания на бурении Об'единения „Азнефт“.

Лебедка обладает следующими преимуществами перед другими видами лебедок, имеемых промышленно в настоящее время.

1. Наличие четырех девелопментальных скоростей позволяет плавно регулировать скорости при спуске над'емных аппаратов, в процессе над'ема или спуска инструмента.
2. Возможности плавно и равномерно нагружать двигатель, поскольку при этом не падает мощность, сокращая потери электро-энергии от медленной загрузки вл. двигателя, а также место при обычных 4-х скоростных лебедках. Вследствие указанного возрастает коэффициент выбора мощности.
3. Осередоточение в одном узле двигательной энергии для привода в действие лебедки и ротора, экономит установочную мощность электродвигателей, увеличивает коэффициент загрузки оборудования, против роторов и индивидуальных приводов (ИП), агрегат форсированного бурения), получая все преимущества последних.
4. Получение на роторе четырех тысяч оборотов стоит от 111 до 820 оборотов в минуту дает возможность применять форсированный режим бурения, управляя агрегат форсированного бурения с двумя электродвигателями.
5. Сокращение количества рабочих веревит с семи до трех экономит не менее 50% эксплуатационных затрат вышки, исключая тем самым время непроизводительных простоев, связанных с их работой.

6. Компактное расположение всех передаточных механизмов во одном узле (в коробе скоростей) с электро-моторами, позволяет освобождаться от установки 2-х моторного редуктора, что удешевляет стоимость установки, а также собирает работы по ее монтажу и обслуживанию.

7. Наличие водяного охлаждения тормозных шиб резко сокращает расход тормозных колодок.

Практика применения 8-ми скоростной лебедки конструкции инженера ГОДЖАЕВА на промыслах треста Бузовишметь, Каравакчишметь, Ордженикидашметь и в тресте Турфаншметь Бурения показала преимущество ее в сравнении с существующими конструкциями лебедок, причем скорости продвижения буровых работ были повышены на 10-12% при выполнении работ по спуску-под'емным операциям бригадами на 15-20%.

Лебедка конструкции инженера ГОДЖАЕВА получила широкое применение, вследствие чего приказом Министра Нефтяной промышленности тов. Байбакова Н.К. лебедки изготовлены в серийном масштабе.

Учитывая, что лебедка конструкции инженера ГОДЖАЕВА является ценным вкладом в отечественную нефтяную технику и имеет большое народно-хозяйственное значение, Об'единение „Азнефт“ считает возможным представить автору данной работы и качества материала на основании Сталинской премии.

Копия / А. КАРАСЕВ /

О Т З Ы В

Объединения «Азнефть» «О 8-ми скоростной лебедке для бурения нефтяных скважин» конструкции инженера ГОДЖАЕВА С.Б.

За годы послевоенной пятилетки, резко возросли скорости бурения, далеко опередив достижения довоенных лет.

Возросшие скорости бурения потребовали применения новейших видов бурового оборудования, ускоряющих процессы бурения, облегчающих труд буровых партий в удешевляющих стоимость метра проходки.

Одним из видов такого оборудования является лебедка конструкции инж. ГОДЖАЕВА С.Б. прошедшая длительное испытание на буровых объединениях «Азнефть».

Лебедка обладает следующим преимуществом перед другими видами лебедок, имеющих применение в настоящее время:

1. Наличие четырех дополнительных скоростей позволяет плавное наращивание скоростей при спускоподъемных операциях, в процессе подъема или спуска инструмента.

2. Возможностью плавно и правильно нагружать двигатели, используя при этом их полную мощность, сокращая потери электроэнергии от неполной загрузки эл. двигателей, имеющих место при обычных 4-х скоростных лебедках. Вследствие указанного возрастает коэффициент отбора мощности.

3. Сосредоточение в едином узле двигательной энергии для привода в действие лебедки и ротора, экономит установочную мощность против установки с индивидуальным приводом (Пир, агрегат форсированного бурения), получая все преимущества последних.

4. Получение на ротору четырёх чисел оборотов стола от 111 до 320 оборотов в минуту дает возможность применять форсированный режим бурения, упраздняя агрегат форсированного бурения с двумя электродвигателями.

5. Сокращение количества цепных галля, значительно сокращает время непроизводительных простоев, связанных с их разрывом.

6. Компактное расположение всех передаточных механизмов в одном узле (в коробке скоростей) с электромоторами, позволяют

освободиться от установки 2-х моторного редуктора, что удешевляет стоимость установки, а также сокращает работы по ее монтажу и обслуживанию.

7. Наличие водяного охлаждения тормозных шайб резко сокращает расход тормозных колодок.

Практика применения 8-ми скоростной лебедки конструкции инженера ГОДЖАЕВА на промыслах треста Бузовнанефть, Кагановичнефть, Орджоникидзенефть и в тресте Турбинного Бурения показала преимущество ее в сравнении с существующими конструкциями лебедок, причем скорости процесса буровых работ были повышены на 10-12% при перевыполнении норм по спускоподъемным операциям бригадами на 15-20%.

Лебедка конструкции инженера ГОДЖАЕВА получила широкое применение, вследствие чего приказом Министра Нефтяной промышленности тов. Байбакова Н.К. подлежит изготовлению в серийном масштабе.

Учитывая, что лебедка конструкции инженера ГОДЖАЕВА является ценным вкладом в отечественную нефтяную технику и имеет большое народно-хозяйственное значение, объединение «Азнефть» считать возможным представить автора данной работы в качестве кандидата на соискание Сталинской премии.

НАЧАЛЬНИК
ОБЪЕДИНЕНИЯ «АЗНЕФТЬ»

А.КАРАСЕВ

**В КОМИТЕТ ПО СТАЛИНСКИМ ПРЕМИЯМ В ОБЛАСТИ НАУКИ
И ИЗОБРЕТАТЕЛЬСТВА ПРИ СОВЕТЕ МИНИСТРОВ СССР.**

Учёный Совет Азербайджанского Индустриального Института им. Азизбекова, поддерживая всемерно представление на премию им. тов. СТАЛИНА И.В. работу кандидата технических наук, инженера ГОДЖАЕВА С.Б. "Восьмискоростной буровой агрегат", предложенной им и внедрённой в нефтяной промышленности в 1949 году, руководится следующими соображениями:

Предложенная инж. С.Б. ГОДЖАЕВЫМ конструкция нового восьмискоростного агрегата в значительной степени решает вопрос о создании новейшего оборудования для нефтяной промышленности.

Агрегат инж. Годжаева С.Б. оправдал себя особенно на практике глубокого бурения нефтяных скважин, является весьма совершенным буровым механизмом. Удачная конструкция и компоновка отдельных частей этого агрегата намного сокращает число более трудоемких сооружений и в связи с этим освобождает рабочую площадь в буровой.

Научно-инженерная деятельность С.Б. Годжаева тесно связана с нефтяной промышленностью Азербайджана. Особенно большое значение в научно-инженерной деятельности инж. Годжаева в последние годы имеют его весьма оригинальные работы в области бурения нефтяных и газовых скважин.

Представленная работа инж. С.Б. Годжаева "Восьмискоростной буровой агрегат" является исключительно ценным и в настоящее время более совершенным буровым механизмом - даёт вполне основания на выдвижение его автора на премию им. тов. Сталина И.В.

ЗАМ ДИРЕКТОРА АЗИИ
ПО НАУЧНОЙ И УЧЕБНОЙ РАБОТЕ ДОЦ.

А.Г. Халилов
ХАЛИЛОВ А.Г.

**В КОМИТЕТ ПО СТАЛИНСКИМ ПРЕМИЯМ В ОБЛАСТИ
НАУКИ ИЗОБРЕТАТЕЛЬСТВА ПРИ СОВЕТЕ
МИНИСТРОВ СССР**

Учёный Совет Азербайджанского Индустриального Института им. Азизбекова, поддерживая всемерно представление на премию им. тов. СТАЛИНА И.В. работу кандидата технических наук, инженера ГОДЖАЕВА С.Б. «Восьмискоростной буровой агрегат», предложенной им и внедрённой в нефтяной промышленности в 1949 году, руководится следующими соображениями:

Предложенная инж. С.Б. ГОДЖАЕВЫМ конструкция нового восьмискоростного агрегата в значительной степени решает вопрос о создании новейшего оборудования для нефтяной промышленности.

Агрегат инж. Годжаева С.Б. оправдал себя особенно на практике глубокого бурения нефтяных скважин, является весьма совершенным буровым механизмом. Удачная конструкция и компоновка отдельных частей этого агрегата намного сокращает число более трудоемких сооружений а в связи с этим необходимую рабочую площадь в буровой.

Научно-инженерная деятельность С.Б. Годжаева всецело связана с нефтяной промышленностью Азербайджана. Особенно большое значение в научно-инженерной деятельности инж. Годжаева в последнее время имеют его весьма оригинальные работы в области бурения нефтяных и газовых скважин.

Представляемая работа инж. С.Б. Годжаева "Восьмискоростной буровой агрегат" является исключительно ценным и в настоящее время более совершенным буровым механизмом - даёт полное основание на выдвижение его автора на премию им. тов. Сталина И.В.

Зам директора АЗИИ по научной
и учебной работе доц.

ХАЛИЛОВ А.Г.

ВЫПИСКА

из протокола № 2 заседания Ученого Совета Азербайджанского
Индустриального института им. Азизбекова от 6 октября 1949 г.

Председатель - Зам. директора АзИИ по научно-учебной работе
доц. Халилов А.Г.

Ученый секретарь Совета - доц. Кязим-Заде З.И.

СЛУШАЛИ: Доклад заведующего кафедры "Бурение нефтяных и
газовых скважин" проф. Кулиева С.М. о представле-
нии изобретения инж. Годжаева С.Б. "Восьмиско-
ростной буровой агрегат" на соискание премии
имени тов. Сталина И.В.

ПОСТАНОВИЛИ: Заслушав отзывы отдельных специалистов и про-
мышленных предприятий об изобретении инж.
С.Б. Годжаева, введенным в нефтяной про-
мышленности в 1949 году и считая этот труд
достойным премирования, - представить назван-
ное изобретение на соискание премии имени
тов. Сталина И.В.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ УЧЕНОГО СОВЕТА
ЗАМ. ДИРЕКТОРА АЗИИ ПО НАУЧНО-УЧЕБ-
НОЙ РАБОТЕ, ДОЦЕНТ

А.Г. Халилов
А.Г. ХАЛИЛОВ А.Г. /

УЧЕНЫЙ СЕКРЕТАРЬ СОВЕТА
ДОЦЕНТ

З.И. Кязим-Заде
КЯЗИМ-ЗАДЕ З.И. /

ВЫПИСКА

из протокола №2 заседания Ученого Совета
Азербайджанского Индустриального института им.
Азизбекова от 6 октября 1949 г.

Председатель - Зам. директора АзИИ по научно-учебной
работе доц. Халилов А.Г.

Ученый секретарь Совета - доц. Кязим-Заде З.И

СЛУШАЛИ: Доклад заведующего кафедры « Бурение
нефтяных и газовых скважин " проф.
Кулиева С.М. о представлении изобретения
инж. Годжаева С.Б. "Восьмискоростной
буровой агрегат» на соискание премии
имени тов. Сталина И.В.

ПОСТАНОВИЛИ: Заслушав отзывы отдельных специалистов
и промышленных предприятий об изо-
бретении инж. С.Б. Годжаева, введенным в
нефтяной промышленности в 1949 году и
считая этот труд достойным премирования,-
представить названное изобретение на
соискание премии имени тов. Сталина И.В.

Председатель ученого совета
зам. директора АЗИИ по
научно-учебной работе, доцент

Халилов А.Г.

Ученый секретарь совета
Доцент

КЯЗИМ-ЗАДЕ З.И.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

ПО ВОПРОСУ ПРОМЫШЛЕННОГО ИСПЫТАНИИ 8-ми СКОРОСТНОЙ
БУРОВОЙ ЛЕБЕДКИ СИСТЕМЫ ИНЖЕНЕРА ГОДЖЕСА НА ДВИГАТЕЛЯХ
НЕИЗВЕСТНОГО СТРОИТЕЛЯ (МОТОРАХ К2-300).

Лебедка системы инженера Годжеса с приводом от моторов К2-300 была получена Об'единением "Азнефторазведка" установленная в буровой № 1 разведки Тула грейта "Азнефторазведка" и введена в работу 22 сентября 1950 года.

Важнейшие геологические условия (газопроявление с глубиной 150 метров, водоупорность с глубиной 200 метров) забой не состоялся на 1 января 1951 года составляет только 285 метров, но тем не менее можно уже судить о конструкции станка, так как он был непрерывно в работе.

- 1) Лебедка Годжеса на двигателях К2-300 представляет из себя компактную, легкую обслуживаемую и надежную установку.
- 2) Наличие коробки скоростей обеспечивает возможность получения четырех скоростей ротора, дает возможность проводить форсированный режим бурения и тем самым повышает производительность в установке ДИР'а с диаметральным мотором.
- 3) Наличие двух моторов К2-300 дает возможность иметь резервную мощность в случае поломки одного мотора.
- 4) Сильно упрощается монтаж установки.
- 5) Управление установкой по сравнению с другой установкой очень простое.
- 6) Условно редукторы установленные взамен коробки перемены передач в агрегатах САД, имеют упрощенную конструкцию и имеют большую надежность в работе.
- 7) Наличие 8 скоростей в лебедке значительно упрощает спуск-подъемные операции.
- 8) Расположение моторов К2-300 в агрегате такое, что один из моторов можно менять или ремонтировать на месте, не останавливая работ буровой.

Важными тем, что моторный станок показал удовлетворительные результаты. Об'единение "Азнефторазведка" обратилось 6 октября 1950 г. к Институту г. Баку, с просьбой дать задание Азнефтостанку изготовить для монтажа лебедки системы инженера Годжеса на моторах К2-300, на что Инженер г. Баку Б. БАКОВ своим распоряжением отдал ввиду Института задание указанным станкам в 17 кв. 1950 года. Нужно отметить, что эти распоряжения выданы на основании, чем подтверждается объективное состояние станка.

Считаем целесообразным для дальнейшего улучшения станка внести следующие мероприятия:

1. Коническую передачу угловых редукторов перевести с прямого зуба на спиральный.
2. Заменить стальные цепи вторичными с фрезерованными зубами цепных ходов.
3. Заменить бронзовые втулки шестерен коробки скоростей на дюралюминиевые качения.

В заключение считаем, что 8-ми скоростной буровой станок системы Годжеса на моторах К2-300, как станок, обеспечивающий простоту монтажа, форсированный режим бурения, простоту ухода обслуживающими и управления - должен получить широкое применение в нефтяной промышленности, и в особенности в условиях разведочного бурения.

ЗАМЕСТИТЕЛЬ НАЧАЛЬНИКА
ОБ'ЕДИНЕНИЯ "АЗНЕФТОРАЗВЕДКА"

(А. ПУСТАМБЕКОВ)

ГЛАВНЫЙ МЕХАНИК

(С. МОРОЗОВ)

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

ПО ВОПРОСУ ПРОМЫШЛЕННОГО ИСПЫТАНИЯ 8-ми СКОРОСТНОЙ БУРИЛЬНОЙ ЛЕБЕДКИ СИСТЕМЫ ИНЖЕНЕРА ГОДЖАЕВА НА ДВИГАТЕЛЯХ ВНУТРЕННЕГО СГОРАНИЯ (моторах В2-300).

Лебедка системы инженера Годжаева с приводом от моторов В2-300 была получена объединением «Азнефтеразведка», установлена в буровой №1 разведки Тува треста «Апшероннефтеразведка» и пущена в работу 22 сентября 1950 года.

Вследствие осложненных геологических (газопроявление с глубины 150 метров, водопроявление с глубины 200 метров) забой по состоянию на 1 января 1951 года составляет только 285 метров, но тем не менее можно уже судить о конструкции станка, так как он был непрерывно в работе.

1) Лебедка Годжаева на двигателях В2-300 представляет из себя компактную, легко обслуживаемую и надежную установку.

2) Наличие коробки скоростей обеспечивает возможность получения четырех скоростей ротора, дает возможность проводить форсированный режим бурения и тем самым исключает надобность в установке ПИРа с дополнительным мотором.

3) Наличие двух моторов В2-300 даст возможность иметь резервную мощность в случае поломки одного мотора.

4) Сильно упрощается монтаж установки.

5) Управление установкой по сравнению с другими установками очень простое.

6) Угловые редукторы установленные взамен коробки перемены передач в агрегатах САЛ, намного упрощают конструкцию и издают большую надежность в работе.

7) Наличие 8 скоростей в лебедке значительно ускоряет спускоподъемные операции.

8) Расположение моторов В2-300 в агрегате таково, что один из моторов можно менять или ремонтировать на месте, не останавливая работы буровой.

Вследствие того, что первый станок показал удовлетворительные результаты, объединение «Азнефтеразведка» обратилось 6 октября 1950 г. к Министру т. Байбакову, с просьбой дать указание Азнефтемашу изготовить два комплекта лебедки системы инженера Годжаева на моторах В2-300, на что Министр тов. Байбаков своим распоряжением обязал завод Шмидта изготовить указанные станки в 1У кв. 1950 года. Нужно отметить, что это распоряжение заводом не выполнено, чем задерживается окончательное испытание станка.

Считаем желательным для дальнейшего улучшения станка внести следующие мероприятия:

1. Коническую передачу угловых редукторов перевести с прямого зуба на спиральный.

2. Заменить однорядные цепи многорядными с фрезерованным зубом цепных колес.

3. Заменить бронзовые втулки шестерен коробки скоростей подшипниками качения.

В заключение считаем, что 8-ми скоростной буровой станок системы Годжаева на моторах В2-300, как станок, обеспечивающий простоту монтажа, форсированный режим бурения, простоту ухода обслуживания и управления – должен получить широкое применение в нефтяной промышленности, и в особенности в условиях разведочного бурения.

Заместитель начальника объединения «Азнефтеразведка»
(А.РУСТАМБЕКОВ)

Главный механик:

С.МОРОЗОВ

С целью перевооружения скоростного метода бурения в тресте Турбинного бурения Объединения "Азнефть" в дальнейшем, признано целесообразным перейти к более совершенной конструкции лебедки, какой является 8-ми скоростной бурильный станок системы инженера С.Б.Годжаева.

Бурильный станок системы инж. С.Б.Годжаева имеет следующие положительные особенности:

1. Сокращает количество единиц из комплекта скважинного оборудования:
  - а) индивидуальный привод ЦНР,
  - б) 2-х моторный редуктор к агрегату форакроманного бурения /к ЦНРу/,
  - в) два электромотора по 160 кв для ЦНРа,
  - г) две станции управления к эл. моторам,
  - д) 2-х моторный редуктор.
2. Сокращает строительно-монтажную работу;
  - а) фундамент под ЦНР и сарай,
  - б) уменьшается редукторный сарай на 34 м².
3. Расположение ротора освобождает вторую площадку для установки свечей, что имеет важное значение для глубокой скважины.
4. Сокращается объем работы по монтажу, демонтажу и ремонту в связи с исключением ряда механизмов.
5. Станок имеет водяное охлаждение, что уменьшает расход тормозных лент и увеличивает долговечность тормозных шайб, а также значительно улучшает условия труда буровой партии (отсутствие дыма, сажи и прочее).
6. При наличии водяного охлаждения резко улучшаются условия работы талевого каната и уменьшается его расход, так как из-за отсутствия нагрева исключается преждевременный выжим масла из сердечника каната.
7. Устройство для смазки цепей сокращает расход цепей.

8. Непосредственное соединение моторов с коробкой скоростей создает удобство обслуживания и применения более мощных двигателей.

9. Наличие 8 скоростей в достаточной грузоподъемности значительно сокращает время на спуско-подъемные операции.
10. Изменение скоростей ротора производится с поста бурильщика более удобно и надежно в отличие от ЦНРа, где бурильщику приходится останавливать бурение и кричать к помощи второго рабочего.
11. Совпадение центра барабана с центром скважины улучшает намотку каната.

Все выше отмеченные пункты подтверждает современность и оригинальность конструкции 8-ми скоростного станка системы инженера Годжаева С.Б. и практически подтверждается их работой в буровой № 801 Горнякской конторы бурения нашего треста.

Буровая № 801 разведочная, турбинная, проектная глубина 1900 метров. Начали бурение 17.УП-49 г., бурили с 0 м до 40 м и долотом 2В 3/4" РХ с 40 м до 382 м долотом 17 3/4" РХ с 382 м " 526 м " 15 3/4" 3-х шар. и с 526 м продолжается бурение 11 3/4" 3-х шар. до проектной глубины с 6" и 5" бурильными трубами и 9 3/4" турбобуром.

Техническая 12" колонна спущена на глубину 526 мт. За время работы израсходовано 2 круга талевого каната и много мотков цепи Галля.

В настоящее время глубина скважины достигла 1900 метров. Исходя из положительного опыта своей первой работы со станком № 3, трест Турбинного бурения несмотря на ограниченность своего фонда смог приобрести дополнительно 3 станка, из них один уже смонтирован в буровой № 804, а остальные два комплекта будут смонтированы в ближайшее время.

ОТЗЫВ

Трест Турбинного бурения приобретает еще дополнительно 15 станков для разворота фронта бурения на море и на суше.

Станок представляет крупный успех в развитии нефтяной техники, обеспечивающий высокие скорости, создающие крупный экономический эффект в народном хозяйстве.

Управляющий трестом
Турбинного бурения Объединения
«Азнефть» /подпись/ Г. Степанян.

5 октября 1949 г.

Верно:

Секретарь ученого совета АН ИИ
Децент: Кавым-заде В.И./

С целью перевооружения скоростного метода бурения в тресте Турбинного бурения Объединения «Азнефть» в дальнейшем, признано целесообразным перейти в более совершенной конструкции лебедки, какой является 8-ми скоростной бурильный станок системы инженера С.Б.Годжаева.

Бурильный станок системы инж.С.Б.Годжаева имеет следующие положительные особенности:

1. Сокращает количество единиц из комплекта следующего оборудования:

- а) индивидуальный привод ПИР,
  - б) 2-х моторный редуктор к агрегату форсированного бурения /к ПИРу/,
  - в) два электромотора по 160 кв для ПИРа,
  - г) две станции управления к эл. моторам,
  - д) 2-х моторный редуктор.
2. Сокращает строительно-монтажную работу;
- а) фундамент под ПИР и сарай,
  - б) уменьшается редукторный сарай на 34 м².

3. Расположение ротора освобождает вторую площадку для установки свечей, что имеет важное значение для глубокой скважины.

4. Сокращается объем работы по монтажу, демонтажу и ремонту в связи с исключением ряда механизмов.

5. Станок имеет водяное охлаждение, что уменьшает расход тормозных лент и увеличивает долговечность тормозных шайб, а также значительно улучшает условия труда буровой партии (отсутствие дыма, сажи и прочее).

6. При наличии водяного охлаждения резко улучшаются условия работы талевого каната и исключается преждевременный выжим масла из сердцевины каната.

7. Устройство для смазки цепей сокращает расход цепей.

8. Непосредственное соединение моторов с коробкой скоростей создает удобство обслуживания и применения более мощных двигателей.

9. Наличие 8 скоростей с достаточной грузоподъемностью значительно сокращает время на спускоподъемные операции.

10. Изменение скоростей ротора производится с поста бурильщика более удобно и надежно от ПИРа, где бурильщику приходится останавливать бурение и прибегать к помощи второго рабочего.

11. Совпадение центра барабана с центром скважины улучшает намотку каната.

Все выше отмеченные пункты подтверждают современность и оригинальность конструкции 8-ми скоростного станка системы инженера Годжаева С.Б. и практически подтверждается их работой в буровой №801 Гюргянской конторы бурения нашего треста.

Буровая №801 разведочная, турбинная, проектная глубина 1900 метров. Начали бурение 17.УП-49 г., бурили с 0 м до 40 м и долотом 23 3/4 РХ

с 40 м до 382 м долотом 17 3/4 РХ

с 382 м 526 м 15 3/4 3-х шарош.

И с 526 м продолжается бурение 11 3/4" 3-х шар. до проектной глубины с 6" и 5 бурильными трубами и 9 3/4" турбобуром.

Техническая 12 колонна спущена на глубину 526 мт. За время работы израсходовано 2 круга талевого каната и намного меньше цепи Галля.

В настоящее время глубина скважин достигла 1900 метров.

Исходя из положительного опыта своей первой работы станком №3, трест Турбинного бурения несмотря на ограниченность своего фонда смог приобрести дополнительно 3 станка, из них один уже смонтированы в ближайшее время. Трест Турбинного бурения приобретает еще дополнительно 15 станков для разворота фронта бурения на море и на суше.

Станок представляет крупный успех в развитии нефтяной техники, обеспечивающий высокие скорости, создающие крупный экономический эффект в народном хозяйстве.

Управляющий трестом
Турбинного бурения Объединения
«Азнефть» /подпись/ Г.Степанян.
5 октября 1949 г.

Верно:
Секретарь ученый Совет АзИИ доцент: Казым-заде З.И.

В буровой за № 1394 конторы бурения треста Ордони-кхдвенефть 6/У1-49 г. был установлен 8-ми скоростной станок за № 2 системы инженера ГОДЖАЕВА С.Б.

Скважина бурилась с 12/У1 по 81/УП-49 года и закончена бурением на глубине 1858 мт. Со спуском 12" кондуктора 496 мт и 6 эксплуатационной колонны на 1858 мт. За время работы произведено 26 спуско-подъемных операций. Механическое бурение выполнено на 160,1%. Продолжительность бурения данной скважины длилась 51 день против нормы 53,2 дня, норма выработки выполнена на 104,4% и при этом достигнута скорость проходки 796 мт на станок-месяц, против нормы 781 мт.

Указанный станок имеет следующие преимущества:

1. Сокращает количество единиц из комплекта следующего оборудования:
  - а) индивидуальный привод ПИР,
  - б) 2-х моторный редуктор к агрегату форсированного бурения,
  - в) (к ПИРу),
  - г) два электромотора по 160 кв для ПИРа,
  - д) две станции управления к эл.моторам,
  - е) 2-х моторный редуктор.
2. Сокращает строительно-монтажную работу:
  - а) фундамент под ПИР и сарай,
  - б) уменьшается редукторный сарай на 84 м³.
3. Расположение ротора освобождает вторую площадку для установки свечей, что имеет важное значение для глубокой скважины.
4. Сокращается объем работы по монтажу, демонтажу и ремонту в связи с исключением ряда механизмов.
5. Станок имеет водяное охлаждение, что уменьшает расход тормозных лент и увеличивает долговечность тормозных накладок, а также значительно улучшает условия труда буровой партии (отсутствуют дымы, сажи и прочее).
6. При наличии водяного охлаждения резко улучшаются условия работы талевого каната и уменьшается его расход,

так как из-за отсутствия нагрева исключается преждевременный выжим масла из сердцевины каната.

7. Устройство для смазки цепей сокращает расход цепей.
8. Непосредственное соединение моторов с хорошей скоростью создает удобство обслуживания и применения более мощных двигателей.
9. Наличие 6 скоростей с достаточной грузоподъемностью значительно сокращает время на спуско-подъемные операции.
10. Изменение скоростей ротора производится в поста буровицна более удобно и надежно в отличие от ПИРа, где буровицнику приходится останавливать бурение и прибегать к помощи второго рабочего.
11. Совпадение центра барабана с центром скважины улучшает наматку каната.

Указанный станок после завершения бур. № 1394 переоборудована и смонтирована в глубокой буровой № 1408 (проектная глубина 2625 мт.). Контора бурения треста Орджоникидзефть приобретает еще несколько комплектов при выходе их из завода Шмидта, для внедрения на глубоких буровых.

Буровый станок системы инженера ГОДЖАЕВА С.Б. представляет большой практический интерес в буровой технике.

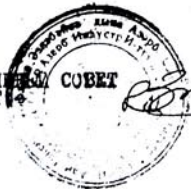
ДИРЕКТОР КОНТОРЫ БУРЕНИЯ
ТРЕСТА ОРДЖОНИКИДЗЕФТЬ /подпись/ АЛИЕВ М.А.

Главный механик /подпись/ АВДИНОВ И.

6/Х-49 г.

Верно:

СЕКРЕТАРЬ УЧЕТНОГО СОВЕТА
АМИ ДОЦЕНТ (КАЗЫМ-ВАДЕ В.И.)

В буровой за № 1394 конторы бурения треста Орджоникидзефть 6/ VI -49 г. был установлен 8-ми скоростной станок за №2 системы инженера ГОДЖАЕВА С.Б.

Скважина бурилась с 12/ VI по 31/ VII -49 года и закончена бурением на глубине 1353 мт. Со спуском 12 кондуктора 495 мт и 6 эксплуатационной колонны на 1353 мт. За время работы произведено 26 спускоподъемных операций. Механическое бурение выполнено на 160,1%. продолжительность бурения данной скважины длилась 51 день против нормы 53,2 дня, норма выработки выполнена на 104,4% и при этом достигнута скорость проходки 796 мт на станок-месяц, против нормы 781 мт.

Указанный станок имеет следующие преимущества:

1. Сокращает количество единиц из комплекта следующего оборудования:

- а) индивидуальный привод ПИР,
- б) 2-х моторный редуктор к агрегату форсированного бурения,
- в) (к ПИРу),
- г) два электромотора по 160 кв для ПИРа,
- д) две станции управления к эл. моторам,
- е) 2-х моторный редуктор.

2. Сокращает строительно-монтажную работу:

- а) фундамент под ПИР и сарай,
- б) уменьшается редукторный сарай на 34 м³,

3. Расположение ротора освобождает вторую площадку для установки свечей, что имеет важное значение для глубокой скважины.

4. Сокращается объем работы по монтажу, демонтажу и ремонту в связи с исключением ряда механизмов.

5. Станок имеет водяное охлаждение, что уменьшает расход тормозных лент и увеличивает долговечность тормозных шайб, а также значительно улучшает условия труда буровой партии (отсутствие дыма, сажи и прочее).

6. При наличии водяного охлаждения резко улучшаются условия работы талевого каната и уменьшается его расход, так как из-за отсутствия нагрева исключается преждевременный выжим масла из сердцевины каната.

7. Устройство для смазки цепей сокращает расход цепей.
8. Непосредственное соединение моторов с коробкой скоростей создает удобство обслуживания и применения более мощных двигателей.
9. Наличие 8 скоростей с достаточной грузоподъемностью значительно сокращает время на спускоподъемные операции.
10. Изменение скоростей ротора производится с поста бурильщика более удобно и надежно в отличие от ПИРа, бурильщику приходится останавливать бурение и прибегать к помощи второго рабочего.
11. Совпадение центра барабана с центром скважины улучшает намотку каната.

Указанный станок после завершения бур. №1394 переброшена и смонтирована в глубокой буровой № 1403 (проектная глубина 2625 мт.) Контора бурения треста Орджоникидзенефть приобретает еще несколько комплектов при выходе их из завода Шмидта, для внедрения на глубоких буровых.

Бурильный станок системы инженера ГОДЖАЕВА С.Б. представляет большой практический интерес в буровой технике.

Директор конторы бурения
Треста Орджоникидзенефть /подпись/ АЛИЕВ М.А.

Главный механик /подпись/ АДДИНОВ М.

Верно:
Секретарь ученый Совет АЗИИ доцент: Казым-заде З.И.

А Н Н О Т А Ц И Я
О "ВОСЬМИСКОРОСТНОМ БУРОВОМ АГРЕГАТЕ".

Инж. С.Б. ГОДЖАЕВУ разработана конструкция восьми-скоростного бурильного агрегата, дающего возможность в значительной степени сократить необходимую полезную площадь привесных сооружений, а также освободить от применения ряд буровых механизмов.

Кроме того, бурильный агрегат инж. С.Б. ГОДЖАЕВА, являясь совершенным бурильным механизмом, имеет существенные преимущества конструктивного, технологического и экономического порядка.

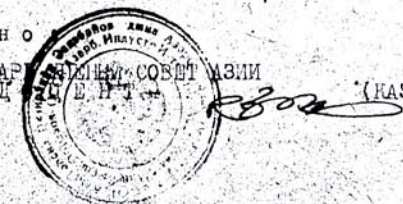
Буровой агрегат инж. С.Б. Годжаева одобрен Министерством нефтяной промышленности СССР и пущен в серийное производство.

Работа агрегата на промыслах подтвердила его преимущества, экономичность и высокую производственную культуру. Применение агрегата обеспечивает нефтяной промышленности большую экономию средств.

По данному агрегату имеется ряд отзывов ученых специалистов и производственников.

Агрегат пущен в серийную работу в 1949 году.

Верно
СЕКРЕТАРЬ УЧЕНОГО СОВЕТА АЗИИ
И. В. П. Т. (КАЗЫМ-ЗАДЕ З.И.)

АННОТАЦИЯ

О "ВОСЬМИСКОРОСТНОМ БУРОВОМ АГРЕГАТЕ".

Инж. С.Б.ГОДЖАЕВЫМ разработана конструкция восьмикоростного бурильного агрегата, дающего возможность в значительной степени сократить необходимую полезную площадь привычных сооружений, а также освободить от применения ряд буровых механизмов.

Кроме того, бурильный агрегат инж.С.Б.ГОДЖАЕВА, являясь совершенным бурильным механизмом, имеет существенные преимущества конструктивного, технологического и экономического порядка.

Буровой агрегат инж. С.Б.Годжаева одобрен Министерством нефтяной промышленности СССР и пущен в серийное производство.

Работа агрегата на промыслах подтвердила его преимущества, экономичность и высокую производственную культуру. Применение агрегата обеспечивает нефтяной промышленности большую экономию средств.

По данному агрегату имеется ряд отзывов ученых специалистов и производственников.

Агрегат пущен в серийную работу в 1949 году.

Верно:

Секретарь ученого Совета АЗИИ доцент: Казым заде З.И.

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ КОМИТЕТ СОВЕТА МИНИСТРОВ СОЮЗА ССР ПО ВНЕДРЕНИЮ ПЕРЕДОВОЙ ТЕХНИКИ В НАРОДНОЕ ХОЗЯЙСТВО (ГОСТЕХНИКА СССР)

Москва, Сивцевский, 2а

Тел. Ком. В 17024

№ 12/537

12/12 1950 г.

Азербайджанский индустриальный институт
им. АЗИЗБЕКОВА

/г.Баку, ул. Народов Востока/

тов.ГОДЖАЕВУ С.Б.

К посланному Вам авторскому свидетельству № 84008 вместе с описанием были приложены все необходимые по тексту фотографии.

Нам не ясно о каком фото "самого станка" Вы ставите вопрос в своем письме от 28/1У- с/г.

Считаем, что посланные Вам фотографии исчерпывающе поясняют текст описания станка и необходимость в фотографии общего чертежного вида станка - отпадает.

Сообщаем, что материал по Вашей заявке решено не помещать в "Свод изобретений СССР", как не подлежащий широкому оглашению.

Заместитель Начальника
Патентного Отдела *Н. КОЛЬЦОВ* Н. КОЛЬЦОВ

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ КОМИТЕТ СОВЕТА МИНИСТРОВ
СОЮЗА ССР
ПО ВНЕДРЕНИЮ ПЕРЕДОВОЙ ТЕХНИКИ В НАРОДНОЕ
ХОЗЯЙСТВО
(ГОСТЕХНИКА СССР)

Азербайджанский Индустриальный Институт им. АЗИЗБЕКОВА

/г. Баку, ул. Народов Востока/
тов. ГОДЖАЕВУ С.Б.

К посланному Вам авторскому свидетельству №84008 вместе с описанием были приложены все необходимые по тексту фотографии.

Нам не ясно о каком фото «самого станка» Вы ставите вопрос в своем письме от 29/IV- с/г.

Считаем, что посланные Вам фотографии исчерпывающе поясняют текст описания станка и необходимость в фотографии общего чертежного вида станка - отпадает.

Сообщаем, что материал по Вашей заявке решено не помещать в «Свод изобретений СССР», как не подлежащий широкому оглашению.

Заместитель Начальника Патентного Отдела.   Н.КОЛЬЦОВ

ДИРЕКТОРУ АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО ИНДУСТРИАЛЬНОГО
ИНСТИТУТА

тов. ГОДЖАЕВУ С.Б.

28 ч
18-12/23 53
На Ваш запрос от 26 февраля за №7410 сообщаем, что 8-ми скоростные лебедки инж. ГОДЖАЕВА в условиях морского бурения показали себя с хорошей стороны.

Экономия площадь морского основания, конструкция лебедки позволяет вести бурение на высоких скоростях вращения ротора без применения установки Индивидуального привода к ротору ЛПР"а/ и дополнительной силовой установки для его вращения.

Одновременно наличие широкого диапазона скоростей под"ема позволяет, путем их рационального использования, производить спускоподъемные операции ускоренными темпами.

Как указывалось ранее в Об"единении Азморнефть станками инж. ГОДЖАЕВА пробурено с 1950г. 78 скважин, что говорит о довольно широком масштабе их внедрения в практику бурения морских буровых.

ЗАМЕСТИТЕЛЬ НАЧАЛЬНИКА
ОБ"ЕДИНЕНИЯ "АЗМОРНЕФТЬ"

КАСУМ ЗАДЕ Д.С.

3 марта
ДИРЕКТОРУ АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО ИНДУСТРИАЛЬНОГО
ИНСТИТУТА
Тов. ГОДЖАЕВУ С.Б.

На Ваш запрос от 26 февраля за №7410 сообщаем, что 8-ми скоростные лебедки инж. ГОДЖАЕВА в условиях морского бурения показали себя с хорошей стороны.

Экономия площадь морского основания, конструкция лебедки позволяет вести бурение на высоких скоростях вращения ротора без применения установки Индивидуального привода к ротору ЛПР"а/ и дополнительной силовой установки для его вращения.

Одновременно наличие широкого диапазона скоростей подъема позволяет, путем их рационального использования, производить спускоподъемные операции ускоренными темпами.

Как указывалось ранее в Объединении Азморнефть станками инж. ГОДЖАЕВА пробурено с 1950 г. 78 скважин, что говорит о довольно широком масштабе их внедрения в практику бурения морских буровых.

Заместитель начальника объединения «Азморнефть»

Касум заде Д.С.

МИНИСТЕРСТВО КУЛЬТУРЫ СССР
ГЛАВНОЕ УПРАВЛЕНИЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Инд. ГМ-257

УТВЕРЖДЕНА
Управление горно-
металлургических вузов
11 июля 1953 года

ПРОГРАММА

курса «КОНТРОЛЬНО-ИЗМЕРИТЕЛЬНЫЕ ПРИБОРЫ И
АВТОМАТИКА В БУРЕНИИ».

для специальности «БУРЕНИЕ НЕФТЯНЫХ И
ГАЗОВЫХ СКВАЖИН».

МИНИСТЕРСТВО КУЛЬТУРЫ СССР ГЛАВНОЕ
УПРАВЛЕНИЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

УТВЕРЖДЕНА
Управление горнометаллургических вузов
11 июля 1953 года

ПРОГРАММА

курса «КОНТРОЛЬНО-ИЗМЕРИТЕЛЬНЫЕ ПРИБОРЫ И
АВТОМАТИКА В БУРЕНИИ»

для специальности «БУРЕНИЕ НЕФТЯНЫХ И ГАЗОВЫХ
СКВАЖИН»

1. ВВЕДЕНИЕ

Значение и содержание курса. Связь данного курса с основным курсом «Бурение нефтяных и газовых скважин» и со смежными дисциплинами.

Значение приборов контроля и автоматического регулирования вообще в промышленных процессах и в частности, в развитии технологии процесса бурения нефтяных и газовых скважин. Роль русских ученых в развитии измерительной техники для контроля промышленных процессов и создании науки об автоматическом регулировании работы М.В.Ломоносова, Д.И.Менделеева, И.А.Вышнеградского, П.Л.Чебышева, Н.Е.Жуковского и др.

Советские ученые, инженеры и техники - продолжатели широкого научного и технического развития в области контроля и автоматизации процессов.

Современные требования технологии и техники бурения к контрольно-измерительным приборам.

Значение контрольно-измерительных приборов в изучении процесса бурения» в установлении оптимальных режимов бурения, в поддержании заданных режимов бурения.

Современное состояние приборостроения в бурении.

Проблемы развития приборостроения и автоматики для бурения нефтяных и газовых скважин.

Развитие производства точные измерительных приборов контроля к приборам контроля автоматического управления технологическими процессами в свете решений - XIX съезда КПСС.

2. ОСНОВЫ МЕТРОЛОГИИ И КЛАССИФИКАЦИЯ ПРИБОРОВ

Основные сведения о метрологии, как о науке об измерениях. Метрологические термины - погрешность, поправка, точность, чувствительность, вариация показаний. Классы точностей.

Важнейшие технологические параметры измерений; температура, давление, расход, уровень и др., как основа для контроля и регулирования производственных процессов.

Классификация приборов по назначению: приборы местного и дистанционные, показывающие, самопишущие, регулирующие, комбинированные системы и т.д. Приборы оперативные и хозрасчетные.

Классификация приборов по принципу действия. Централизованный и децентрализованный методы контроля технологических процессов.

3. ПРИБОРЫ ДЛЯ ИЗМЕРЕНИЯ ДАВЛЕНИЯ И ВАКУУМА

Основные сведения из теории манометрической трубки.

Рабочие и образцовые манометры. Пределы измерения и классы точности.

Стеклянные - образные манометры. Тягомеры стеклянные и мембранные. Устройство пружинных манометров.

Промышленные показывающие и самопишущие манометры.

Принадлежности для манометров. Сифонные трубки. Глушители пульсации.

Методы монтажа манометров.

Правила и методы поверки и градуировки манометров.

Поршневые грузовые манометры /прессь/. Вакуумметры.

Самопишущие манометры для бурового насоса и насосов цементировочных агрегатов, их устройства, монтаж, эксплуатация и ремонт.

Анализ диаграммы самопишущих манометров для контроля давления в буровом насосах цементировочных агрегатов.

Глубинные манометры. Устройство геликсных и поршневых глубинных манометров.

Манометр для пластоопробователя.

4. ПРИБОРЫ ДЛЯ ИЗМЕРЕНИЯ ТЕМПЕРАТУР

Жидкостные термометры. Конструкция жидкостных термометров. Ртутные и спиртовые термометры.

Пределы измерения.

Технические термометры.

Защитная арматура.

Правила установки термометров в аппаратах и трубопроводах.

Методы поверки и градуировки технических термометров.

Манометрические термометры. Промышленные типы манометрических термометров.

Методы поверки и градуировки манометрических термометров.

Термометры сопротивления. Схема логометра. Показывающие логометры. Электромеханический и электронный уравновешенные мосты. Правила и методы поверки и градуировки термометров сопротивления и измерительных приборов, логометров и мостов.

Термоэлектрические приборы. Пределы измерения температур термопарами. Промышленные термопары и их конструкция. Методы установки термопар.

Принцип работы электронного потенциометра. Преимущество электронных потенциометров. Новейшие типы электронных потен-

циометров. Вычисление поправок на температуру свободного конца. Пользование градуировочными таблицами.

Промышленные типы гальванометров и потенциометров.

Правила и метода монтажа гальванометров и потенциометров. Правила проварки и градуировки пирометров.

5. ПРИБОРЫ ДЛЯ ИЗМЕРЕНИЯ РАСХОДА ЖИДКОСТИ ПАРА И ГАЗОВ

Дроссельные органы; их устройство и монтаж. Диафрагма, оопло, Труба, Вентури, Вывод формулы расхода для расходомеров с диафрагмой. Расчетные формулы для воды, пара и по замеренному перепаду. Внесение поправок на изменение газа. Подсчет результатов измерения, состояния среды.

Измерение перепада дифференциальными манометрами.

Типы дифференциальных манометров: жидкостные, пневматические и электрические.

Конструкция дифференциальных манометров: стеклянных, поплавковых, мембранных, сильфонных и типа кольцевых весов. Их монтаж.

Диафманометры - расходомеры.

Пределы измерения перепадов. Сменные сосуды. Шкала расходомеров и диаграммы. Выбор диафманометра. Основные положения к расчету сечения острой диафрагмы для работы с диафманометром.

Правила установки диафрагм в трубопроводах. Разделительные сосуды и принципиальные схемы монтажных обвязок расходомеров.

Объемные и скоростные счетчики для измерения расхода жидкости и газов с горизонтальной и вертикальной крыльчатками.

Ротаметры, принцип работы и устройство. Расходомеры постоянного перепада. Измерение расхода сыпучих тел.

Контрольные приборы для проверки рабочих приборов. Правила и методы поверки и градуировки приборов расхода.

Испытательные стенды для дифференциальных манометров и счетчиков.

Конструкция и монтаж приборов для измерения расхода глинистого раствора.

6. ПРИБОРЫ ДЛЯ ИЗМЕРЕНИЯ УРОВНЯ

Уровнемерные стекла. Поплавковые приборы. Прибора внешнего и внутреннего монтажа. Камерные и штуцерные поплавковые устройства: камеры с цилиндрическими поплавками. Передача движения поплавка стрелке прибора при помощи упругой трубки.

Пневматические измерители уровня. Измерение уровня дифференциальными манометрами. Манометрические системы измерения уровня.

Приборы для измерения уровня сыпучих тел. Приборы защит от переливов. Промышленные типы уровнемеров.

Методы поверки и градуировки уровнемеров.

7. ИНДИКАТОРЫ ВЕСА

Назначение и принцип устройства индикаторов веса: гидравлического, механического.

Основные сведения из теории индикаторов веса.

Узлы индикаторов веса, их назначение и устройство.

Поверка показывающего и самопишущего приборов гидравлического индикатора веса.

Индикаторы веса с добавочной записью давлений бурового насоса. Индикатор веса для геологоразведочного бурения.

Определение нагрузки по показаниям индикатора веса. Методы определения веса инструмента и нагрузки на долото.

Монтаж и эксплуатация гидравлического индикатора веса.

Ремонт и поверка прибора в промысловых условиях.

8. ЭЛЕКТРИЧЕСКИЕ ПРИБОРЫ ДЛЯ ЗАПИСИ ОТДЕЛЬНЫХ ЭЛЕМЕНТОВ ПРОЦЕССА БУРЕНИЯ

Контроль подачи инструмента, скорости прихodka, мощности, давления насоса, расхода раствора, скорости вращения турбобура.

Основные сведения из теории приборов с индукционными датчиками и приборов с сельсинной передачей.

Электрический индикатор веса. Принцип действия, устройство, монтаж. Эксплуатация. Поверка.

Приборы для записи подачи долота /инструмент/ о индукционным датчиком и с самосинной связью.

Прибора для измерения вращения долота /инструмента/. Турботахометр и др.

Конструкция самопишущих электрических приборов для контроля процессов бурения к их технические характеристики, монтаж, эксплуатация и поверка.

Приоритет советских инженеров в создании электрических приборов для записи отдельных элементов процесса бурения.

Обработка диаграмм - определение средних значений контролируемых параметров и отклонений от средних значений.

Понятие о регистрации продолжительности проходки. Составление сводной диаграммы изменения основных параметров режима бурения. Анализ сводкой диаграммы. Составление заключения об эффективности режима бурения.

9. ЭЛЕМЕНТЫ АВТОМАТИЗАЦИИ В БУРЕНИИ, АВТОМАТИЗАЦИЯ ПОДАЧИ БУРОВОГО ИНСТРУМЕНТА (ДОЛОТА)

Терминология устройств автоматики. Основы теории регулирования. Свойства регулируемого объекта. Буровая установка, как объект регулирования.

Принципы автоматизации подачи бурового инструмента. Классификация механизмов автоматической подачи бурового инструмента.

Обзор и сравнение различных систем автоматических устройств для подачи бурового инструмента: гидравлических, электрических, пневматических.

Современные регуляторы подачи бурового инструмента: электрический регулятор подачи типа БАР-1, пневматический регулятор подачи Цимтнефти; гидравлический регулятор Годжаева.

Перспективы развития автоматического бурения.

Основные сведения о телеизмерительных устройствах, применяемых в бурении.

10. АВТОМАТИЗАЦИЯ УПРАВЛЕНИЯ БУРОВОЙ УСТАНОВКОЙ ПРИ СПУСКО-ПОДЪЕМНЫХ ОПЕРАЦИЯХ

Постановка задачи. Основные сведения об управлении приводами. Сервомоторное управление.

Динамика спускоподъемных операций. Требования к схеме защиты буровой установки при спускоподъемных операциях. Защита от чрезмерных динамических нагрузок, переподъема, ударов при посадке инструмента на элеватор. Методы торможения при спуске. Тормозные сервомеханизмы - гидравлические и пневматические.

Управление лебедкой. Перспективы применения сервомеханизмов.

Автоматизация спускоподъемных операций.

11. ОРГАНИЗАЦИЯ СЛУЖБЫ КИП

Служба обеспечения единства мер, контрольно-измерительных приборов и методов измерения в СССР. Ведомственный контроль. Организация КИП на промысле. Контроль состояния приборов. Организация ремонта и поверки. Поверочное оборудование. Учет работы приборов и обработка диаграмм.

ЛАБОРАТОРНЫЙ РАБОТЫ

1. Поверка рабочего манометра.
2. Поверка самопишущего прибора ГИВ.
3. Поверка показывающего прибора ГИВ.
4. Поверка гидравлического индикатора веса на разрывной машине и в буровой.
5. Поверка сборки электрических приборов контроля процессов бурения.

ЛИТЕРАТУРА

Основного учебника нет.

Дополнительная литература

1. ПРЕОБРАЖЕНСКИЙ В.П. Теплотехнические измерения и приборы, изд. 1946 г.
2. Справочник нефтяного оборудования - том У, Гостоптехиздат, 1951 г.
3. Д.Ф.КУЛИКОВСКИЙ "Электрические измерительные приборы для контроля процессов бурения «Гостоп-техиздат, 1952 г.
4. А.Н.ГОРДОВ, А.С.АРЖАНОВ и др. "Методы измерения температур в промышленности» 1952 г. ГОНТИ черной и цветной металлургии.

Автор - Синельников А.В.

Редактор: профессор - Шацов Н.И.

Председатель метод.комиссии

Профессор – Муравьев И.М.

ПРИМЕЧАНИЕ: Программа составлена с учетом содержания проекта представленного Азербайджанским индустриальным институтом и утверждена как временная.

Стеклография Московского горного института им. И.В.Сталина

Б.Калужская, 6.

АКТ

об испытании одновенцовых шарошечных долот на двухрядной шаровой опоре с герметически закрытой смазкой типа 40Б-ПМГ (конструкции С.Б.Годжаева).

от 2 февраля 1965 г.

Мы нижеподписавшиеся директор конторы бурения НПУ "Песчаныйнефть" К.А.Абасов, главный инженер конторы канд.техн.наук С.А.Оганов, ст.науч.сотрудник ИРНИГМ АН Азерб.ССР канд.техн.наук Н.А.Григорян и ст.инженер ИРНИГМ АН Азерб.ССР А.А.Кулибеков составили настоящий акт о том, что на буровых № 235, 251, 275 и 276 конторы бурения НПУ "Песчаныйнефть" были испытаны опытные одновенцовые шарошечные долота на двухрядной шаровой опоре с герметически закрытой смазкой типа 40Б-ПМГ. Результаты работы этих долот в сопоставлении с серийными приведены в таблице.

Опоры опытных долот, на двухрядном шаровом подшипнике и имеют резиновое уплотнение с металлическим кольцом для предотвращения поступления глинистого раствора к подшипникам опоры.

Долота испытаны в породах сураханской, сабунчиной и верхне-балаханской свиты при роторном и турбинном способах бурения.

Испытания показали, что показатели работы (проходка на долото, механическая и рейсовая скорости) опытных долот по сравнению с серийными долотами БИИС выше. Ввиду малой контактной площади опытных долот при одной и той же осевой нагрузке удельная нагрузка на разрушению пород в них будет выше, чем в серийных. Из таблицы видно, что при работе опытными долотами осевая нагрузка на долото ниже, чем в серийных. Условия промывки призабойной зоны улучшено. У опытных долот зубья самозатачиваются. Опоры и вооружение этих долот на-

нашиваются незначительно.

Испытания второй партии опытных долот (14 долот) подтвердило преимущество шаровых подшипников. Резиновое уплотнение с металлическим кольцом вполне работоспособно, предотвращает проникновение абразивной промывочной жидкости к опорам долота и обеспечивает достаточную их герметизацию. Кроме этого важным преимуществом опытных долот является то, что при серийном изготовлении их, венцы шарошек можно штамповать. Это даст возможность значительно сократить время и средства на их изготовлении.

Таким образом, на основе проведенных испытаний можно считать, что опытные долота с одновенцовыми шарошками на двухрядной шаровой опоре и герметически закрытой смазкой вполне работоспособны.

Директор конторы бурения
НПУ "Песчаныйнефть"
Герой социалистического
конторы бурения
главного инженера конторы,
канд. технических наук

Ст. научный сотрудник
ИРНИГМ АН Азерб.ССР,
канд. технических наук

Ст. инженер ИРНИГМ АН
Азерб.ССР

Абасов К.А.

(Абасов К.А.)

Оганов С.А.

(Оганов С.А.)

Григорян Н.А.

(Григорян Н.А.)

Кулибеков А.А.

(Кулибеков А.А.)

АКТ

об испытании одновенцовых шарошечных долот на двухрядной шаровой опоре с герметически закрытой смазкой типа 40Б-ПМГ (конструкции С.Б.Годжаева).

от 2 февраля 1965 г.

-Мы нижеподписавшиеся директор конторы бурения НПУ "Песчаныйнефть" К.А.Абасов, главный инженер конторы канд.техн.наук С.А.Оганов, ст.науч.сотрудник ИРНИГМ АН Азерб.ССР канд.техн.наук

Н.А.Григорян и ст.инженер ИРНИГМ АН Азерб.ССР А.А.Кулибеков составили настоящий акт о том, что на буровых № 235, 251, 275 и 276 конторы бурения НПУ "Песчаныйнефть" были испытаны опытные одновенцовые шарошечные долота на двухрядной шаровой опоре с герметически закрытой смазкой типа 40Б-ИМГ. Результаты работы этих долот в сопоставлении с серийными приведены в таблице.

Опоры опытных долот, на двухрядном шаровом подшипнике и имеют резиновое уплотнение с металлическим кольцом для предотвращения поступления глинистого раствора к подшипникам опоры.

Долота испытаны в породах сураханской, сабунчинской и верхах балаханской свиты при роторном и турбинном способах бурения.

Испытания показали, что показатели работы (проходка на долото, механическая и рейсовая скорости) опытных долот по сравнению с серийными долотами БПС выше. Ввиду малой контактной площади опытных долот при одной и той же осевой нагрузке удельная нагрузка на разрушению пород в них выше, чем в серийных. Из таблицы видно, что при работе опытными долотами осевая нагрузка на долото ниже, чем в серийных. Условия промывки призабойной зоны улучшено. У опытных долот зубья самозатачиваются. Опоры и вооружение этих долот изнашиваются незначительно.

Испытание второй партии опытных долот (14 долот) подтвердило преимущество шаровых подшипников. Резиновое уплотнение с металлическим кольцом вполне работоспособно, предотвращает проникновение абразивной промывочной жидкости к опорам долота и обеспечивает достаточную их герметизацию. Кроме этого важным преимуществом опытных долот является то, что при серийном изготовлении их, венцы шарошек можно штамповать. Это даст возможность значительно сократить время и средства на их изготовление.

Таким образом, на основе проведенных испытаний можно считать, что опытные долота с одновенцовыми шарошками на двухрядной шаровой опоре и герметически закрытой смазкой вполне работоспособны.

Директор конторы бурения НПУ «Песчаныйнефть»

Герой соц. труда

Абасов К.А.

Главный инженер конторы,

Канд. технических наук:

Оганов С.А.

Ст. научный сотрудник ИРНИГМ АН

Азерб.ССР, канд.технических наук:

Григорян Н.А.

Ст. инженер ИРНИГМ АН Азерб.ССР

Кулибеков А.А.

Приложение к акту испытания одновенцовых шарошечных долот на двухрядной шаровой опоре с герметически закрытой смазкой типа 40Б-ИМГ конструкции Годжаева С.Б.

Свита или горизонт	Способ бурения	Тип и размер долота	Интервал бурения, м		Прогон, м	Осевая нагрузка, т
			от	до		
<u>Буровая № 251</u>						
Саб.	ТИ2М3-9	БПС	1595	1627	32	12
"	"	опытн.	1626	1694	67	10
"	"	"	1694	1737	43	9-10
"	"	"	1737	1787	50	10
"	"	"	1787	1836	49	8-10
"	"	БПС	1836	1884	40	10-12
"	"	"	1884	1914	30	10-11
"	"	опытн.	1914	1940	26	8-10
Бал.	"	БПС	1940	1964	24	9-11
"	"	"	1964	2004	40	9-11
"	"	опытн.	2004	2047	43	9-10
"	"	БПС	2047	2065	18	12
"	"	"	2065	2076	11	12-14
"	"	опытн.	2076	2098	22	10-12
"	"	БПС	2098	2108	10	10-12
"	"	"	2108	2128	20	10-12
"	"	"	2128	2148	20	11-13
"	"	"	2148	2170	22	12
"	"	опытн.	2170	2180	25	9-11
"	"	БПС	2180	2195	15	11-12
"	"	"	2195	2214	19	11-12
<u>Буровая № 276</u>						
Саб.	Ротор.	БПС	1780	1818	38	15-16
"	"	опытн.	1821	1898	77	12-13
"	"	"	1898	1946	48	14
Бал.	"	"	1946	1998	52	13
"	"	БПС	1998	2060	45	16-16
"	"	"	2060	2064	4	13-14
"	"	"	2064	2098	15	13
"	"	БПС	2105	2117	12	10-12
"	"	опытн.	2159	2178	20	12
"	"	БПС	2178	2196	18	8-10
"	"	"	2196	2201	5	10-12
"	"	"	2201	2210	9	12
<u>Буровая № 275</u>						
Сурах.	Ротор.	БПС	1192	1211	19	9-10
"	"	опытн.	1211	1248	37	7-9
"	"	БПС	1248	1284	30	10-12
"	"	"	1284	1330	32	10-11
<u>Буровая № 235</u>						
Сурах.	Ротор.	опытн.	1424	1529	105	8-9
Саб.	ТИ2М3-9	БПС	1529	1572	43	8-10
"	"	"	1572	1603	31	9-11

МƏКТУБЛАР

Главнефтепромаш
2 ноября 1972г.
№ 2-105/2717

Копия

И.О. Начальника объединения "Азнефть"

Тов.Амирову А.Д.

Баку, 4, Пр.Нефтяников, 73

На № М-05/1839 от 22.9.72г.

Директору АЗИНМАШ"а

Тов.Алиеву Ф.А.

Упомянутым письмом объединение "Азнефть" ставит вопрос о проектировании и изготовлении в 1973г. опытных образцов и малых серий предложенных инженером С.Б.Годжаевым объектов новой техники в области бурения и добычи нефти.

Для решения вопроса проектирования и изготовления объектов новой техники.

Прошу дать указание о направлении АЗИНМАШ"у технической документации на Реверсивный автомат.

АЗИНМАШ"у поручается рассмотреть техдокументацию и дать предложения по включению работы в план института.

Зам.начальника Главка

В.Павлов

Верно: *Сарин*

Главнефтепромаш
2 ноября 1972 г.
№2-105\2717
«Азнефть»

И.О.Начальника объединения

Тов.Амирову А.Д.
Баку, 4, Пр.Нефтяников, 73
На № М-05\1839 от 22.9.72г.
Директору АЗИНМАШ"а
Тов.Алиеву Ф.А.

Упомянутым письмом объединение «Азнефть» ставит вопрос о проектировании и изготовлении в 1973 г. Опытных образцов и малых серий предложенных инженером С.Б.Годжаевым объектов новой техники в области бурения и добычи нефти. Для решения вопроса проектирования и изготовления объектов новой техники.

Прошу дать указание о направлении «АЗИНМАШ»у технической документации на Реверсивный автомат. «АЗИНМАШ»у поручается рассмотреть техдокументацию и дать предложения по включению работы в план института.

Зам.начальника Главка

В.Павлов

г. № 43-2

Копия:

ЦК КП АЗЕРБАЙДЖАНА

мос/1834
22/IX-72

По Вашему поручению на расширенном техническом совещании в объединении "Азнефть" рассмотрены предложения инженера С.Б.ГОДЖАЕВА.

Протокол указанного совещания со стенограммой в I экз. препровождаем.

И.О. НАЧАЛЬНИКА
ОБЪЕДИНЕНИЯ "АЗНЕФТЬ"

/АМИРОВ А.Д./

Копия: *Амиров*

ЦК КП АЗЕРБАЙДЖАНА

По Вашему поручению на расширенном техническом совещании в объединении «Азнефть» рассмотрены предложения инженера С.Б.Годжаева.

Протокол указанного совещания со стенограммой в I экз. препровождаем.

И.О. НАЧАЛЬНИКА
ОБЪЕДИНЕНИЯ «АЗНЕФТЬ»

Амиров А.Д.

г. № 43-2

Копия:

СОВЕТ МИНИСТРОВ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ССР

мос/1838
22/IX-72

По Вашему поручению на расширенном техническом совещании в объединении "Азнефть" рассмотрены предложения инженера С.Б.ГОДЖАЕВА.

Протокол указанного совещания со стенограммой в I экз. препровождаем.

И.О. НАЧАЛЬНИКА
ОБЪЕДИНЕНИЯ "АЗНЕФТЬ"

/АМИРОВ А.Д./

Копия: *Амиров*

СОВЕТ МИНИСТРОВ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ССР

По Вашему поручению на расширенном техническом совещании в объединении «Азнефть» рассмотрены предложения инженера С.Б.ГОДЖАЕВА.

Протокол указанного совещания со стенограммой I экз. препровождаем.

И.О. НАЧАЛЬНИКА
ОБЪЕДИНЕНИЯ «АЗНЕФТЬ»

Амиров А.Д.

МАС/1802
20/IX 72г

НАЧАЛЬНИКУ ОБЪЕДИНЕНИЯ "АЗНЕФТЕПРОММАШ"

ТОВАРИЩУ АСАДУЛЛАЕВУ А.Б.

По поручению ЦК КП и Совета Министров Азербайджанской ССР нами 11 сентября 1972г. на расширенном техническом совещании рассмотрены предложения инж. С.Б. ГОДЖАЕВА.

Объединение "Азнефть" просит Вас по принятым предложениям /гидрорегулятору подачи долота и одновенцовому шарошечному долоту/ дать указание заводам им. Л.Шмидта и им. С.М.Кирова, по откорректированным с участием автора чертежам, изготовить в течение I-го полугодия 1973г. 5 компл. гидрорегуляторов подачи долота и 50 штук одновенцовых шарошечных долот констр. С.Б. Годжаева.

Оплата за изготовление указанных объектов новой техники гарантируется объединением "Азнефть".

Протокол указанного совещания в I экз. прилагается.

И.О. НАЧАЛЬНИКА
ОБЪЕДИНЕНИЯ "АЗНЕФТЬ"

/АМИРОВ А.Д./

НАЧАЛЬНИКУ ОБЪЕДИНЕНИЯ «АЗНЕФТЕПРОММАШ»
Товарищу АСАДУЛЛАЕВУ А.Б.

По поручению ЦК КП и Совета Министров Азербайджанской ССР нами 11 сентября 1972 г. на расширенном техническом совещании рассмотрены предложения инж. С.Б. ГОДЖАЕВА.

Объединение «Азнефть» просит Вас по принятым предложениям /гидрорегулятору подачи долота и одновенцовому шарошечному долоту/ дать указание заводам им. Л.Шмидта и им. С.М.Кирова, по откорректированным с участием автора чертежам, изготовить в течение I-го полугодия 1973 г. 5 компл. Гидрорегуляторов подачи долота и 50 штук одновенцовых шарошечных долот констр. С.Б. ГОДЖАЕВА.

Оплата за изготовление указанных объектов новой техники гарантируется объединением «Азнефть».

Протокол указанного совещания в I экз. прилагается.

И.О. НАЧАЛЬНИКА

ОБЪЕДИНЕНИЯ «АЗНЕФТЬ»

Амиров А.Д.

Ксанс

г. н. 23-2

МАС/1839
20/IX 72г

МИНИСТРУ ХИМИЧЕСКОГО И НЕФТЯНОГО
МАШИНОСТРОЕНИЯ СССР

ТОВАРИЩУ БРЕДОВУ К.И.

Многоуважаемый Константин Иванович!

По поручению ЦК КП и Совета Министров Азербайджана, нами 11 сентября 1972г. на расширенном техническом совещании рассмотрены предложения инж. С.Б. ГОДЖАЕВА, представляющие, на наш взгляд, определенный интерес в области технического прогресса нефтяного оборудования.

Объединение "Азнефть" просит Вас дать указания Техническому управлению Минхимнефтемаша и Объединению "Азнефтьпромаш" и "АЗИНМАШ" о проектировании и изготовлении в 1973г. опытных образцов и малых серий предлагаемых инж. С.Б. Годжаевым объектов новой техники в области бурения и добычи нефти.

Протокол и стенограмма технического совещания по I экз. прилагаются.

Прому Вашим указаний.

И.О. НАЧАЛЬНИКА
ОБЪЕДИНЕНИЯ "АЗНЕФТЬ"

/АМИРОВ А.Д./

Вери: А.Д. Амиров

МИНИСТРУ ХИМИЧЕСКОГО И НЕФТЯНОГО
МАШИНОСТРОЕНИЯ СССР

Товарищу Брехову К.И.

Многоуважаемый Константин Иванович!

По поручению ЦК КП и Совета Министров Азербайджана, нами 11 сентября 1972 г. на расширенном техническом совещании рассмотрены предложения инж. С.Б.ГОДЖАЕВА, представляющие, на наш взгляд, определенный интерес в области технического прогресса нефтяного оборудования.

Объединение «Азнефть» просит Вас дать указания Техническому управлению Минхимнефтемаша объединению «Азнеф-тепромаш» и «АЗИНМАШ» о проектировании и изготовлении в 1973 г. опытных образцов и малых серий предложенных инж. С.Б.ГОДЖАЕВЫМ объектов новой техники в области бурения и добычи нефти.

Протокол и стенограмма технического совещания по I экз. прилагаются.

Прошу Ваших указаний.

И.О.НАЧАЛЬНИКА
ОБЪЕДИНЕНИЯ «АЗНЕФТЬ»

Амиров А.Д.

ДИРЕКТОРУ ВНИИТЬ

тов. СУЛЕЙМАНОВУ М.М.

Мос/1803
20/IX 725

По поручению ЦК КП и Совета Министров Азербайджанской ССР, нами 11 сентября 1972г. на расширенном техническом совещании рассмотрены предложения инж. С.Б. ГОДЖАЕВА.

В соответствии с решением указанного совещания об объединение «Азнефть» просит Вас, на базе имеющейся у автора технической документации, разработать рабочие чертежи «Приспособления по механизации свинчивания и отвинчивания буровых, обсадных и эксплуатационных труб», изготовить опытный образец его и после промышленного испытания с участием автора, результаты испытания и рекомендации представить в об-единению «Азнефть» к 1 июля 1973г.

Протокол указанного совещания в I экз. прилагается.

И.О.НАЧАЛЬНИКА
ОБЪЕДИНЕНИЯ «АЗНЕФТЬ»

/АМИРОВ А.Д./

ДИРЕКТОРУ ВНИИТЬ
тов. СУЛЕЙМАНОВУ М.М.

По поручению ЦК КП и Совета Министров Азербайджанской ССР, нами 11 сентября 1972 г. на расширенном техническом совещании рассмотрены предложенный инж. С.Б.ГОДЖАЕВА.

В соответствии с решением указанного совещания объединение «Азнефть» просит Вас, на базе имеющейся у автора технической документации, разработать рабочие чертежи «Приспособления по механизации свинчивания и отвинчивания буровых, обсадных и эксплуатационных труб», изготовить опытный образец его и после промышленного испытания с участием автора, результаты испытания и рекомендации представить в объединение «Азнефть» к 1 июля 1973 г.

Протокол указанного совещания в I экз. прилагается.

И.О.НАЧАЛЬНИКА
ОБЪЕДИНЕНИЯ «АЗНЕФТЬ»

Амиров А.Д.

мос/1804
20/IX-72г

ДИРЕКТОРУ "АЗНИПИНЕФТЬ"

тов. Али-заде А.А.

НАЧАЛЬНИКУ БАКИНСКОГО ОТДЕЛА ВНИИЕТ

тов. Мдивани А.Г.

При этом направляем Вам для сведения и руководства протокол технического совещания в об"единении "Азнефть" от 11 сентября 1972г. по вопросу рассмотрения предложения инженера С.Б.ГОДЖАЕВА.

Приложение: Упомянутое в I экз.

И.О. НАЧАЛЬНИКА
ОБЪЕДИНЕНИЯ "АЗНЕФТЬ"

/АМИРОВ А.Д./

Копии: [подпись]

ДИРЕКТОРУ «АЗНИПИНЕФТЬ»

тов. Али-заде А.А.

НАЧАЛЬНИКУ БАКИНСКОГО ОТДЕЛА ВНИИЕТ

тов. МДИВАНИ А.Г.

При этом направляем Вам для сведения и руководства протокол технического совещания в объединении «Азнефть» от 11 сентября 1972 г. по вопросу рассмотрения предложения инженера С.Б.ГОДЖАЕВА.

Приложение: Упомянутое в I экз.

И.О. НАЧАЛЬНИКА
ОБЪЕДИНЕНИЯ «Азнефть»

АМИРОВ А.Д.

ПРОТОКОЛ

технического совещания в об"единении "Азнефть" по вопросу рассмотрения предложений инженера С.Б.ГОДЖАЕВА

11 сентября 1972г.

Присутствовали:

от об"единения "Азнефть":

- Амиров А.Д. - и.о. начальника об"единения, д.т.н.
- Самедов Р.А. - начальник производственного отдела по бурению
- Саттаров Ч.Г. - начальник производственного отдела по технологии буровых работ.

Налабаев А.С. - зам. начальника технического отдела.

Гасан-Джалалов А.Б. - ст. инженер технического отдела.

Садиков М.Г. - зам. начальника производственного отдела по добыче нефти и газа.

Болуусов Я.А. - зам. начальника отдела главного механика.

От "АзНИПИнефть":

Рустамбеков А.Ф. - зам. директора института.

Касум-Заде Д.С. - зав. отделом по технологиям бурения, д.т.н.

Мехтиев Э.Х. - зав. отделом по технике бурения, д.т.н.

Иванески Р.А. - зам. зав. лаборатории по технологии бурения.

От Бакинского отдела ВНИИЕТ:

Мдивани А.Г. - начальник отдела, к.т.н.

От ВНИИЕТ:

Кари Б.А. - ст. научный сотрудник института.

Годжаев С.Б. - автор рассматриваемых предложений.

СЛУШАЛИ: Следующие предложения инженера ГОДЖАЕВА С.Б.:

I. "О гидрорегулировке подачи долота".

После обмена мнениями, ПОСТАВЛИЛИ:

I. Отметить, что в прошедшие годы вопросам проведения конструкторских опытно-образцовых и промышленных широких испытаний гидрорегулятора подачи долота констр. С. Б. ПОДАЕВА не было уделено должного внимания.

2. Просить об'единение "Азиефтепромаш" /тов. Асадуллаева А. Б./ поручить СИБ заводу им. Л. Иманова с участием автора в течение IV кв. 1972г. пересмотреть и доработать конструкторские гидрорегулятора подачи долота с учетом требований прочности глубоких скважин /4-5 тыс. м. и более/ и в случае необходимости, в качестве консультантов, привлечь институт "АзНИИнафт" и Бакинский отдел ВНИИСТ.

3. Войти с ходатайством в Министерство химического и нефтяного машиностроения /т. т. Брехову И. И., Глазману И. С./ поручить заводу им. Л. Иманова изготовить в течение I полугодия 1973г. опытный партия гидрорегуляторов подачи долота констр. С. Б. ПОДАЕВА в количестве 5 комплектов и во II-ом полугодии 1973г. провести их широкие промышленные испытания на разных площадях и глубинах об'единения "Азиефт".

II. "О реверсивном автомате".

После обмена мнениями, ПОСТАНОВИЛИ:

Просить Министерство химического и нефтяного машиностроения /т. т. Брехова К. С., Глазману И. С./ поручить институту "АзНИИНАФ" в течение I-го полугодия 1973г. спроектировать, изготовить опытный образец и испытать с участием автора "Реверсивный автомат".

III. "О 8-ми скоростном буровом станке-автомате".

После обмена мнениями, ПОСТАНОВИЛИ:

Принять к сведению заявление тов. ПОДАЕВА С. Б., что на 8-ми скоростной буровой станок-автомат им подана заявка в Комитет по делам изобретений и открытий для получения авторского свидетельства.

После получения авторского свидетельства об'единению "Азиефт" обратиться в Минхимнафтмаш с просьбой о возможности проектирования и изготовления опытного образца указанного станка.

IV. "О механизация по сличиванию и отсечиванию буровых, обсадных и эксплуатационных труб".

После обмена мнениями, ПОСТАНОВИЛИ:

Просить институт ВНИИСТ /т. Сулейманова М. М./ на базе лицензий у автора технической документации, разработать рабочие чертежи, изготовить опытный образец и после промышленного испытания с участием автора, результаты испытания и рекомендации представить в об'единение "Азиефт" к I июля 1973г.

У. "Об одновентровом шарошечном долоте".

После обмена мнениями, ПОСТАНОВИЛИ:

Поручить начальнику производственного отдела по технологиям буровых работ об'единения "Азиефт" тов. Саттарову Ч. Г. по согласованию с об'единением "Азиефтепромаш" дать приказ на изготовление в I-ом полугодии 1973г. 50 шт. одновентровых шарошечных долот и с участием автора провести их широкие промышленные испытания на разных площадях и глубинах.

Результаты испытания с выводами и предложениями представить руководству об'единения "Азиефт" к I сентября 1973г.

VI. "О новых поршневых насосах и компрессорах".

После обмена мнениями, ПОСТАНОВИЛИ:

Принять к сведению заявление автора предложения тов. ПОДАЕВА С. Б., что о внедрении новых поршневых насосов и компрессоров будет заниматься он сам лично.

Приложение: стенограммы технического совещания по рассмотрению предложенной инж. С. Б. ПОДАЕВА от II. IX. 72г. в I экз.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ:

Алиев
/ИМРОВ А. Д./

СЕКРЕТАРЬ:

Алиев
/ТАСАН-ДЖАЛАЛОВ А. Б./

ПРОТОКОЛ

Технического совещания в объединении «Азнефть» по вопросу рассмотрения предложений инженера С.Б.ГОДЖАЕВА

11 сентября 1972 г.

Присутствовали:

От объединения «Азнефть»:

- Амиров А.Д. – и.о.начальника объединения, д.т.н.
Самедов Р.А. – начальник производственного отдела по бурению.
Саттаров Ч.Г. – начальник производственного отдела по технологии буровых работ.
Шалабанов А.С. – зам.начальника технического отдела.
Гасан-Джалалов А.Б. – ст.инженер технического отдела.
Садыхов М.Г. – зам.начальника производственного отдела по добыче нефти и газа.
Белоусов Я.А. – зам.начальника отдела главного механика.

От «АзНИПИнефть»:

- Рустамбеков А.Ф. – зам.директора института.
Касум-Заде Д.С. – зав.отделом по технологии бурения, д.т.н.
Мехтиев Э.Х. – зав.отделом по технике бурения, д.т.н.
Иоанесян Р.А. – зам.зав.лаборатории по технологии бурения.

От Бакинского отдела ВНИИБТ:

- Мдивани А.Г. – начальник отдела, к.т.н.

От ВНИИТЬ:

- Кириш Б.А. – ст.научный сотрудник института.
Годжаев С.Б. – автор рассматриваемых предложений.

СЛУШАЛИ: Следующие предложения инженера ГОДЖАЕВА С.Б.

I. «О гидрорегуляторе подачи долота».

После обмена мнениями,

ПОСТАНОВИЛИ:

1. Отменить, что в прошедшие годы вопросам доводки конструкции опытного образца и проведению широких промышленных испытаний гидрорегулятора подачи долота констр. С.Б.ГОДЖАЕВА не было уделено должного внимания.

2. Просить объединение «Азнефтепромаш» \тов. Асадуллаева А.Б.\ получить СКБ завода им.Л.Шмидта с участием автора в

течение IV кв. 1972 г. пересмотреть и доработать конструкцию гидрорегулятора подачи долота с учетом требований проводки глубоких скважин \4-5 тыс.м. и более\ и в случае необходимости, в качестве консультаций, привлечь институт «АзНИПИнефть» и Бакинский отдел ВНИИБТ.

3. Войти с ходатайством в Министерство химического и нефтяного машиностроения \т.г.Брехову К.И., Гликману Л.С.\ поручить заводу им.Л.Шмидта изготовить в течение I полугодия 1973 г. опытную партию гидрорегуляторов подачи долота констр. С.Б.Годжаева в количестве 5 комплектов и во II-ом полугодии 1973 г. провести их широкие промышленные испытания на разных площадях и глубинах объединения «Азнефть».

II. «О реверсивном автомате».

После обмена мнениями

ПОСТАНОВИЛИ:

Просить Министерство химического и нефтяного машиностроения \т.г.Брехова К.С., Гликмана Л.С.\ поручить институту «АЗИНМАШ» в течение I-го полугодия 1973 г. спроектировать, изготовить опытный образец и испытать с участием автора «Реверсивный автомат».

III. «О 8-ми скоростном буровом станке-автомате».

После обмена мнениями

ПОСТАНОВИЛИ:

Принять к сведению заявление тов.Годжаева С.Б., что на 8-ми скоростной буровой станок-автомат им подана заявка в Комитет по делам изобретений и открытий для получения авторского свидетельства.

После получения авторского свидетельства объединению «Азнефть» обратиться в «Минхимнефтемаш» с просьбой о возможности проектирования и изготовления опытного образца указанного станка.

IV. «О механизации по свинчиванию и отвинчиванию бурильных, обсадных и эксплуатационных труб».

После обмена мнениями

ПОСТАНОВИЛИ:

Просить институт ВНИИТЬ \т.Сулейманова М.М.\ на базе имеющейся у автора техдокументации, разработать рабочие чертежи, изготовить опытный образец и после промышленного испытания с участием автора, результаты испытания и рекомендации представить в объединение «Азнефть» к 1 июля 1973 г.

V. «Об одновенцовом шарошечном долоте».

После обмена мнениями,

ПОСТАНОВИЛИ:

Поручить начальнику производственного отдела по технологии буровых работ объединения «Азнефть» тов.Саттарову Ч.Г. по согласованию с объединением «Азнефтепромаш» дать заказ на изготовление в I-ом полугодии 1973 г. 50 шт. одновенцовых шарошечных долот и с участием автора провести их широкие промышленные испытания на разных площадях и глубинах.

Результаты испытания с выводами и предложениями представить руководству объединения «Азнефть» к 1 сентября 1973 г.

VI. «О новых поршневых насосах и компрессорах».

После обмена мнениями,

ПОСТАНОВИЛИ:

Принять к сведению заявление автора предложения тов.ГОДЖАЕВА С.Б., что о внедрении новых поршневых насосах и компрессорах будет заниматься он сам лично.

Приложение: стенограмма технического совещания по рассмотрению предложений инж. С.Б.ГОДЖАЕВА от. 2.09.72 г. в I экз.

Председатель:

АМИРОВ А.Д.

Секретарь:

ГАСАН-ДЖАЛАЛОВ А.Б.

Tanrının yaratdığı tablonu, çəkdiyi rəsm əsərini təkrarlamağa kimin gücü, qüdrəti, səbri çatar. Qaya üstə ayağından mismarlanmış minillik tənha qoca çinar, yüz illərdi dağların qolları arasından balıq kimi sürüşən, yüyənsiz at kimi hayla-harayla baş alıb gedən dəli-dolu çaylar, yazağzı quluncu tərlemiş təpələrə doğru dizin-dizin sürünən düyməgözlü çiçəklər, bu çiçəklərə əbədi sevgi nəğməsi oxuyan şalalələr ulu Tanrının möcüzəsi deyilmi? Yer üzündə yaşayan hər canlının qisməti, bəxti, taleyi, alın yazısı var. Arıların çiçəklərdən bal daşımaq qisməti, quşların o taydan çöp daşayıb, bu tayda yuva qurmaq qisməti olduğu kimi.

Yer üzünün cənnət guşəsi olan Azərbaycanda, Qafqazın ürəyi olan bu məmləkətdə yaşamaq da bizim qismətimiz, alın yazımızdır.

Azərbaycanın hər guşəsi gözəllik, hər parçası qızıl külçəsidir, dərəsi səngər, dağı qaladır. İlisu isə hər daşı, qayası, yeri, göyüylə susmuş, mürgülü tarixdir. Dindirən, sənə nələr danışmaz.

Hər ev, hər ocaq zəti, kökü, damarıyla tanınır. Kişilik, qəhrəmanlıq, qeyrət rəmzi İlisunu düşünəndə sıyrılmış qılinc, şahə qalxmış at, dağ başında qıy vuran qartallar gəlir gözlərim önünə. Üç yüzillik bir dövrdə öz müstəqilliyini qoruyub saxlayan idarəçilik üsulu, qayda-qanunları, adət-ənənələri ilə tayı-bərabəri, bənzəri olmayan İlisu sultanlığının şərəfli tarixi bu günümüzdə görkdü, nümunədi. Tarixi vərəqlədikcə heyrətə gəlirsən. 2100 kv.verst balaca bir ərazisi, özünəməxsus dövlət idarəçiliyi, siyasəti olan sultanlığı uzun müddət yaşadan nə olmuşdur? Hər şeydən öncə ağıllı, qüdrətli sərkərdələrin olması, genetik əsilzadəliyin, namus, qeyrət hissini nəsildən-nəslə ötürülməsi, torpaq, yurd sevgisinin yüzillər boyu qanda-canda yaşaması. Tarixi vərəqlədikcə işğalçının, qanıçənin, başqasının halal torpağına, malına-mülkünə göz dikənin də portretini görürük, əldə silah, dildə "Allahu-əkbər" deyib, cahad eləyənin, evini-ocağını, dədə-baba yurdunu kişi kimi qoruyanın da.

Bu gün yüzillər keçəndən sonra tarix hər şeyi yerbəyer edir. Kimin kim olduğu artıq bizə gün kimi bəllidi. Amma biz tarixin verdiyi dərsləri gec də olsa bilməli, öyrənməli, unutmamalıyıq. Bu gün illər keçəndən sonra, bir sual bizi yenə düşündürür: təpədən-dırnağacan silahlanmış çar ordusunun üstünə mərdi-mərdənə gedən Danyal sultanı, Şeyx Şamili, Hacı Muradı, Qazi Məhəmmədi hansı güc, qüdrət aparmışdı? Əlbəttə, doğrulduqları ana torpağa, dədə-babalarından əmanət qalmış bu yurda, bu ulusa olan sonsuz sevgi hissi. Son mənzildə onlara kəfən olan bu ana torpaq babalarından, dədələrindən əmanət qalmışdı. Bu əmanəti göz bəbəyi kimi qorumaq, sonrakı nəsillərə ötürüb, əmin-ərxayın haqq dünyasına qovuşmaq onların ən böyük arzusu olmuşdur. Topu, tüfəngi, canlı qüvvəsi ilə düşmənin onlardan qat-qat güclü olduğunu bilsələr də geri çəkilməkdən, qaçmaqdan, aman diləməkdən söhbət belə gedə bilməzdi. Bu, namus, qeyrət məsələsiydi.

Düşmən namərd idi, kəmfürsət idi. Anasının əmcəyini kəsən idi. O, evləri yağmalamaq, ocaqları keçirmək, məscidləri yerlə-yeksan eləmək, insanları əsarətdə saxlamaq üçün gəlmişdi. Ona görə də bu böyük kişilər dirigözlü ölümə gedirdilər. Şərəfi, namusu, ləyaqəti minillər boyu hər şeydən ucı tutan, özgə torpağında gözü olmayan, elə bu əzəmətli dağlar kimi dayanan, əyilməyən qəhrəman İlisu oğullarının hissini, duyğusunu halallıq nə olduğunu bilməyən şərəfsiz, namussuz, hətta düşmən adını daşımağa layiq olmayanlar hardan

biləyidilər. Hətta dahi Tolstoy belə özgə torpağına soxulmuş və iyərnc vəhşilərin, qanıqonlərin törətdiyi əməllərdən sarsılmış, xəcalət hissi keçirmiş, qanıcdələri murdarlayan, qadına, uşağa belə rəhm etməyən kəmfürsət düşməne kişiliyin, Qafqaz xarakterinin nə olduğunu bədiiləvəhələrlə başa salmağa, göstərməyə çalışmışdır.

İllər uzunlu ulu ulusumuz olan İlisu bağı qapılar arxasında qalmış, bu pərdəni İlisunun üstündən götürməyə, əsl həqiqətləri açib-ağartmağa heç kəsin cəsəratəi, gücü, qüdrəti çatmamışdır. Amma vaxt, zaman hər şeyi yerbəyer edir.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü, tarix elmləri doktoru Məşədixanım Nemətovanın İlisu tarixi ilə bağlı son dərəcə qiymətli faktlarla zəngin olan icmalının işıq üzü görməsi də vaxtın, zamanın diqtəsidir. Bu tarixi araşdırmada İlisu sultanlığının dövrün ab-havasını necə ustalıqla, həssaslıqla duyduqları hiss olunur. Tayfa psixologiyasından uzaq olan, müstəqilliyini qoruyub saxlamaq üçün ağıllı, düşünülmüş siyasət yeridən sultanlıq həmişə diqqət mərkəzində olmuşdur.

“XVII-XVIII əsrin birinci yarısı İlisu sultanları İran və Türkiyəyə arxalanmaqla öz müstəqilliklərini saxlamışlar. Çox təəssüf ki, bu dövrdə baş verən hadisələr tarixi mənbələrdə öz əksini lazımınca tapmamışdır. Ona görə də cavan vaxtlarında döyüşlərdə şəhid olmuş, İlisunun Tovlatala qəbiristanlığında dəfn olunmuş, bu gün belə xalq tərəfindən məzarları ziyarət olunan İlisu sultanlarının hansı döyüşlərdə həlak olduqlarını müəyyənləşdirmək çətinidir.

İlisu məscidinin kitabələrində və İlisu sultanlarının məzar daşlarında onların Əli bəy Şami, ərəb sərkərdəsi Əbu Məbran nəslindən olduqları haqqında dəqiq məlumat vardır. İlisu cümə məscidinin kitabəsində məscidin Əbu Məbran nəslindən olan Əli Sultanın oğlu Zeyn əd-Dinin əmri ilə bərpa olunması haqda məlumat verilir.

Qax rayonunun Oncalı kəndindəki Oğuz qəbiristanlığında dəfn olunmuş, 1896-cı ildə vəfat etmiş Əli Sultan bəyin nəslindən olan Gəray bəy İbn İsa bəy İbn Mustafa bəyin məzar daşında onun Əli bəy Şami nəslindən olması qeyd olunmuşdur. Digər İlisu sultanlarının məzar daşlarında isə Əli bəyin adı şamısız qeyd olunmuşdur.

Ərəb sərkərdəsi Əbu Müslüm Qafqazı, Dağıstanı istila etdikdən sonra Suriyadan qohumlarını buraya köçürmüş, hərəsini bir vilayətdə hakim təyin etmişdir. Əbu Müslümün adı Dərbənd cümə məscidində

qeyd olunmuşdur. Kitabə onun məscidi təmir etməsini göstərir.

18.12.1800-cü ildə I Pavel Gürcüstanın Rusiyaya birləşdirilməsi haqqında manifest imzaladı. Sisyanov Gürcüstan gəldi və beləliklə, Rusiyanın Qafqazı və Dağıstanı Car-Balakən icmaları və onlardan asılı olan İlisu sultanlığının Rusiya tərəfindən istilası başlandı.

1801-ci ildə Car-Balakən icması ilə birlikdə Rusiya vətəndaşlığını qəbul etmiş İlisu sultanlığı Rusiya hökumətinin müdaxilə etmədiyi öz qanunları ilə yaşayırdı. Onlar vergi verməliydilər. Amma çox vaxt məhsul olmadı deyə vergidən imtina edirdilər.

...Vergini verməyən İlisu sultanı Əli Sultanın yerinə Əhməd xan İlisu sultanı təyin edildi. İlisu sultanı Əhməd xan 1807-ci ildə Tiflisə gəlib böyük oğlunu əmanət verməsi ilə tamamilə Rusiyaya tabe oldu. Rusiya İlisuda baza yaratdı, Əhməd xana polkovnik rütbəsi və ildə 1200 rubl maaş təyin etdi.

1832-ci ildə Əhməd xan vəfat etdi. Yeni inzibati bölgü, Gürcü-İmeretiya quberniyası yaradılmasından sonra Car və İlisu Balakən uyezdi adı ilə həmin quberniyaya daxil edildi.

6 sentyabr 1840-cı ildə Qafqazın baş komandanı E.A. Qolovinin 5727 nömrəli göstərişi ilə Danyal bəyin İlisu sultanlığının idarəsində bütün səlahiyyətləri öləndən alındı.

1840-42-ci illərdə sultanın çar I Nikolaya və hərbi nazir A.İ. Çernışevə dəfələrlə öz səlahiyyətlərinin bərpa olunması üçün yazdıqlarının heç bir nəticəsi olmadı. Nəslə sultanlığa rədd cavabı verilməsi, general Şvartsın Danyal sultana qarşı tərribatı, ona qarşı qoşun göndərməsi, məğlubiyyətə uğramış Danyal sultanı 1844-cü ildə Şeyx Şamil tərəfə keçməyə məcbur etdi. Bundan sonra İlisu sultanlığı ləğv olunub, ərazisi Car-Balakən əyalətinə birləşdirildi. Danyal sultanın bütün əmlakı müsadirə olundu. Öz igidliyi, insanpərvərliyi ilə böyük hörmət qazanmış Danyal bəyə olan böyük sevgi Cənubi Qafqaz vətəndaş idarəsinin rəisi Q.A. Ladinskini, Qafqaz canişini Vorontsovu qorxuya salmışdı. 1859-cu ilə qədər ruslara qarşı döyüşlərdə qəhrəmanlıqlar göstərmiş İlisunun sonuncu sultanı Danyal bəy 1859-cu ildə Türkiyəyə keçməli oldu. Və bu əfsanəvi sərkərdə 1871-ci ildə orada vəfat etdi.”

İlisu haqqında verilmiş tarixi icmaldan bəzi epizodları yazıya daxil etməkdə məqsədim o böyük, o müqəddəs kişiləri, sultanları, igid, yenilməz sərkərdələri bir daha yada salmaqdır. Qoy hər bir ilisulu görsün ki, onun babaları hansı şərəfli yolu keçib. Dostu, düşməni kim olub. Sabaha aparan yollarda bu tarixi həqiqətləri bilməyimiz bizə çox

lazımdı. İmperiya xislətli illər uzununu əsl həqiqətin ağzına daş bassalar da, onu insan yaddaşından silməyə çalışsalar da İlisunun şərəfli tarixini daşlardan, qayalardan, məscid divarlarından, qalalardan, ulu körpü tağlarından silməyə nə zamanın, nə də bir vaxt bu yerlərdə at oynadan yadellinin gücü çatmayıb. Qoca İlisu dağlar qoynunda eləcə əzəmətli duruşuyla, yerə-göyə, tarixə meydan oxuyur.

İlisu möcüzədi, bənzəri olmayan bir dünyadı. İlisudan, ilisululardan söhbət düşəndə, könlümdən bir yaxşılıq, bir xeyirxahlıq duyğusu keçir həmişə. Bu bəlkə ona görədir ki, tanıdığım, söhbət etdiyim, dost olduğum, çörək kəsdiyim ilisuluların hamısında əxlaq, tərbiyə, yüksək mədəniyyət, mərdlik, nəciblik, xeyirxahlıq, yaxşılıq, vətən sevgisi görmüşəm. Ürəyimdə sevinmişəm ki, nə yaxşı ki, indi kiməsə arxaikləşmiş, daşlaşmış kimi görünən tərbiyə məktəbimiz var. Bu, doğulduğun, böyüdüyün eldi-obadı, eşitdiyən ata-ana öyüdüdü, qulaq kəsildiyin söhbətlər, alışıdığın zəhmət, bir də səni sular kimi süzüb-süzüb daşdan keçirən ana təbiətdi. Söz-söhbət düşəndə deyirlər ki, ilisulular ona görə saf, təmiz, aydan arı, sudan durudurlar ki, doğulduqları təbiət safdı, eşitdikləri söhbətlər, baxdıqları göy üzü, içdikləri bulaqlar safdı. Mən bura bir də hər bir ailənin yazılmamış əxlaq kodeksini, köhnə kişilərin ağırlığını, sanbalını, müdriqliyini əlavə edərdim. Əxlaq da, təmizlik də, saflıq da qanda, canda, ürəkdə bəslənən şirdi. Ona görə də deyirlər ki, filankəs ocaqdı, filankəsin ocağı haram tikə götürməz, filankəsin yanında artıq-əskik danışmaq olmaz. O qapıya, o ocağa ayaq basan özünü yığışdırır.

Zaqatalada Süleyman Süleymanovun ata-baba yurdunda darvazaya hörülmüş qədim daşın üstündə yazılıb: "Kim bu evə kefli gəlsə, ya da haram gətirsə, xeyir tapmasın".

Üstündə yazı olmasa da İlisuda evlərin, ocaqların hamısı belədi. Çünki bu evlərin himini yüz ilin halal kişiləri töküüb, kərpicini ağzı dualı, əli çörəkli ustalar hörüb. Bir də ki, bura I Xəlil bəyin, II Əli Sultanın, II Xəlil Sultanın, II Məhəmməd bəyin, I Əhməd xanın, Alxaz bəyin, Xanbaba bəyin, IV Əli Sultanın, II Sultan Əhməd xanın, Musa Sultanın, Danyal Sultanın yurdudu. Burda – İlisuda bu müqəddəs kişilərin ruhları dolaşır. Körpəsindən ixtiyar qocasınadək heç kəs bunu unutmur. Və nə yaxşı ki, unutmur. Ona görə də İlisunun çörəyində bin-bərəkət, insanların üzündə işıq, nur, dilində Tanrı duası var. İlisulular yaxşılıq etməkdən, insanları sevməkdən, sevindirməkdən, oxuyub-öyrənməkdən yorulmurlar. Bu, bitib-tükənməyən xəzinədi. Bəlkə elə buna görə el arasında böyük hərfilərlə yazılacaq "ilisulular" deyimi var. Bu sözün, bu deyimnin arxasında

dərin mənalı gizləni. "Yaxşılıq" dedim, yadıma neçə illər bundan qabaq oxuduğum bir yazı düşdü. O yazıda deyilirdi ki, məşhur rus şairi Yevgeni Yevtuşenkov gənclik illərində hökumət tərəfindən təqiblərə məruz qalıb, sıxıntı keçirəndə hər gün bir məktub almış, içində də bir manat. Sonradan məlum olur ki, bunu göndərən ikinci sinifdə oxuyan balaca məktəbli qızcağız imiş. Anasının hər gün yemək almaq üçün verdiyi bir manatı şairə göndərmiş ki, o, sıxıntı çəkməsin.

Heç bilmirəm yaddaşımın hansı dərin qatlarındasa mürgü döyən bu epizod hardan yadıma düşdü. Yəqin buna İlisu haqqında olan söhbətim çırağ tutdu.

Yaponlarda müqəddəs Sakura bayramı var. O bayramda hamı Sakura ağacının çiçəkləri rəngində paltar geyinir. O ağacın budağını müqəddəs bir şey kimi, tutiyə kimi ən baxımlı, görümlü yerdən asırlar. Mənə elə gəlir ki, bizim dağlar qoynuna sığınmış İlisumuz da Azərbaycanımızın Sakura budağıdır. Onu əzizləmək, sevmək, qədrini bilmək, qorumaq lazımdı. Çünki İlisu bizim müqəddəs yerlərimizdən biridir. Açıq səma altında muzeyimizdir.

İlisu dünənə, bu günə, sabahı ilə bütövdü, tamdı, bölünməzdi. Deyirlər ki, güzgü müqəddəsdir, sındısa, bədbəxtlik gətirir. Amma nə yaxşı ki, ilisulular bu müqəddəs güzgünü sınağa, çiliklənməyə qoymayıblar.

İlisunun zəngin tarixini, açılmayan sirlərini üzə çıxarmağa böyük bir institut gərəkdi. Arxeoloqdan, etnoqrafdan, tarixçidən xəbərsiz hələ nə qədər üzə çıxarılası gizlinlər var. Məmməd Araz demiş:

Deyirlər bu dağın beş milyon yaşı,
Bu çayın üç milyon yaşı tamamdır.
Geoloq qardaşım, alim qardaşım,
Sıyrın inadını, məni inandır!

Məni inandır ki, beş milyon ildir
Canlıya, cansıza anadır bu dağ.
Yağış əyirməyə bulud-çən didir,
Yağışdan bulud-çən yaradır bu dağ.

Məni inandır ki, o əyilməyən
Dağlar babalara vüqar veribdir.
Çaylar Bethovenə, Üzeyir bəyə
Simfoniya veribdi, "Qatar" veribdi.

... Məni inandır ki, beş milyon ildir
Dağlar əyilmədən, tox durur belə.
Məni inandır ki, üç milyon ildir
Çaylar nəğməsini oxuyur belə.

O dağ toxtaxlığı, çay işləkliyi
İnsanlar yaşadıb, ondan da danış!
O qaya şaxlığı, dərə təkliyi
İnsanla qoşadır, ondan da danış.

İlisu sultanlığından bizim günlərə gəlib çıxmış tarixi sənədlər heyrət doğurur. İlisu sultanlarının genelogiyası, azad camaatlıqların struktur və idarə sistemi, İlisunun toponomikası və coğrafi adları, bal şirinliyində olan şivəsi, onun fonetik və morfoloji xüsusiyyətləri, zəngin folkloru, din xadimləri, təsərrüfat sistemi, İlisunun plan və xəritəsi...

Bütün bunlar əsrlərin o üzündə qalan sivilizasiyadan xəbər verir. Amma hər cür zənginliyin, tarixin, sivilizasiyanın fəvqündə dayanan əlahəzrət insandı. İlisu kökdən, binədən istedadlı insanların, güclü, qüdrətli, ağıllı insanların məskəni olub. Elə bil Tanrı səxavətini bu yerlərdən əskik etməyib.

Bu kitabın əzabını, əziyyətini öz çiyinə götürməklə böyük bir missiyanı həyata keçirən gözəl ziyalı **NƏZİR-MAHMUD QOCA OĞLU** da İlisunun tanınmış Qoca uşağı nəslinin ləyaqətli yetirməsidir. Uzun illər tanıdığım, qardaş qədər sevdiyim bu gözəl insan el ağsaqqalı, Qoca kişinin yadigarıdır. Bu ocaqda Qoca Balay

oğlundan tərbiyə almış respublikada tanınan neçə-neçə görkəmli ziyalılar yetişmişdir.

Qoca Balay oğlunun böyük oğlu **QOCAYEV BALAY QOCA OĞLU** 1917-ci ildə İlisuda doğulmuş, 1936-cı ildə Zaqatala Pedaqoji texnikumunu, 1951-ci ildə Şəki Müəllimlər İnstitutunu, 1956-cı ildə isə Azərbaycan Pedaqoji İnstitutunu bitirmişdir. 1936-1990-cı illərdə Nizami adına İlisu kənd orta məktəbində sinif müə-

limi işləmiş, daha sonra kimya, biologiya fənlərindən dərslər demişdir.

Pedaqoji işdə yüksək səriştəsi, gözəl insani keyfiyyətləri ilə şagirdlərinin və bütün kənd əhalisinin dərin hörmətini qazanmışdır. Balay müəllim yüksək tələbkarlığı və qayğıkeşliyi ilə şagirdlərinin qəlbində silinməz izlər qoymuşdur. İkinci Dünya Müharibəsinin iştirakçısı olmuş bu cəsur insan sonralar doğma İlisudakı məktəbdə çalışmış, İlisuda yetişən müəllimlərin müəllimi kimi tanınmışdır.

Balay Qoca oğlunun dərslər dediyi şagirdlər içərisindən sayısız-hesabsız görkəmli alim, dövlət xadimləri, ziyalılar yetişmişdir. Balay Qoca oğlu Qocayev 1993-cü ildə 76 yaşında vəfat etmişdir.

QOCAYEV ƏDHƏM QOCA OĞLU 1935-ci ildə anadan olmuş, 1956-cı ildə Azərbaycan Neft və Kimya İnstitutunu (indiki Neft Akademiyasını) bitirmişdir. 1961-ci ildə Bakı Fəhləsi adına Neft-Maşınqayırma zavodunda baş mühəndis vəzifəsində əmək fəaliyyətinə başlamış, sonralar həmin zavodun direktoru, Pyotr Montin adına Neft-Maşınqayırma zavodunun direktoru, "Azneftemas" trestində rəis müavini vəzifələrində çalışmışdır. Yüksək təşkilatçılıq qabiliyyəti, tələbkarlığı, mədəniyyəti, təvazökarlığı ilə işlədiyi kollektivlərdə böyük hörmət və nüfuz sahibi olmuşdur.

QOCAYEV NURƏDDİN QOCA OĞLU 1940-cı ildə doğulmuş, Bakı Tibb İnstitutunun stomatologiya fakültəsini bitirmişdir. Yüksək peşəkarlığı, intellektuallığı, həssaslığı ilə seçilən Nurəddin Qoca oğlu bir həkim, bir ziyalı kimi böyük şöhrət qazanmışdır.

"Ot kökü üstə bitər", - demişlər. Qoca uşağı nəslinin başında duran nəhəng, qoca çinarların kötüyündən körpə çinarlar pöhrə vermiş, qol-budaq atıb böyümüş, nəslin adını, sanını, şöhrətini yaşatmışlar.

Nəzir-Mahmud müəllimin toplayıb, qələmə aldığı materiallar əsasında oxucularımız təkcə İlisunun, Qoca uşağı nəslinin, Azərbaycanın yox, həm də keçmiş SSRİ-nin tanınmış ixtiraçı alimi, görkəmli dövlət xadimi Saleh Balay oğlu Qocayevin keçdiyi son dərəcə maraqlı həyat yoluyla tanış olurlar.

Saleh Qocayevi düşünəndə minillik qoca çinar gəlir gözlərim önünə. Başlı buludlara dəyən əzəmətli qoca çinar. Boğça kimi bağlı, sirli-sehrli bir kitaba bənzəyən bu çinar ömrünü yarpaq-yarpaq, səhifə-səhifə oxumaq yurdunu sevən hər bir kəsin borcudur.

Nəzir-Mahmud Qocayev qardaşları Balay, Ədhəm, Nurəddinlə birlikdə.

Gedənlərimiz, haqq dünyasında olan böyüklərimiz qarşısında borcumuz çoxdu, lap çox. Bu dağ ağırı yükün altından çıxmaq, bu mənəvi borcu qaytarmaqsa hər kəsə nəsis olmur. Bizim gücümüz haqqa söykənən sözdü. Bu yerdə qızıldan qiymətli söz dadım yetişir:

Artıran söz qədrini sidqilə qədrin artırır.

Böyük Füzulinin dəyər, qiymət verdiyi o böyük, o saf, göy üzü kimi təmiz, ləkəsiz söz böyük kişilərə, böyük şəxsiyyətlərə yaraşır. XX əsrin görkəmli ixtiraçı alimi, dövlət xadimi, parlaq zəka sahibi Saleh Balay oğlu Qocayev kimi şəxsiyyətlərə.

O Saleh Qocayev ki, sağlığında heç kəs onu öz yolundan, məramından, prinsiplərindən döndərə bilməmişdi. O Saleh Qocayev ki, İlisunun yetişdirdiyi ən böyük kişilərdən, nadir şəxsiyyətlərdən biri kimi adı tarixə düşüb.

*Nəzir-Mahmud Qocayevin İlisudakı mülkü.
Saleh Balay oğlu yay istirahətini bu evdə keçirərdi.*

“Kişiyə ona görə
 Kişi söyləyirlər ki,
 Kişiyə ona görə
 Qibtə söyləyirlər ki,
 Neçə-neçə şimşəyi
 Buludunda gizlədir.
 Neçə-neçə tufanı
 Sükutunda gizlədir.
 Sözü olanda ancaq
 Öz məqamında deyir.
 O tələsmir, gecikmir,
 Düz məqamında deyir”.

Biz çox vaxt etdiklərimizdən, gördüklərimizdən yana peşmançılıq,
 ya da əksinə, şükranlıq hissi keçirmirik. Düşünürük ki, harda, hansı
 mərtəbədə olduğumuzdan asılı olmayaraq “haqqı görən bir haqq var”.
 Belə olmasaydı milyon illərdi Yer kürəsi beləcə fırlanardımı? Gün
 çıxıb, Ay batardımı?

Düşünürəm ki, Saleh Balay oğlu Qocayev haqqında yazılmış bu
 kitab da haqqı görən o Haqqın təntənəsidir. Əbədi təntənəsi...

Zülfüqar ŞAHSEVƏNİ

MÜNDƏRİCAT

Müəllif haqqında	3
Ön söz	5
Saleh Balay oğlunun ömür yolu	19
“Onu öz prinsiplərindən heç kəs döndərə bilməzdi...”	28
Axtarışlar, ixtiralar	59
Bronza-babbin alüminiumla əvəz edilməsi	65
Ən müasir qazma dəzgahının kəşfi. “SBQ” qazma dəzgahının ixtirası	70
Saleh Balay oğlunun hərbi ixtiraları	87
Avtomat hidravlik tənzimləyici	99
Qazma trubalarının bağlama-açma mexanizmi	108
Reversiv kanat ötürücüsü	111
Şaroşkalı balta	115
Tütün qurudan konveyer	119
Rəylər	123
Məktublar	172
Haqqı görən bir haqq var	187

NƏZİR-MAHMUD QOCAYEV

(Nəzir-Mahmud Qoca oğlu Qocayev)

**XX ƏSRİN GÖRKƏMLİ
İXTİRAÇI ALİMİ
SALEH BALAY OĞLU QOCAYEV**

Naşir: Rafiq Xan-Sayadoğlu

Korrektor: Kamilə Dilbazi

Texniki redaktor: Ülvi Arif

Dizaynerlər: Ceyhun Əliyev, İradə Əhmədova

Operatorlar: Rübabə Vəliyeva

Yığılmağa verilmişdir: 14.02.2011

Çapa imzalanmışdır: 18.03.2011

Tiraj 200; ş.ç.v. 12,5

«MBM» MMC mətbəəsində

çap olunmuşdur

A4-262253